

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

TEO CHIRIAC: „GRIMASE ALE DEMENTEI” (III)

„Istoria e o doamnă cu aere de bestie, irascibilă, cam îngâmfată și cu memoria teribil de exactă. Ea are meandrele, latențele, dar și urgențele ei, care îți cer o implicare totală, cu trup și suflet. Ea nu-i cruță pe cei ce-și pierd instinctul supraviețuirii, pe cei ce uită că liniile de hotar sunt trase cu sânge. Nu-i uită și nu-i iartă pe cei care au chiulit de la lecțiile ei, pe cei ce se ascund de ea ori fac abstracție de existența ei. Pe fricoși, ignoranți, indeciși, îi scoate pe margine tocmai când aceștia se așteaptă mai puțin.” (P. 4)

ALEXANDRU BURLACU: „VAL BUTNARU: PO(I)ETICA ROMANULUI”

„Romanul istoric e oarecum marginalizat, ca și cum inexistent, în Basarabia. Șaizecistul Aureliu Busuioc, cu *Hronicul Găinarilor* (2006), este urmat de optzecistul Val Butnaru; romanele ambilor reflectă anomaliiile Istoriei care, vorba unui personaj din *Trilogia basarabeană*, a luat-o razna în ultimele două secole. Tratată drept rezultat al unui lanț al accidentelor, tema răpirii Basarabiei, a deznaționalizării/deștărării ei trece ca un fir roșu în labirintul narațiunilor lui Val Butnaru.” (P. 10)

AVANPREMIERĂ

Fragment din volumul *Arabescuri* de Serhii Jadan, în curs de apariție la Editura Cartier. Traducere din ucraineană de Maria Hoșciuc. (P. 24)

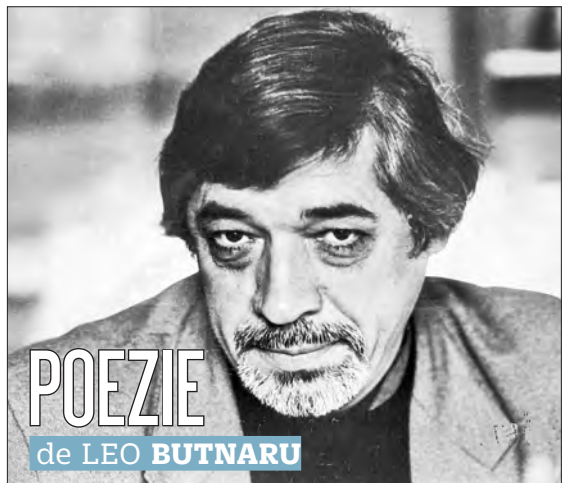
VAL BUTNARU – 70

MIRCEA V. CIOBANU: „VAL BUTNARU ȘI VALURILE ISTORIEI”

„Nu elogiați nici istoria, nici literatura. Mai ales că scriitorii autentici nu atât o ilustrează, cât o contemplă și o explorează. O exploatează, de fapt. Sau, pe contrasens, își exprimă atitudinea față de trecut și prezent în modul cel mai direct, aproape publicistic, polemi-

zând cu trecutul. Și dacă romanticii opuneau prezentului mișelit trecutul glorios, romancierii de azi – iar Val Butnaru este ilustrativ în acest sens – au multe de reproșat trecutului, care a fost foarte adesea nedrept cu noi. O fi exact așa sau

nu, e greu de spus, dar ceea ce se poate deduce din narațiunile lui Val Butnaru e că suntem așa cum suntem inclusiv din cauza unei istorii. Suntem produsul trecutului. Soarele nostru răsare de fiecare dată din ziua de ieri.” (M.V.C.)

POEZIE
de LEO BUTNARU

„MAI EXISTĂ, MAI EXISTĂ SPERANȚA”

„...Însă mai există, mai există speranța că totuși se va întâmpla o nouă schimbare la față când a Domnului privire fierbinte trecând dincolo de suprafață, de gheață va face să se întâmple și a lumii schimbare la minte.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

IN MEMORIAM | EUGEN DOGA – P. 5, 14
CONTRIBUȚII DE NICHITA DANILOV ȘI EMILIAN GALAICU-PĂUN

VAL BUTNARU LA 70 DE ANI – P. 8, 10, 15
CONTRIBUȚII DE MIRCEA V. CIOBANU, ALEXANDRU BURLACU ȘI EUGEN LUNGU

CRONICI DE CARTE – P. 16, 17, 18, 20, 21
DE LUCIA ȚURCANU, ADRIAN DINU RACHIERU, NICOLAE ENCIU, OXANA GHERMAN ȘI SILVIA BERDAN

NOMINALIZĂRILE JURIULUI UNIUNII SCRITORILOR
DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI PREMIILE LITERARE
PENTRU ANUL 2024 – P. 19

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL XI | NUMĂRUL 3 (86) | MAI-IUNIE | 2025

IN MEMORIAM | EUGEN DOGA

DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

14 „LA CÂT SE POATE RENUNȚA, DIN CEEA
CE AI FĂCUT, CA SĂ RĂMÂI TU ÎNSUȚI,
NEȘTIRBIT”

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

03 „PIESE, PIULIȚE,
SENZORI”

POEME

de MARIA IVANOV

21 „HELICOBACTER”
ȘI ALTE TEXTE

04 VREMURI &
VREMELNICII
„GRIMASE ALE DEMENTEI” (III)
DE TEO CHIRIAC

05 UȘI ÎN ASFINȚIT
„SAGRADA FAMILIA ȘI
SIMFONIILE LUI EUGEN DOGA”
DE NICHITA DANILOV

06 IN SFUMATO
„CÂND GRĂDINA
E DE STICLĂ” (I)
DE EUGEN LUNGU

08 CÂMPUL ALB,
OILE NEGRE
VAL BUTNARU
ȘI VALURILE ISTORIEI
DE MIRCEA V. CIOBANU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 FRAGMENT DIN VOLUMUL
„ARABESCURI” DE SERHII JADAN,
ÎN CURS DE APARIȚIE LA
EDITURA CARTIER.
TRADUCERE DIN UCRAINEANĂ
DE MARIA HOȘCIUC

10 EXEGEZE
„VAL BUTNARU:
PO(I)ETICA ROMANULUI”
DE ALEXANDRU BURLACU

15 ASTERISC
„VAL, ALTFEL”
DE EUGEN LUNGU

16 VÂRFURI
DE COMPAS
„FEMEIA ȘI ROATA
ȘOBOLANULUI”
DE LUCIA ȚURCANU

17 SEMN DE CARTE
„STAU ÎN FAȚA GRAIULUI
CA ÎN POARTA RAIULUI”
DE ADRIAN DINU RACHIERU

18 CARTEA
DE ISTORIE
„DE LA UNIRE LA INTEGRARE”
DE NICOLAE ENCIU

20 CRONICĂ
LITERARĂ
„OMUL DIN MIJLOCUL
MULȚIMII”
DE OXANA GHERMAN

21 NOTE DE LECTURĂ
„O POETĂ CĂREIA NIMIC DIN CE
E OMENESC NU-I ESTE STRĂIN”
DE SILVIA BERDAN

22 TRADUCERI
DIN POEZIA
UNIVERSALĂ
POEME DE TOR ULVEN
ÎN VERSIUNE ROMÂNEASCĂ
DE GRIGORE CHIPER

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Arcadie Suceveanu, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Val Butnaru (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Instituția Privată Publicația Periodică
„Revista literară” a fost înregistrată la Ministerul
Justiției al Republicii Moldova la 3 martie 2015.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr a fost editat cu sprijinul financiar al
Ministerului Culturii al Republicii Moldova.
Publicația „Revista literară” apare sub egida
Uniunii Scriitorilor din România.

Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.
Publicația se distribuie gratuit la sediul USRM.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word.
Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de **ADRIAN CIUBOTARU**

PLUTARH DESPRE NAȘTEREA ȘI ÎMBLÂNZIREA MÂNIEI

„/.../ Și această blândețe nu are drept pricină o anume trândavie sau destrămare a spiritului, ci, ca și pământul lucrat, o oarecare netezime și adâncime, care o mâna spre o nouă purtare în locul acelei porniri pătimase. De unde se și vede că aplecarea ta spre mânia nu s-a stins din pricina vârstei mai înaintate, nici așa, de la sine, ci pentru că a fost vindecată printr-o cură de idei sănătoase. /.../ Cei ce doresc să se îndrepte trebuie să trăiască într-o necurmată cură. Cei care vor să se vindece nu trebuie să aplice boalei rațiunea, cum administrezi, de pildă, eleborul, ci aceasta cată să se sălășluiească în suflet, păzind și confruntând deosebitele judecăți. Puterea rațiunii nu seamănă cu leacurile, ci cu alimentele sănătoase, și ea, odată cu sănătatea, produce o anumită stare folositoare aceloră ce s-au deprins cu această rațiune. Sfaturile și indemnurile, când e vorba de o patimă în toiul ei, cu greu și cu multă trudă aduc un rezultat și nu se deosebesc întru nimic de substanțele cu miros puternic, care, e adevărat, îi scoală pe epileptici, dar nu-i vindecă de boală. Totuși, dacă alte patimi, chiar atunci când sunt în toiul lor, dau îndărăt și îngăduie rațiunii să vină din afară în ajutorul sufletului, mânia nu se înfățișează așa cum spune Melanthios («Face grozăvii, schimbând cugetul omului»), ci, scoțând cu totul din sine și izolându-l, ca aceia care își dau foc cu casă cu tot, umple toate celea dinăuntru (sufletul) de tulburare, fum și zgomot, așa că omul nu poate nici să mai vadă, nici să audă pe cei care vor să-i vină în ajutor. Tocmai de aceea, mai ales pe vreme de furtună, pe mare, nava părăsită va lua un cărmaci din altă parte, iar omul cuprins de mânie și clătinat de furie va primi sfat de la altul, dacă nu-și are propria lui rațiune pregătită dinainte. /.../ Mânia, fiind mândră, încăpăținată și greu de înduplecat de ceva din afară, ca și tirania cea aprigă, trebuie să aibă în sine însăși, ca o rudă sau neam, elementul care s-o domolească. /.../ Căci precum stingi focul, dacă nu-l nutrești, tot așa cel care n-a hrănit mânia de la început și n-a suflat în ea (ca într-un foc), se păzește astfel de ea și o curmează din rădăcină. De aceea, nu-mi place pasajul [din opera] lui Ieronim care, deși aiurea dă sfaturi folositoare și cuminiți, afirmă că din pricina iuțeniei ei nu simțim mânia când ia naștere, ci abia după ce a prins ființă și rădăcină. Căci la nici una din patimile ce cresc într-una și sunt într-o continuă mișcare, nu se observă așa de bine, ca la mânie, nașterea și creșterea ei.”

(Plutarh, „Despre mânie. Liniștea sufletească. Despre limbuție”, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj”, 1943. Traducere din limba elenă de Ștefan Bezdechii)

PIESE, PIULIȚE, SENZORI

Dacă ar fi să numim trăsătura definitorie a vremii în care trăim, aceasta ar fi, după mine, lipsa măsurii. O lipsă a măsurii în toate, de la pofte și dorințe la cărți și resentimente.

Nici vorbă de cumpătare sau de acceptarea stoică a limitărilor pe care le impune, pe de o parte, propria noastră natură, pe de alta, firea însăși a lucrurilor. Putem mai multe? Nu se știe. Și nici nu prea vrem să aflăm, căci mai degrabă nu, decât da. Vrem mai multe? Indiscutabil. Merităm? Hai, sictir! Ce-i cu întrebarea asta? Clar că merităm. Pentru că vrem. Ni se va reproșa circularitatea argumentului. Dar să fim serioși: cine mai absolvește azi Harvardul cu logica lui Aristotel? Apoi, să nu carecumva să-ți scape un „nevrednic sunt...” – vei fi suspectat nu doar de superstiție, ci și de erezie: cum să nu crezi în profeții zilei, care te dezvoltă personal și care îți bagă în cap ideea că nu există nimic inaccesibil pe lumea asta? Trebuie doar să vrei să ai și să te ferească profetul să te pocăiești sau să-ți regreți faptele – urmând algoritmii fericii, nu ai cum să fii în eroare!

Măsura? Principiul vaselor comunicante, care e temelia întregii echități sociale, nu mai funcționează. Nu mai vrem ca fluidul să fie la același nivel, căci ne deranjează grosimea diferită a tuburilor pe care acesta le umple. Nici nu mai vrem să facem parte din același fluid social, vrem să fim, fiecare, propriul nostru vas (autocomunicant), fără legătură cu ceilalți. Și să ne fălim, fiecare, cu grosimea tuburilor. Sau a sifoanelor. Nu ne deranjează nici dacă veselă aceasta impozantă rămâne, deseori, fără conținut: viața comunitară s-a transformat de mult într-o expoziție de porțelanuri goale.

Deceniile furiei și indignării, ca să parafralez titlul unui volum admirabil (de lucid) al „paleoliberalului” Sorin Ioniță, au culminat într-o explozie a ὕβρις-ului, creând, în locul vechiului și așezatului stat liberal, o adevărată distopie. „Dilematicul” Andrei Cornea o descrie ca pe o Atlantidă modernă, referindu-se la ipostaza de Atlantidă a oricărei cetăți care, atingând apogeul, degenerază (prin excese, dezabuzare etc.). Atlantida simbolică ar desemna, astfel, o societate care nu-și mai cunoaște măsura, care începe să se reverse peste limitele ei, devenind o „uriașă sfidare adresată lumii și celorlalți”. Și care, în profilul ei transistoric, se opune Atenei clasice – imaginea generică a unei societăți domoale, temperate, ce ține „să se păstreze undeva la mijloc” (între bogăție și sărăcie, putere și umilință etc.).

Hybris-ul în cauză e, ca întotdeauna, un rod al sastisirii. În realitate, nu ne lipsește nimic ca specie; dimpotrivă, avem chiar mai mult decât ne trebuie. Dar credem că

nu avem destul și cerem întruna o compensație pentru in Justiții cu atât mai mari cu cât sunt mai vechi și pentru inegalități cu atât mai grave cu cât sunt mai noi. De maladia aceasta se îmbolnăvesc toți, și cei mari, și cei mici. Căci nu doar alegătorul lui Trump vrea să i se facă o dreptate, oricât de ipotetică, ci și, culmea nesimțirii, Trump însuși.

Iar inegalitatea din jur ne revoltă într-o măsură mai mare decât pe vremea când aceasta nu era doar o problemă matematică, ci și una existențială. Și atât de tare ne supără diferențele dintre cifre, încât suntem gata să sacrificăm reala noastră bunăstare pentru o egalitate utopică. Acum un secol, acest impuls încă mai putea fi înțeles. Căci nu prea existau precedente, nu aveam de la cine învăța. Azi, nici vorbă să dăm vina doar pe ignoranța în materie de istorie a majorității, pentru că imboldul principal nu e atât visul unui viitor de aur și nici pofta de a le da o lecție violentă celor avuți, ci revolta zgomotoasă împotriva propriei noastre naturi, cea care ne dovedește, acum, dincolo de orice dubiu, că avem limite pe care doar unii dintre noi le pot depăși. În 1789 sau în 1917, ascensiunea individuală, reușita economică depindea aproape exclusiv de factori sociali, de obstacole obiective. Odată cu triumful democrației și al liberalismului, am ajuns să trăim într-o lume care nu ne mai pune cine știe ce piedici în cale, nu ne obstrucționează urcușul. Și totuși, doar câțiva reușesc să urce, fie și numai câteva trepte, pe muntele succesului.

Votul universal ne-a permis să populăm aparatul birocratic și clasa politică cu mediocrități; acestea au reformat educația, simplificând-o la maxim, așa încât să poată accede cât mai multă lume la diplome deschizătoare de drumuri. În cele din urmă, globul a fost împânzit de infraspecialiști, de savanți și experți în domenii atât de mărunte, încât nu se mai deslușesc pe nicio hartă a științei, de codori care sunt ingineri și de ingineri care nu mai sunt nimic, de puzderii de manageri și manageri de manageri care, în orice altă perioadă istorică, ar fi trecut drept oameni cu neînsemnate însușiri, mai puțin în generoasa noastră epocă. Acum a venit momentul să priceapă și ei că sunt absolut dependenți nu de competențele lor, ci de capriciile și nărvul iute schimbător al istoriei. Și ce surpriză vor trăi când vor afla că sunt marginalizați tocmai de acea revoluție tehnologică și mentală în care au jucat un rol cheie.

Dar nu numai ei, ci și cei cu diplome mai modeste își adulmecă eșecul iminent și simt că nu mai au timp pentru frustrări mocninde: adepții sistemului liberal și ai moderației s-au preschimbat, peste noapte,

în fanaticii autocrației și ai conservatorismului heirupist. Oximoroanele de mai sus nu denotă însă ingeniozitatea ideologică a maselor; mai curând, acea confuzie lăuntrică pe care o produce abordarea umorală și fantezistă a realității și care iese în vileag atunci când oamenii se ciocnesc de cel mai înalt și mai de netrecut zid cu putință: de propria lor limită.

Acum, când limita e mai apăsătoare ca oricând și tensiunea dintre ceea ce *ni se cade* și ceea ce *ni se dă* atinge cote maxime, bunul-simț devine un arhaism. Elitele sau, mai exact, cei ce le țin locul apelează în continuare la *sensus communis*, dar cum să fim empatici și să-i înțelegem, dacă nici ei nu l-au cultivat prea insistent în ultima vreme? Și dacă elitele nu au simțit momentul când ar fi trebuit să-și mai tempereze elanul „ameliorator”, nici masele nu vor călca pe frână în avântul lor distrugător. Și asta pentru că ce ne dorim cu adevărat, de azi înainte, este să ne îndepărtăm din nou de conștiința limitelor noastre, iar lucrul acesta se poate aranja numai dacă dărmăm societatea tuturor oportunităților și o substituim cu societatea gratificării obligatorii.

Cum vrea însă lumea să-și construiască noua ei utopie? Soluția ne-o oferă chiar transformările care ne înduc anxietatea. Una dintre ele este, în limbajul zilei, „ei-ai-ficarea”. Da, ceea ce ne sperie mai tare reprezintă, totodată, singura noastră șansă de a scăpa de conștiința chinuitoare a limitei, pe care o percepem, în spiritul timpului, ca pe un eșec circumstanțial și nu ca pe o neputință ontologică. Pe de o parte, ne plângem că inteligența artificială ne va lipsi de locuri de muncă, pe de altă parte, nu ne dăm rând la *chat-gpt*-uri și la dispozitive sau unelte *smart* care fac totul pentru noi. Nu ne sinchisesc nici inteligența, nici munca de împrumut. Ideală ar fi, pentru o asemenea societate, depersonalizarea totală, dizolvarea în mașinărie. O mașinărie care să se și ne gratifice întruna (același lucru, în fond), pe când noi să îndeplinim rolul unor piese la care nu renunță nimeni în ciuda inutilității lor. Cum ar fi senzorul de ploaie la parbriz.

Piese, piulițele, senzorii cer, se știe, o mentenanță sporită, de aici, nevoia de mecanici pentru universul uman. La urma urmei, un mecanic e mereu preferabil unui inginer. Căci primul te unge (aidoma unui vraci) la sufletul și trupul pe care al doilea ține cu tot înadinsul să ți le remodeleze. Poate de asta nu mai sunt la modă „ingineri” alde Troțki, mai curând firme pestrițe care îți oferă o gamă variată de servicii reconfortante, de la „workshop”-ul lui Trump la „globul de cristal” al lui Georgescu.

VREMURI & VREMELNICII

GRIMASE ALE DEMENTEI (III)

de TEO CHIRIAC

X

De mult am renunțat la plăcerea de a sta în casă, întins în șezlongul apatiei, moțâind sub plapuma călduță a iluziilor. Și asta pentru că în orice moment poate da buzna Istoria, cu majusculă, să mă ia de guler și să mă arunce în stradă, într-o cazarmă îmbâcsită sau la fundul unei gropi comune. Istoria e o doamnă cu aere de bestie, irascibilă, cam îngâmfată și cu memoria teribil de exactă. Ea are meandrele, latențele, dar și urgențele ei, care îți cer o implicare totală, cu trup și suflet. Ea nu-i cruță pe cei ce-și pierd instinctul supraviețuirii, pe cei ce uită că liniile de hotar sunt trase cu sânge. Nu-i uită și nu-i iartă pe cei care au chiulit de la lecțiile ei, oferite gratis, pe cei ce se ascund de ea ori fac abstracție de existența ei. Pe fricoși, ignoranți și indeciși îi scoate pe margine tocmai când aceștia se așteaptă mai puțin.

Fără îndoială, trăim (și murim!) în vremuri de urgență istorică. Evenimente, întâmplări, accidente se produc aproape instantaneu: unele regimuri apar și altele dispar, democrații născându-se în mari chinuri și democrații ucise prin metode eminamente democratice, cu propriile arme – partidele politice, care se transformă, cu timpul, în organizații mafiote sau în grupări teroriste.

Pe de o parte, mass-media și rețelele sociale dominate de retorica războinică a Rusiei, infestată de amenințări și injurii porcoase; mari specialiști dotați cu tehnologii ultramoderne, promovând falsuri oficiale; lansări de adevărate capodopere de manipulare, utilizând zvonuri, minciuni și jumătăți de adevăr.

Pe de altă parte, biata lume, zguduită din temelii de drone și rachete balistice, încercând să-și păstreze încrederea în ideea de pace, de adevăr, de bine comun. Și totuși, în pofida mașinăriei propagandistice și a „conveierului morții”, care funcționează non-stop, se prăbușesc simulacre, sloganuri, false divinități. Cad măști smulse, rupte, călcate în picioare. Sunt măștile „conducătorului ideal” ce ascundeau lipsa identității umane, frica și vulnerabilitatea față de lumea exterioară; măști ale „autocrației luminate” ce camuflau rațiunea rece, agresivitatea de bestie, rânjetul de asasin. Revenite la lumina zilei, fețele nu se mai recunosc nici pe ele înseși; ele nu mai sunt oglinzi ale sufletului, ci înfățișări transfigurate de ură, de răceala emoțională, de slăbiciunea deghizată în putere.

Cad spectaculos și măștile diplomației mondiale. Iar când diplomații tac, războaiele sunt iminente. Marile puteri economice și militare s-au hazardat într-un joc dur, la limita raționalului, punând drept miză apocalipsa nucleară.

XI

Dacă mi-aș permite o paralelă... psihiatrică, aș compara societatea de azi cu un spital de nebuni. Unul dotat cu săli de joc și cazinouri, plin cu jucători înnebuniți de febra câștigurilor fabuloase, obținute, apoi pierdute, cu imagini de un dramatism macabru și, totodată, de un grotesc dus la extrem. Unii joacă la cărți (măsluite, cu ași în mânecă), alții joacă pocher electronic. Mai nou, e în vogă jocul calmarului. Jucătorii cu sânge rece preferă totuși ruleta rusească. (Acel joc cu puternică încărcătură psihopatologică, în care participanții își acceptă fatalitatea cu un surâs inocent sau cu zâmbetul tâmp.)

Am jucat ruleta rusească de câteva ori și am scăpat. Vom scăpa și de data asta? Sau jucăm în continuare după principiul scăpă cine poate? Ce facem ca să nu mai jucăm? Cum ieșim din acest joc diabolic? De pildă, eu, unul dintre jucători, cum să îndepărtez pistolul și cum să-l descarc de glonțul mortal? Mă gândesc la asta în timp ce stau cu pistolul la tâmplă și cu degetul arătător pe trăgaci. Timp în care situația se complică: brusc, realizez că pe trăgaci nu e degetul meu, ci al partenerului de joc. Momente halucinante... Simt că îmi cedează psihicul. Îmi zice să nu sap în subconștient. Gaura neagră, de glonț, mă va înghiți cu tot cu pistol, cu spital, cu omenire. Momente de totală inconștiență... Nu știu: sunt nebun sau doar simulez nebunia? Nu știu ce mă așteaptă: victoria sau înfrângerea, gloria sau nebunia?

Dar există oare glorie fără nebunie?

XII

Psihologic vorbind, mă pliez tot mai greu pe noile realități. De jur împrejur, delir informațional, aglomerație de mesaje, zvonuri, calomnii, știri false. E absolut surprinzător să aud, de pildă, că președintele Tru, un paranoic prin excelență, îl face nebun pe președintele Pu, prietenul său la cataramă, și cum promovează fabulații potrivit cărora președintele Bi ar fi fost executat în 2020 și înlocuit cu clone „fără suflet și fără minte”. (Asta amintindu-mi de o mai veche informație despre clonele

paranoicului din Kremlin, „asasinat” de colegii săi kaghebiști în 2007.) După care, o altă informație publică, venită din partea lui Tru, e că miliardarul Mu, fostul său consilier principal, și-a pierdut, și el, mințile. În plus, conform unor teorii conspiraționiste, Pu ar fi spion sub acoperire al SUA, în timp ce Tru ar fi, sub aceeași acoperire, spion al Federației Ruse. Iar ambii președinți, susțin Gurile rele, sunt spioni ai statului condus de președintele Si. Este ca și când aș asista la un concurs mondial, unde puternicii lumii concurează pentru titlul de *Cel mai mare psihopat narcisist de pe planetă*, din juriu făcând parte psihologi și psihiatri cu renume.

Aglomerând scena politică, actori mediocri joacă rolul nebunului lui Nietzsche, cel din *Știința veselă*, care crede că locul lui Dumnezeu, declarat mort, ar trebui luat de oameni, care trebuie să devină ei înșiși zei. (În paranteză fie spus, acești „zei” cu sindromul lui Dumnezeu n-au habar că filosoful german a dus un război nemilos împotriva tuturor zeilor, anunțând zorii unei noi civilizații în care, firește, ei nu vor mai fi.)

Acum aproape două milenii, într-un moment de clarviziune, Antonie Egipteanul profetiza: „Va veni vremea ca oamenii să înnebunească și, când vor vedea pe cineva că nu înnebunește, se vor scula asupra lui, zicându-i că este nebun, pentru că nu este asemenea lor”. Se pare că profetia Egipteanului s-a împlinit. Mă întreb dacă mai e cineva care încă n-a înnebunit. Și dacă este, cine e el?

XIII

De curând am auzit spunându-se că Dumnezeu, când vrea să piară un popor, îi ia mai întâi mințile. Iar nebunia nu-i altceva decât o formă extremă de prostie. De altfel, în ceea ce privește prostia, omenirea are o experiență fabuloasă. Ea a comis (comite în continuare!) prostii cu nemiluita: prostii istorice, prostii criminale, prostii monumentale, postii memorabile, prostii inocente, prostiute naive... Este de remarcat faptul că spațiile oferite de dicționare pentru definirea cuvintelor „prost” și „prostie” și a cuvintelor „înțelept” și „înțelepciune” sunt incomparabile.

Prostul are chipuri deosebit de variate, ca și manifestările prostiei lui. Iată doar câteva: prostul naiv, prostul credul, prostul leneș, prostul votant, prostul satisfăcut, prostul sofisticat, prostul anxios, prostul obscen,

prostul golan, prostul isteric, prostul melancolic, prostul analfabet, prostul voios, prostul delirant, prostul șmecher, prostul activist, prostul deștept, prostul pasionat, prostul exasperat, prostul indulgent, prostul inert, prostul impasibil, prostul amorf, prostul bengos, prostul fudul, prostul narcisist, prostul prost, prostul nebun, prostul tiran, prostul criminal...

Ceea ce îi leagă pe proști e prostia și plăcerea de a-i privi de sus pe cei cu vocație intelectuală. Prostia e în contrasens cu inteligența, cu înțelepciunea practică. Scopul suprem al proștilor e de a prosti mulțimea. În plus, proștii sunt uniți în grupuri și societăți, în partide și secte, sprijinindu-se unii pe alții de frică să nu dispară cumva prostia. O frică neîntemeiată, de altfel. Căci, potrivit lui Albert Einstein, autorul teoriei relativității: „Două lucruri sunt infinite: Universul și prostia umană, însă de Univers nu sunt sigur...”

Prostiei și, deopotrivă, nebuniei le-au fost aduse „elogii” de către poeți iluștri, începând cu perioada medievală și până în zilele noastre. Între acestea: *Corabia nebunilor* de Sebastian Brant și *Elogiul nebuniei sau discurs spre lauda prostiei* de Erasmus din Rotterdam, apoi *Povești și anecdote versificate* de Anton Pann, „cel isteț ca un proverb”, și *Carul cu proști* de Petru Cărare, contemporanul nostru din Chișinău. Poetul basarabean fiind și traducătorul în limba română a *Corabiei...* Aceste și alte lucrări, de o mare savoare umoristică, au fost scrise cu scopul de a ironiza defecte precum răutatea, megalomania, vanitatea, egoismul sau impostura, ca lumea să scape de ele.

XIV

Un posibil cititor se poate întreba, eventual, dacă nu sunt și eu cumva un prost, ca toți ceilalți. Sincer vorbind, niciodată n-am afirmat în gura mare că nu sunt prost. Întrebarea care se pune este: ce fel de prost sunt eu? Adevărul e că eu nu fac parte din rândul proștilor simpli, inocenți sau naivi. Eu sunt un prost și jumătate, adică un prost de notorietate publică, iar prostia mea e una autentică. Uneori, când îmi dau seama de asta, simt că mai fac un pas spre inteligență și civilitate. Alteori, când lenevesc prea mult în brațele moi ale prostiei, mă trezesc zgâriat de ghearele nebuniei.

Se pare că prostia e păcatul original, pe care va trebui să-l ispășim zi de zi, prin efort intelectual, în timp ce nebunia nu duce decât la dezastru. Și unii oameni de geniu au accese de prostie și/sau de nebunie. Spre deosebire de nebunii care împing omenirea în haos și întuneric, marii artiști, în momentele de maximă intensitate a maladiei, văd lumina salvatoare, pe care ne-o arată și nouă. Doar că, de la o vreme încoace, asemenea artiști „nebuni” se nasc tot mai rar.

De altfel, viciile omului contemporan, în raport cu viciile omului medieval, n-au scăzut, ci, dimpotrivă, s-au înmulțit. *Corabia...* lui Brant își continuă drumul fără întoarcere spre țara de vis, numită Nara-gonia, iar *Carul...* lui Cărare stă și acum, răsturnat, în centrul urbei.

VA URMA

UȘI ÎN ASFINȚIT

SAGRADA FAMILIA ȘI SIMFONIILE LUI EUGEN DOGA

de NICHITA DANILOV

În urmă cu niște ani, într-o zi de primăvară, când are loc schimbarea la față lăuntrică a lumii, am avut norocul să mă aflu la Barcelona și să vizitez Sagrada Família. Proiectată și construită de arhitectul Antoni Gaudí (1852-1926), începută în anul 1883, neterminată și astăzi, catedrala e considerată una dintre cele mai de seamă capodopere ale arhitecturii moderne și postmoderne, a opta minune a lumii. Inutil să spun că Sagrada Família atrage anual zeci de milioane de turiști, creând o forfotă continuă la Barcelona și stârnind nemulțumiri în rândul populației autohtone, care se simte sufocată de fluxul de turiști. Gaudí a murit de mult, catedrala sa continuă să crească. Probabil că Sagrada Família nu va fi terminată niciodată. E construcție infinită, precum cartea infinită a lui Borges. Arhitectul lui Dumnezeu, cum era numit Gaudí, și-a găsit sfârșitul la 73 de ani, fiind lovit de un tramvai, confundat cu un om al străzii din pricina hainelor mizere și tratat ca un om fără căpătâi, la spitalul săracilor. Abia după două zile de la accident a fost recunoscut și i s-a schimbat regimul de tratament. Era însă prea târziu, în ciuda intervenției medicilor de elită, Gaudí s-a stins pe patul aceluiași spital mizer. Dar calvarul său, în ciuda recunoașterii generale, a continuat și în următorii ani, în timpul Războiul Civil din Spania, când atelierul lui a fost jefuit și incendiat de brigăzile internaționale comuniste (cărora li s-au alăturat 612 voluntari români, printre ei numărându-se și Valter Roman, tatăl lui Petre Roman, și Leonte Tismăneanu, tatăl lui Vladimir Tismăneanu), iar turnurile catedralei au scăpat ca prin minune să nu fie aruncate în aer de aceleași brigăzi comuniste.

Astăzi, mormântul său, aflat la loc de cinstă în interiorul edificiului pe care l-a proiectat (dar nu a reușit să-l termine decât în proporție de 23%, finalizând doar fațada de la răsărit, dedicată nașterii Domnului), a devenit un loc de pelerinaj pentru turiștii sosiți de pe tot mapamondul. Dar ceea ce e straniu și, în același timp, fascinant pentru destinul său postum e faptul că, începând din anul 2013, trenurile de mare viteză trec prin tunelul săpat pe sub fațada principală a Sagradei Família și, probabil, trec și pe sub cripta în care Antonio Gaudí, arhitectul lui Dumnezeu, își doarme somnul de veci. Sus, în interiorul catedralei, e liniște, lumină crepusculară, iar jos, sub catedrală, putem întrezări o lume agitată ce pare că se îndreaptă spre infern. E o simplă coincidență această linie ferată care trece sub Sagrada Família a lui

Gaudí? Poate, deși eu tind să cred că totul face parte din marea provocare și marele experiment gândit de Antonio Gaudí și continuat cu voia Domnului de discipolii și adulatorii săi. Așa a vrut Dumnezeu să fie ca pe sub inefabila construcție să treacă trenurile ce ating o viteză de 330 km/oră, ca apoi să parcurgă, ca într-un labirint, nu numai Barcelona, ci și Tarra-gona sa natală, și, bineînțeles, Madridul. Deși a murit cules de pe drumuri ca un cerșetor, azi, în mare parte, frumusețea și faima Barcelonei, ca, de altfel, și bogăția ei, i se datorează lui Gaudí.

Cu toate că veneam și vin în fiecare an de câteva ori la Barcelona, mărturisesc că, din teama de-a nu fi dezamăgit, nu am avut curajul să pășesc înăuntrul catedralei. Am privit-o din exterior. Mi se părea prea imensă, prea încărcată. Prea barocă. Prea plină de forme și lucruri, iertată-mi fie judecata. M-am comportat asemenea lui Toma Necredinciosul, iertată-mi fie comparația, care s-a îndoit de învierea Domnului și a vrut să pipăie cu degetele sale rănilor lui Isus. Așa am dorit și eu, pătrunzând înăuntrul catedralei, să pipăi rănilor ei de lumină. Și, pipându-le, am dat de lumină pură.

Am avut parte de un spectacol grandios. A fost o revelație. Am simțit acolo, preț de o oră, cât am stat înăuntrul ei misterios, prezența divinității sub forma golului, a absenței, care reverbera parcă în fiecare părticică a ființei mele, făcând-o s-o vibreze la unison cu transcendentul. Atunci am înțeles că și absența trebuie percepută ca o mirabilă prezență. Am simțit atunci că invizibilul devine vizibil și neauzitul se acoperă de sunete și șoapte. Spațiul dinăuntrul catedralei semăna cu un acvariu umplut cu o apă de ivoriu, în care, în loc de peștișori de aur, pluteau ființe translucide, venite, probabil, din alte dimensiuni, pentru a ne potența pentru o clipă revelația.

În primul rând, m-a uimit, într-adevăr, lumina. Dar și sunetele oarbe, sclipind undeva într-o umbră nevăzută. Culoarele și formele filtrate prin vitraliile ei geometrice se schimbau în fiecare clipă, în funcție de unghiul în care era poziționat vizitatorul, dar și de starea sa interioară care, prin unde nevăzute, se revărsa în exterior, contopindu-se cu lumina ce se ondula în catedrală. Era o lumină vie, miraculoasă, prin care golurile se transformau în diferite forme, umplând cu sunetul lor neauzit tot spațiul din interiorul mirificei construcții. Simțeau că acolo s-au adunat nu numai toată poezia și toată muzica, dar și toate marile creații ale lumii. Deși

vitraliile reprezentau forme geometrice, lumina care trecea prin ele ondulându-se în spațiul gotic din interior reproducea, preț de câteva clipe, *Cina cea de taină*, reproducea și scena nașterii lui Isus, și alte pasaje descrise în evanghelii, dar și patimile Mântuitorului.

Mărturisesc că aceeași senzație o am atunci când ascult poemele simfonice și valsurile lui Eugen Doga, al cărui suflet, părăsind spațiul real, a plecat într-o lume în care există doar muzică și spirit. Am citit și confesiunile lui din volumul publicat la Editura Princeps Multimedia, *Memoria ploilor de vară*, și am fost pătruns de aceeași senzație de nemărginire. Dacă, ascultând uverturile, corurile, tangourile și liedurile sale, percepem o parte din misterul universului din noi, dar și din afara noastră, citindu-i amintirile, începem să înțelegem cum au luat și iau naștere aceste creații muzicale.

Mărturisesc că pentru mine nașterea unei simfonii e de neînțeles. Îmi dau seama cum se naște o poezie și cum se naște un tablou. Dar modul cum se naște o simfonie rămâne o enigmă. Probabil e vorba de intuiție. Dar de o altfel de intuiție decât cea pe care o percepem noi. „Compozitorii, spunea Eugen Doga, transcriu doar ceea ce a compus Dumnezeu.” Da, sigur că da. Compozitorii, dar și arhitecții. Și marii pictori. Cum ar putea fi altfel?

Se spune că muzica e matematică pură. O matematică a sunetelor. Iar poezia, o matematică a metaforelor. În poezie, gândurile noastre se materializează în cuvinte. În muzică însă ce se petrece? Acolo avem de-a face cu sentimente și idei transmise prin intermediul unor sunuri.

Cum de a fost posibil ca Beethoven să compună Simfonia a 9-a când era surd? Cum altfel decât ascultând cu urechea sa interioară infinitatea de sunete și acorduri risipite în Univers? Cum altfel decât transcriind pentru noi muzica divină care se aude în empireu? Lui Beethoven, simfoniile i s-au relevat sub forma unui șir de ecuații nesfârșite, compuse nu din cifre, ci din note muzicale, ce depășesc prin profunzimea lor ecuațiile lui Newton și Einstein. Această muzică vine din înalte sfere. Acolo e sălașul ei. Compozitorilor le e dat s-o fure și s-o aducă pe pământ, lăsând-o moștenire semenilor lor. Desigur, pentru a o aduce pe pământ e nevoie de sacrificiu. De singurătate.

„Singurătatea, afirma Eugen Doga, este o întemnițare teribilă în sine a sinelui.” Singurătatea e întemnițare, dar, în același timp, e și muzică. O muzică ce trece peste toate granițele lumii materiale, pătrunzând

în sufletele și în conștiința muritorilor sub forma unor spirale sau, mai degrabă, a unor aureole de lumină, asemănătoare cu cele pe care le vedem în icoanele ce împodobesc bisericile noastre răsăritene.

„Orice act de creație e un miracol, susține tot Doga. Iar compozitorul – o așchie de dumnezeire!” Creația e un mister pe care nu-l putem dezlega. Dacă l-am dezlega, nu am mai putea crea nimic, niciodată, căci harul acesta ne-ar fi luat pe totdeauna. Dezlegând misterul, ne-am anihila impulsul ce ne împinge spre dumnezeire. Unii sunt de părere, împingând ideea spre absurd, că nici chiar Creatorul lumii nu poate să dezlege tainele creației sale. Ele vin dintr-un impuls interior. Dacă le-ar dezlega, poate că timpul s-ar opri în loc, iar lumea lui s-ar destrăma, prăbușindu-se în hău.

Dar dincolo de scepticismul său privind posibilitățile cunoașterii legat de modul în care se naște o operă artistică, Eugen Doga a încercat să înțeleagă – și asta încă din anii fragezi ai copilăriei – tainele creației muzicale, dar și tainele creației în general. Multe din evocările cuprinse în *Memoria ploilor de vară* pot fi luate, în acest sens, drept mărturie. „Muzica m-a preocupat foarte mult de când îmi amintesc. La început părinții mi-au cumpărat o tobă în care băteam cu bețe.” Jucându-se, copilul Eugen Doga devine curios să vadă ce e în interiorul instrumentului său muzical. Drept care îl sfărâcă în bucăți. În interiorul tobei nu era nimic. Era golul. Și acest gol, în momentul în care era închis într-o carapace, emana muzică. La fel cum emană, de pildă, cochilia unei scoici, imitând zgomotele îndepărtate ale valurilor mării. Toba imita alte sunete, ceva mai războinice, care te trimit la dansurile tribale sau la marșurile militare. Așa cum, de altfel, și interiorul catedralelor imită muzica divină.

Scena aceasta a sfărâmării tobei și a descompunerii armonicii, ca și cadrul general în care e plasată acțiunea, lumea sărăcită de dubă război, îmi aduce aminte de *Toba de tinichea* a lui Günter Grass, dar și de filmele lui Tarkovski, de *Copilăria lui Ivan* și de celebra scenă din filmul *Rubliov*, cea legată de turnarea clopotului. Dacă în *Rubliov*, copilul, bazându-se pe revelație, reușește să toarne clopotul, în *Memoria ploilor de vară*, copilul Eugen Doga descompune toba și apoi acordeonul pentru a înțelege golul în care se ascunde divinitatea sunetelor.

Dar copilul și adolescentul Doga nu doar sfărâma instrumentele, ci le și construiește. Construiește o sanie cu volan.

Credit fotografic: Mihai POTĂRNICHE

Debutul Tatianeî Țibuleac (*Fabule moderne*, Editura Urma Ta, Chișinău, 2014; ediția a doua, Libris Editorial, Brașov, 2016) trecea aproape neobservat. Juriile serioase au ignorat cartea, poate din cauza unei coperte „neserioase”: designul și ilustrațiile acesteia păreau a sugera că volumașul conținea mici proze pentru copii. De fapt, erau mari drame despre și pentru adulți. După primele pagini, și subiectele, și stilul ușor telegrafic, înflorit pe alocuri de metafore discrete, te absorb, fiindcă te conving. Se poate ghici lesne mâna alegră care va pune pe hârtie *Vara în care mama a avut ochii verzi* (Cartier, 2017) și *Grădina de sticlă* (Cartier, 2018). Romane care au bulversat juriile oarbe până atunci, cărți care au adunat importante premii, inclusiv internaționale, și au fost traduse imediat în mai multe limbi.

Se împacă cineva cu această idee sau nu, Tatiana Țibuleac este astăzi reprezentanta plenipotențiară a prozei basarabene în lume, căci niciun scriitor de la noi nu a avut în ultimele trei decenii atâtea ecouri pe mapamond. Iată o spicuire din presa spaniolă, când autoarei basarabene i se decerna un valoros premiu:

29 DIC 2020 21:54

XV edición del Premio Novela Europea.

Țibuleac y Landero, ganadores del Premio de Novela Europea. Conquistaron a los lectores con 'El verano que mi madre tuvo los ojos verdes' y 'Lluvia fina'.

„El verano en que mi madre tuvo los ojos verdes”, de Tatiana Țibuleac (Ed. Impedimenta) y „Lluvia fina”, de Luis Landero (Ed. Tusquets), se proclamaron ayer ganadoras, ex aequo (las dos con igual mérito) de la XV edición del Premio Novela Europea Casino de Santiago. Las novelas finalistas eran, además de las ya citadas, „14 de julio”, de Éric Vuillard (Ed. Tusquets); „Conquistar el cielo”, de Paolo Giordano (Ed. Salamandra), y „Un lume azul”, de Pedro Feijoo (Ed. Xerais).

El jurado específico, representante de distintos sectores de la sociedad, estuvo formado por Mirian Docampo, Loli Sans, Carlos Encisa, María Baleato, José María Álvarez, Maribel Martín, Ubaldo Rueda y los expertos extranjeros Jean François Le Bayon, de Francia; Manuela Almeida, de Portugal, y Katrina Yusupova, de Rusia.

En esta edición participaron todas las bibliotecas de la Xunta, los complejos socioculturales de Fontiñas y Santa Marta, los centros de El Corte Inglés de Galicia y Asturias y las librerías de la cadena Santos Ochoa de Logroño, Salamanca y Tudela¹.

Grădina de sticlă lua și una dintre cele mai cotate azi distincții literare: Premiul Uniunii Europene pentru Literatură. Acest roman avea și alt rost decât propria valoare – proza reconfirma, prin calitatea sa, că *Vara...* nu fusese un capriciu al hazardului, ci produsul unei strategii narative temeinic însușite².

Cronologic, subiectul *Grădinii...* se derulează aproximativ în ultimele două decenii înainte de colapsul URSS. Repere sigure pentru această datare sunt evenimentele legate de perestroika, de Cernobîl și de cutremurul din 31 august 1986 (autoarea nu precizează însă data). Deoarece textul are drept convenție narativă memoriile protagonistei, ajunsă la deplină maturitate, femeia fiind deja încadrată ca medic într-o clinică din București, ultima fază a subiectului este destul de greu de fixat într-o strictă cronologie.

* * *

De fapt, nici nu putem vorbi de un subiect liniar, desfășurat conform principiilor clasice. Acesta poate fi însă dedus și ordonat cumva, în plan evenimential, alăturând secvențele disparate pe care capricioasa memorie a naratoarei le derulează facultativ, în funcție de meandrele aducerilor-aminte. Cum *timpu*l trăirii nu coincide cu *timpu*l mărturisirii (a spus-o deja Eugen Simion!), conchidem că avem în față un puzzle ale cărui piese sunt aruncate în dezordine pe o vastă suprafață temporală. Cititorul trebuie să îmbine secvențele disparate ca să obțină tabloul general. Iar tabloul general este foarte bine definit de adnotarea la ediția spaniolă a romanului – *El jardín de vidrio* (Ed. Impedimenta, Traducción de Marian Ochoa de Eribe):

Una novela iniciática sobre el trauma y la búsqueda de la identidad. Una lectura contundente, hechizante, cruel e inquietante que cuestiona la maternidad, el amor y los vínculos que nos unen con nuestro pasado.

La anciana Tamara Pavlovna rescata a la pequeña Lastochka de un orfanato durante los años más grises del comunismo en Moldavia. Lo que en principio puede parecer un acto de piedad esconde una realidad terrorífica. A Lastochka la han comprado para trabajar como esclava recolectando, durante casi una década, botellas por las calles de la ciudad. Sobrevive en un ambiente marcado por la violencia y la miseria mientras rechaza las insinuaciones de unos hombres demasiado obstinados. „El jardín de vidrio” es un ejercicio de exorcismo doméstico. Una carta imaginada por una niña para unos

padres desconocidos, en la que el dolor a causa del abandono, el desamor y la ausencia de ternura y emoción se muestra como una herida que quizá nunca llegue a cicatrizar del todo. La falta de piedad, la inmensa delicadeza estilística y la escritura caleidoscópica de Tatiana Țibuleac hacen de esta novela una tragedia tan cruel y compasiva como reveladora de aquello que nos depara el destino y su belleza³.

Pe lângă scurta prezentare făcută de Begoña Alonso în *ELLE*, în care autoarea noastră apare încadrată de alte nume foarte cunoscute în Europa, nume care reprezintă cărțile de succes ale momentului, am numărat, în presa străină, alte 14 cronici, recenzii, adnotări pe marginile romanului!!! Iată câteva/câteva dintre semnatarele/semnatarii acestor reacții, de cele mai multe ori, entuziasmate: Rosa Alvares în „Harper's Bazaar”, S. Fernández Prieto în „La Razón”, Lara Gómez Ruiz în „La Vanguardia”, Rosa Martí (vezi „Esquire”), Adolfo Torrecilla în „ACE Prensa”, Juan Ortiz în „Actualidad Literatura” ș.a. Se pare că ginta latina, prin ramura ei meridională, e mult mai deschisă spre superlative decât cea nordică:

Lara Gómez Ruiz, „La Vanguardia”:

Tatiana Țibuleac llegó como un ciclón al mundo literario. Su primera novela, „El verano en que mi madre tuvo los ojos verdes” (Impedimenta, 2019), fue una de las sorpresas de ese año.

Tatiana Țibuleac a intrat ca un ciclon în lumea literară. Primul său roman, „Vara în care mama a avut ochii verzi” (Impedimenta, 2019), a fost una dintre surprizele aceluia an.

Rosa Martí, „Esquire”:

Țibuleac, que ya nos robó el corazón en su primera novela, „El verano en que mi madre tuvo los ojos verdes”, nos lleva ahora a Moldavia durante los años más oscuros del comunismo.

Țibuleac, care ne-a furat deja inimile cu primul său roman, „Vara în care mama a avut ochii verzi”, ne transferă (imaginar) acum în Moldova în cei mai întunecați ani ai comunismului.

E un succes de „audiție” literară de care nu s-a învrednicit nimeni în RM!

Ar fi o eroare să credem că editurile occidentale au fost atrase doar de o temă în vogă – căderea colosului care era URSS. Vă amintesc că la noi s-au scris mai multe cărți care tratau această temă, unele editate și în Apus, fără însă ca acestea să aibă faima *Grădinii...*

Atracția mare a prozei a fost, cum afirmă exegeții străini, în primul rând, *escritura de talento extremo*!

* * *

Grădina de sticlă poate fi concepută ca o secțiune transversală prin mult diversificata structură etnică a fostei Uniuni Sovietice. Uriașul stat era și un uriaș *melting pot* în care erau înghesuite, de cele mai multe ori forțat, prin fierul armiei, națiuni mai mici ajunse sub călcâiul fratelui mai mare. Acestea urmau să coexiste sub emblema propagandistică elaborată de partidul unic: *poporul sovietic* (care era – neapărat! – cel mai fericit din lume!!!). Personajele romanului ilustrează perfect această diversitate de seminții. Obligați să supraviețuiască într-un restrâns *voisinage* multietnic (moldoveni, ruși, ucraineni, evrei ș.a.), locuitorii unui cartier (mai bine zis, ai unei curți chișinăuene) încearcă șă-și adapteze viețile, obiceiurile, năravurile, chiar și viciile, unui flux vital comun. Autoarea îi extrage din diverse medii sociale – vânzătoare, foști militari, medici, necăjiți fără o ocupație anume, curtezane, alcoolici etc., etc. Într-un fel, toate aceste personaje, luate la un loc, reprezentau, cum am spus, structura socială a păturilor de jos care alcătuiau URSS. Regizorul Petru Hadârcă a receptat foarte clar această idee a romanului, când a transpus acțiunea subiectului prozastic într-o altă artă – cea teatrală. Pe scenă sunt amplasate un fel de cuști suprapuse, exact ca priciurile Gulagului, în care își duc pitoreasca lor existență exponenții acestor naționalități. Scenografia contura astfel destul de clar simbolistica romanului. Citez din proză (numele personajelor vorbesc de la sine):

De pe delușor, ca de pe un Everest al nostru, curtea ni se arăta ca în palmă. Vedeam castanul cu crengile în formă de corabie și pe Polcovnic printre flori. Vedeam racheta cea roșie cu vârf strălucitor și avionul cel cu patru locuri, ocupate de capete albe, bucălate. Vedeam cearșafuri albăstriei fălfâind pe sârme, țepene de scrobeală, ca niște foi de ardezie. Pe Șurocika la balcon, frecându-și piciorul cu peria pentru covoare. Pe Pavlik cel care nu se juca, ci doar sta. Mai vedeam, împrăstiate prin ferestre, femei grase în rochii cu colane, neapărat colane, terminând de fierț și de prăjit. Pe Bella Isaakovna și pe Roza, cu șolduri ca perele, sușotind în mijlocul străzii. Secrete, mereu secrete. Pe Zahar Antonovici, cu singura mână apăsată pe medalie. Strașnic lucru să pierzi o medalie, dar ce rușine! Toți, toți, toți erau acolo. Marina urâtă, Lioncik beat. Ekaterina ca o lună. Toate viețile noastre sub un capac de sticlă.

Creuzetul etnic este deci sub un capac de sticlă. Se știe totul despre toți, căci cei mai mulți o duc de azi pe mâine, încercând din greu să-și țină ștaiful. Inclusiv autoritara Tamara Pavlovna, o rusoaică grea la palmă, un veritabil Pliușkin în fustă, căci e decisă să facă avere cu banii adunați din vânzarea sticlelor goale „recoltate” de pe străzile orașului, apoi, schimbându-și cardinal ocupația, din diverse operații comerciale ilicite care se numeau în epocă, printr-un cuvânt foarte transparent pentru toți, *speculă*. Fetița luată de la orfelinat, mai bine zis cumpărată, chipurile din umanism (femeia nu a avut copii ei), e făcută slugă umilă și obligată să adune și ea sticle:

În stație, sub un stâlp, sticle. Una mare și groasă, am ridicat-o prima. „De șampanie!”, i-au licărit ochii și m-a lădat. Celelalte aveau pe

ele un strat de vomă înghețată și le-am lăsat să-mi alunece din mâini. O greșeală – am înțeles imediat. Două degete m-au strâns dureros de obraz: „Ți-e greață sau ce?”

După câteva ore eram pline. Eu mergeam înainte, ca un spărgător de gheață, cu două plase. Ea se târa din urmă, abia-abia, încărcată ca o remorcă. Îmi părea că duc pe umeri un oraș întreg. Ca să schimb locul durerii, săream de pe un picior pe altul. Ca să nu mor de sete, mâncam zăpadă. Vreo două sticle, care se aflau mai aproape de șolduri, s-au dezghețat și au început să sloboadă mirosul dulceag al mizeriei în care le găsisem. Duhoarea îmi răscolea stomacul. M-am prefăcut că rămân în urmă ca să scotocesc într-o gunoiște și am vomitat tot ce mâncasem dimineața. Chiar și tortul pute, m-am gândit, când l-am văzut ieșind din mine în valuri colorate.

Se făcuse amiază, iar noi încă adunam.

Și așa zi de zi! Sub ochii vecinilor care își băteau joc de sticlărese⁴, cum le numeau ei:

Cu adunatul sticlelor, treaba nu se termina, trebuiau spălate ca să fie mai scumpe. Umpleam cada pe jumătate, mereu cu apă fierbinte, apoi le dădeam drumul pe rând ca să se înmoaie. Opărite, se curățau mai ușor, însă mâini sănătoase nu am avut niciodată. Sau umflate de la fierbințeală, sau vinete de frig. „Mâini fierte”, le-a numit odată Pavlik și m-a durut tare. Ca să-l doară și pe el, i-am răspuns tot cu rău. „Mai bine așa decât chior”, i-am spus. Pavlik a plâns mult, a venit și maică-sa la ușa noastră. Au ieșit toți vecinii. Dar ce puteau să-mi facă? Să-mi scoată un ochi pentru un cuvânt? Cât am plâns din cauza copiilor, aș fi adunat o plasă cu ochi.

Urma smulgerea sau răzuitul etichetelor, care nu era deloc o treabă ușoară. Tamara Pavlovna, mumă, nu mamă adoptivă, e mereu pe fază și-i aplică fetei corecții fizice pentru orice abatere de la rigorile stabilite de palma cea grea:

Când sticlele se înmuiau bine, încercam etichetele cu unghia. Dacă se dezlipeau ușor, începeam să rad săpunul. Aveam o răzătoare specială, fără toartă, pe care o țineam în dosul veceului într-un lighean de aluminiu. Acolo le spălăm pe cele mai murdare. Am întrebat-o într-o zi pe Tamara Pavlovna de ce nu turnăm săpunul în cadă, să le spălăm pe toate odată. Mi-a răspuns că se miră cât de proastă pot fi. Cum mă gândeam eu să pun toată borătura împreună cu cele care trebuie doar clătite, nu roase cu peria? Și, la sfârșit, lovindu-mă peste față, mi-a spus că i se pare că degeaba pierde timpul cu mine.

Rusoaica nu numai că exploatează nemilos minora, dar cu aceeași diavolească osârdie îi impune o altă identitate etnică. O constrânge să vorbească doar în limba rusă și să-și urască semenii – *цараны*! Pentru început, fetei îi place jocul:

Am vrut să o întreb ce înseamnă „свинья”, însă am auzit imediat „улица”. Svinia-ulița, am repetat ca să nu uit. Să nu uit niciodată. Sviniaulița. Lângă un brad și-a scos șalinka și mi-a arătat spre vârf. „Ёлка”, a spus și a început să rădă. Ioolka, am râs eu și am simțit cum pe loc gura mi s-a umplut cu clopoței de argint. Iol-kaa. Tamara Pavlovna vorbea și vorbea, arătându-mi lucruri și locuri noi, învățându-mă cuvinte, iar mie îmi părea că îmi cântă. Erau frumoase cuvintele ei. Rotunde și aburinde, iar odată rostite, răsunau lung și departe...

Când însă fata greșește, madama își revarsă asupra ei întreaga ură sau chiar o agresează fizic:

În altă zi, „сөөмөфоп”, a spus. Svefator am repetat eu grăbită, luată cu totul pe nepregătite, însă vraja s-a destrămat. Clopoțeiii au început să muțască, unul după altul, până când s-au prefăcut în ținte. Simțeam cu ceafa, ca atunci când Rodion Eduardovici se auzea noaptea pe coridoare, că va urma ceva rău. Tamara Pavlovna m-a privit cu ciudă, ca un om care aflase prea târziu un lucru care nu-i plăcea. Ochii i s-au subțiat, gura i s-a împuținat, și așa, strânsă toată, părea o cameră în care s-a stins lumina. Greșisem, știam că greșisem. Era însă prea lung acel cuvânt. Frumos, dar lung. Un trădător.

Așteptam să mă lovească, pumnul însă nu venea. Mă ierta sau îmi pregătea o altă pedeapsă? Mi-am îndreptat spatelul și am împins bărbia în față, așa cum ne-a învățat pe toate Olea. Dacă îi arăți că nu te doare, se oprește, ne-a spus ea într-o noapte, când a intrat în dormitor mirosind a carne arsă. Svefator, am încercat din nou, și iar aiurea. Sve-fa-tor.

Tamara Pavlovna a scuipat în zăpadă și s-a pornit spre casă.

Metoda se numește rusificare forțată, aplicată mai ales tinerilor. La fel se petreceau lucrurile și în Rusia țaristă. Petre V. Haneș, în *Scriitori basarabeni (1850-1940)*, vol. 2 (Știința, 2024), relatează un caz similar din secolul al XIX-lea:

Împrejur nu funcționa niciun fel de școală de băieți, iar de școli de fete [...] „nu se auzise până atunci” [...]. Totuși, preotul Vârlan a ținut cu tot dinadinsul ca cel mai mic copil, Anicuța, să-nvețe; și a dat-o la Mănăstirea Hirova, la niște maici rusoaice. Să lăsăm pe autor să ne povestească și ne vom da seama îndată de ciudățenia situațiunii: „Maicele nu știau nimic românește, Anicuța nu pricepea rusește. Cărți nu erau și învățătura se făcea prin convorbire. Cât a putut deprinde Anicuța rusește, se poate vedea din următorul fapt. Într-o dimineață, maica Pancratia, la care stătea Anicuța, îi zice ei în rusește: «Du-te la maica Augustina și cere să-ți dea leșie («șcioloc»). Nu-i uita? Ține bine minte: «șcioloc». – Nu, n-oi uita, îi răspunse Anicuța într-o limbă stălcită. Ea habar n-avea ce e aceea «șcioloc»; și ca să nu se facă de rușine, tot drumul până la maica Augustina repeta cuvântul ciudat ce întâia oară îl auzise de la maica Pancratia:

«Șcioloc, șcioloc, cioloc, cioloc, șioloc, șioloc, șoloc, șoloc, șolc, șolcă...»; și cu șolcă («șolc» = mătasă), Anicuța a ajuns la maica Augustina.

– Maica Pancratia, «cazala daite șolcă» (a zis să-i dați «șolcă» – mătase).

– «Cito?» (Ce?)

– Maica Pancratia «cazala daite șolcă».

– «Cito eto takoe?» (Ce-i asta?).

De multe ori a-ntrebat-o maica Augustina, dar nimic n-a putut înțelege. – Moldovanocika moia, moldovanocika (moldovăncuța mea, moldovăncuță), a-ncheiat blânda maică, a sărutat-o pe Anicuța și s-a ndreptat singură spre vecina maică Pancratia s-o ntrebe ce fel de «mătasă»-i trebuie. Mai departe de șolcă, învățătura Anicuței Vârlan în limba rusească n-a mers; și după câteva luni de «cursuri» la mănăstire, ea a fost adusă acasă la Leușeni”. (p. 14-15)

Episodul de mai sus are doza sa de haz. În realitate, rusificarea avea forme foarte dure. E destul să citești în acest sens romanul lui C. Stere.

Nedusă la biserică și nici pe la mănăstiri, Tamara Pavlovna, cu experiență stalinistă în sânge, aplică tactici mult mai drastice, lovind copila după fiecare cuvânt rusesc pronunțat greșit.

În această formulă narativă, binomul mamă?-fiică e departe de a fi unul senin. Raportul e dintre stăpână și slugă, antinomia fiind generată și de divergențele etnice. Rusoaica o umilește pe moldoveancă, fiindcă printre cei disprețuiți de Tamara Pavlovna intră neapărat și moldovenii („Ochii mijiți, fâlcule supte, știam că nu este doar mirare. Cunoșteam fața aceea a ei mai bine ca oricare alta: era dispreț. Așa îi privea pe oamenii fără funcții, pe copiii alintați și pe moldoveni”). O face să-și uite până și propriul prenume, poreclind-o Lastocika. Conflictul – căci, până la urmă, se ajunge la un conflict, fata urându-și mama vitregă! – e deci unul identitar. În ultimă instanță, orfana mai mult își intuiește rădăcinile etnice, decât și le asumă conștient, devenind o semirusoaică-semimoldoveancă. La fel, intuitiv, alege o școală moldovenească, ajutată fiind la cunoașterea românei de profesorul Radu din Cernăuți (și la Tatiana Țibuleac, la fel ca în dramaturgia sau proza lui Ion Druță, eroul-civilizator descinde din Bucovina!...). Conflictul social, etnic se acutizează și pe teren lingvistic! Pentru prima dată această temă spinoasă, limba, vedetă a disputelor publicistico-teoretice din anii '90, e tratată atât de sugestiv și inechivoc într-o proză literară de proporții! Dacă vă amintiți, savanții noștri bine intenționați condamnau atunci așa-zisul *bilingvism armonios*, care nu însemna altceva decât dominația șovină a rusei în toate domeniile sociale, politice, culturale, evident, în detrimentul limbii băștinașilor. Rusa și catastrofalele ei sechele pentru moldoveanul de rând („dacă avea de ales, Chișinăul alegea mereu limba rusă”) devine astfel unul dintre principalele motive ale prozei Tatiane Țibuleac. Grău (așa e numele fetei, prenumele nu e pomenit niciodată) se rupe greu din mrejele rusei, însușind anevoie principiile elementare ale românei, care i se pare o limbă străină și grea. Convertirea etnică îi displace cumplit stăpânei, care o numește din această cauză „о благодарная тварь”.

NOTE:

1. 29 DEC. 2020 21:54 | A XV-a ediție a Premiului pentru romanul european. Țibuleac și Landero, câștigători ai Premiului. Au cucerit cititorii cu *Vara în care mama a avut ochii verzi* de Tatiana Țibuleac (Ed. Impedimenta) și *Lluvia Fina* de Luis Landero (Ed. Tusquets), care au fost procla-

mate ieri câștigătoare, ex aequo (ambele cu merit egal), a celei de-a XV-a ediții a Premiului pentru romanul european acordat de Casino de Santiago. Romanele finaliste au fost, pe lângă cele deja menționate, *14 iulie* de Éric Vuillard (Ed. Tusquets), *Cucerește cerul* de Paolo Giordano (Ed. Sala-mandra) și *Un foc albastru* de Pedro Feijoo (Ed. Xerais). Juriul specific, adunând reprezentanți din diverse categorii sociale, a fost format din Mirian Docampo, Loli Sans, Carlos Encisa, María Baleato, José María Álvarez, Maribel Martín, Ubaldo Rueda și experții străini Jean François Le Bayon din Franța; Manuela Almeida din Portugalia, și Katrina Yusupova din Rusia. La această ediție au participat toate bibliotecile Xunta, complexele socioculturale Fontiñas și Santa Marta, centrele El Corte Inglés din Galicia și Asturias și librăriile lanțului Santos Ochoa din Logroño, Salamanca și Tudela.

2. Mi-a părut bine să găesc această idee a mea reconfirmată de Begoña Alonso în paginile prestigioasei reviste internaționale *ELLE* într-un articol intitulat *Cele mai bune 31 de cărți ale anului 2021*: „Quien pensara que la magnífica prosa de *El verano que mi madre tuvo los ojos verdes* era solamente la suerte del principiante, debe leerse la segunda novela de Tatiana Țibuleac, *El jardín de vidrio* (22,80 euros) que publicó en 2018 y que ahora llega de nuevo de la mano de *Impedimenta*. Su escritura de talento extremo nos lleva ahora a la Moldavia comunista, cuando una anciana rescata a la pequeña Lastotchka de un orfanato”. („Cine s-a gândit că proza magnifică din *Vara în care mama a avut ochii verzi* a fost doar norocul începătorului, să citească al doilea roman al Tatiane Țibuleac, *Grădina de sticlă* (22,80 euro) pe care l-a publicat în 2018 și acum vine din nou spre noi prin Editura Impedimenta. Scrisul ei extrem de talentat ne duce acum în Moldova comunistă, când o bătrână o salvează pe micuța Lastocika dintr-un orfelinat.”)

3. Un roman despre traume și căutarea identității scris de o autoare în deplină maturitate literară. O lectură dură, fermecătoare, crudă și tulburătoare care pune la îndoială maternitatea, iubirea și legăturile care ne unesc cu trecutul nostru. Bătrâna Tamara Pavlovna o salvează pe micuța Lastocika dintr-un orfelinat în cei mai sumbri ani ai comunismului din Moldova. Ceea ce la început poate părea un act de milă, ascunde de fapt o realitate terifiantă. Lastocika a fost cumpărată pentru a lucra ca sclav, adunând sticle pe străzile orașului timp de aproape un deceniu. Ea supraviețuiește într-un mediu marcat de violență și mizerie în timp ce respinge avansurile bărbaților prea insistenți. *Grădina de sticlă* este un exercițiu de exorcism domestic. O scrisoare imaginată de o fată către părinții săi pe care nu-i cunoaște, în care durerea cauzată de abandon îi frâng inima. Lipsa tandreței părintești și a emoțiilor pozitive îi produc o rană care s-ar putea să nu se vindece pe deplin. Fata nu a fost compătimită vreodată, moment exprimat prin delicatețea stilistică imensă și scrierea caleidoscopică a Tatiane Țibuleac.

4. La 18 iunie 2024, Penguin Random House lansează cartea romancierii anglo-americane Tracy Chevalier *The Glassmaker*. Editura Polirom a tradus-o recent cu titlul *Sticlăreasa*. Doar titlul ne amintește de personajele Tatiane Țibuleac. Dacă acestea sunt niște *paria* ale societății, Orsola Rosso, eroina romanului apărut în engleză, este o învingătoare, căci își cucerește un loc de frunte în meseria de sticlar rezervată doar bărbaților: „În *Sticlăreasa*, Tracy Chevalier ne invită într-o călătorie prin mai multe epoci, pe măsură ce Veneția evoluează, păstrându-și totuși misterul și frumusețea hipnotică. În centrul poveștii se află Orsola Rosso, o sticlăreasă remarcabilă, a cărei viață și artă transcend limitele timpului”.

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

VAL BUTNARU ȘI VALURILE ISTORIEI

de MIRCEA V. CIOBANU

Truismul este atât de banal-adevărat, încât nu mai are niciun efect asupra destinatarului: nu învățați istoria după romanele istorice. De la Dumas și până la Akunin, literații fabulează. Dacă înțelegem asta, mergem pe mâna lor ca pe mâna ficționarului pur, al băsmuitorului. O lume alternativă nu te poate deranja atâta timp cât îi cunoști limitele reale. Îți pui casca respectivă și te joci de-a războiul fără să-ți faci iluzii... dar și fără să refuzi neapărat jocul. În legătură cu istoria există și alte întrebări serioase, ca să nu ne legăm (doar) de literatură. Or în ce măsură e *garantat autentică* istoria (scrisă)? Poate nu e locul, dar îmi amintesc butada dezarmantă: cel mai mult au falsificat istoria (tocmai) istoricii. Sau, ca s-o dăm tot pe întrebări: cât de buni cunoscători și cât de obiectivi (ce iluzie!) au fost istoricii, de la Tacitus și Suetoniu la cronicarii de curte ai domnitorilor moldoveni, de la Xenopol la Giurescu, de la Karamzin la Medînski, autorul manualelor de azi din școlile rusești, tot el – consilierul președintelui rus (și „negociator” la Istanbul), dar și tot el – președinte al uniunii scriitorilor ruși!? Adică ultimul fabulează statutar! Stop! că aici am găsit explicația: acești „istorici”, cam fără vreo excepție, în realitate, sunt trecuți la catedra de literatură: și Tit Liviu, și Tacit, și Suetoniu, și cronicarii călugări, și Ureche-Costin-Neculce, dar și bălenii și cantacuzineștii... QED.

Sigur că tema e mult mai largă. De exemplu, sfatul de a învăța istoria exclusiv din „surse documentare” e doar aparent soluția exclusivă și ideală. Toate procesele-verbale și deciziile instanțelor sovietice (ale instituțiilor, ale administrației, ale organelor de stat și ale partidului) în cele șapte decenii de existență erau „documente”. Dar câtă „realitate” este în ele? Pe de altă parte, memoriile nu știu cărui demnitar sunt indispensabile studiului istoric, ca și „istoriile orale”. Să-i credem pe cuvânt? Nu mai spun de metodele deocheate propuse să fie demne de atenție cum sunt zvonurile și bârfele cărcotașilor (ca fapte sau priviri particulare asupra evenimentelor). Dar denunțurile, autodenunțurile sau procesele-verbale ale interogatoriilor de la KGB – câtă valoare documentară au? În fine, odată ce am atins subiectul și tocmai e în vogă discuția despre deschiderea totală a arhivelor: câtă încredere trebuie să avem în documentele adunate și prelucrate de organele represive?

Bănuiesc răspunsul unui istoric: în ultimă instanță, toate contează, depinde de

cel care operează cu ele și le examinează critic. Dar aici lucrurile înclină favorabil subiectului nostru, pe terenul ficțiunilor literare. Romanele „realismului socialist” dedicate istoriei (neapărat eroice) falsificau această istorie imediată într-un mod grosolan, dar bine direcționat, îndeplinind un scop ideologic precis mai mult decât unul estetic. Dar ele însele, aceste romane, împreună cu filmele și spectacolele timpului fac parte din istoria totalitarismului, sunt expresia supremă a unei manipulări pe modelul Orwell. Simplu spus, toate „sursele istorice” pot să mintă, fie și prin omisiune, exces sau subiectivism. Dar ele însele sunt surse ca fapt, ca mod de a interpreta lucrurile.

Astfel încât... mai ușor cu pianul pe scări. Nu elogiați nici istoria, nici literatura. Mai ales că scriitorii autentici nu atât o ilustrează, cât o contemplă și o explorează. O exploatează, de fapt. Sau, pe contrasens, își exprimă atitudinea față de trecut și prezent în modul cel mai direct, aproape publicistic, polemizând cu trecutul. Și dacă romanticii opuneau prezentului mișelit trecutul glorios, romancierii de azi – iar Val Butnaru este ilustrativ în acest sens – au multe de reproșat trecutului, care a fost foarte adesea nedrept cu noi. O fi exact așa sau nu, e greu de spus, dar ceea ce se poate deduce din narațiunile lui Val Butnaru e că suntem așa cum suntem inclusiv din cauza unei istorii. Suntem produsul trecutului. Soarele nostru răsare de fiecare dată din ziua de ieri. Și tare mă tem că tocmai din cauza asta ni-i frică încă și mai tare de viitor. Probabil dintr-un soi de masochism funciar rămânem niște nostalgici ciudați, tocmai noi, cei bătuți de obscurantismul trecutului. Or dacă trecutul ne-a fost așa cum ne-a fost, vă imaginați ce ne așteaptă! Iată de unde se iau (ne luăm) antimodernii!

Istoria, am putea spune, l-a însoțit pe Val Butnaru cam peste tot. Adică în toate domeniile sale de activitate: ca jurnalist la revista „Orizontul”/ „Columna”, ca fondator de ziare și posturi TV sau portaluri de știri, ca dramaturg, dar mai ales ca romancier. Și puțină istorie a fost tratată ca idilă, ca obiect al refugiuului intelectual, deși nu a lipsit nici această ipostază, după cum nu a lipsit reciclarea ei ludică (cât face numai titlul *Apusul de soare se amână* sau dialogul epocilor în *Hypnotic!*). Dar, înainte de toate, în cărțile sale, Val Butnaru cere socoteală istoriei. O reclamă în judecată. Și dacă cineva ar vrea să aibă ca subiect de cercetare vicisitudinile istoriei (mai exact: Basarabia – pământ blestemat,

aflat în calea tuturor relelor), cărțile lui Val sunt reflecțiile potrivite la temă. Da, așa: nu reflectarea istoriei în aceste cărți, ci reflecțiile autorului, care rămâne un fel de jurnalist de investigație, pasional, neiertător, insistent. Or Val nu este un fatalist și, în pofida acestor inevitabile fapte deja consumate, cu o repetitivitate formatoare de comportament, semănând cu o legitate, Val Butnaru știe că orice faptă are în umbra ei un făptaș. Că vina istorică nu este abstractă, ci foarte concretă și foarte personală. Iată și un generic pentru personajele sale: *făptuitorii istoriei*. În perimetrul juridic: *făptașii*.

Cu *Cartea nomazilor din B.*, cititorul plonjează împreună cu autorul imediat, ca un copil în prima băltoacă la îndemână. Or istoria este chiar ziua de ieri înțeleasă în modul cel mai direct. Și trezirea de după ziua de ieri, când am făcut-o lată fără să ne gândim prea mult, e chiar imaginea directă, nemediată a consecințelor istoriei. Ziua de azi e răsplata pentru faptele de ieri. În sensul acesta, fraza cu care începe (și, din câte îmi amintesc, se încheie) romanul: „În dimineața aceea (aceasta?) președintele se trezi mahmur”, exprimă consecința faptelor de ieri, dar și premisa și mobilul existenței de azi. Ea are caracter de repetabilitate, comportamentul devine tradiție și povestea este tipică, iar „Președintele” (de fiecare dată cu majusculă) este din stirpea „domnului președinte” („El Señor Presidente”) al lui Asturias sau din cea a patriarhului dezagregat împreună cu împărăția sa, din toamna romanului lui Márquez. Din acest motiv, spuneam, la apariția cărți, că (dincolo de contextul istoric) romanul poate fi citit ca o parabolă, ca un roman politic, dar și ca o distopie, or că (i)realitățile noastre imediate nu pot fi descrise decât îngroșând culorile până la grotesc și fantastic. Rețin de atunci, de la prima lectură și primul impact, o opinie a lui Constantin Cheianu: „Cartea este despre o comunitate strivită de propriul destin. Noi încă nu suntem capabili să asimilăm tot ce ni s-a întâmplat. Deocamdată, suntem cei care suportăm istoria”.

Iar realitățile noastre nu sunt doar grotesci în sens expresionist, ele sunt deopotrivă poetice (chiar mitopoetice) și... caricaturale. Președintele este mereu mahmur și nu are nevoie de un alt nume; „Platon Kimir, zis Palton” este romancier, grafoman, autorul romanelor *Republica cu îngeri* și *Republica cu alți îngeri* (alți literați:

rondelista Cleopatra Kara; criticul literar Buhă; prozatorul rebel George Librescu); parlamentarul Elefterie Lut are și el doi fii cu rezonanțe literare: Ovidiu și Virgiliu; Kukuruz este consilier pe probleme economice; Cezar Dobă este, firește, cântăreț; iar ființele supranaturale vin deopotrivă din mitologia populară și din narațiunile *fantasy*: Nucul Bătrân, Păunul (zburător!), mașina zburătoare „Patriot” (amintind de zmeii autohtoni, dar și de *Harry Potter* ori *Stăpânul inelelor*)...

Și, din nou, ca să închei subiectul cu nomazii din cartea respectivă (dar rămânând în tema confruntării autorului cu istoria), am să mă autocitez, amintind că... personajele sunt încremenite în fața unui viitor care nu se mai naște (nici măcar un viitor imediat). Poate că nu în zadar autorul propune, în final, ceea ce numeam mai sus „un rezumat” al textului, de fapt, un „stop-cadru” cu toate personajele încremenite în grimasele tragice și fioroase: „Cupola transparentă dezvăluia noi și noi scene bizare, teribile, grotești (epitetele „directe”, estetic-evaluative divulgă acest limbaj atitudinal-publicistic și în acest caz – n.m., mvc) care se succedau rapid deasupra capetelor, astfel încât filmul derulat în sens invers îi ținea într-o tensiune continuă, dar, simțind, la un moment dat, că le-a înțepenit gâtul cât priviră în sus, au făcut o pauză...” Astfel, cititorul, împreună cu personajele, mai parcurg o dată, sumar, „momentele esențiale”. Un efect cinematografic, care se resimte, de altfel, pe tot parcursul scriiturii. „Recitirea” textului însă nu se va încheia aici. Spre final, un personaj, citând din *Cartea nomazilor*, va propune, indirect, un ipotetic (?) parcurs „corect” al celor care se vor *fi întâmplat*: „așa că ascultă ce te așteaptă și ce drumuri vei face în locul celor care nu le-au străbătut până la capăt. Călătoria ta va începe de unde ai sfârșit-o...” etc., etc., derulând filmul înapoi și re-parcurend drumul „entităților” care a populat romanul, pentru a îndruma pe calea cea dreaptă pe cel care, „într-o dimineață, a început să scrie această Carte...”

O trecere de la grotesc la sublim și de la falși eroi la martiri o face Val în *Patimile după Iov*. O istorie mitologizată în esența ei, deși construită pe faptele cele mai particulare. Aici Val Butnaru luptă cu adevărat cu o istorie din oficiu nedreaptă. Cu *teroarea istoriei*, care a fost nemiloasă și din care deducem că cronicarul nu a

exagerat cu nimic atunci când ne spunea că suntem o țară în calea tuturor relelor. Precum Iov din Vechiul Testament, umilit și mereu pus la încercare fără nicio vină, fără niciun motiv (dimpotrivă, dintr-un fel de pariu cu Diavolul), dinastia Iov din sudul Basarabiei este impusă să trăiască și să urmărească o istorie a umilințelor și a vinovaților fără vină.

Este primul roman al autorului care poate fi numit fără nicio ezitare istoric. Sagă istorică, îi zicea Eugen Lungu, reunind într-o sintagmă istoria particulară a unei familii cu istoria unei comunități (implicit, cu istoria umanității).

Basarabia de Sud nu este un spațiu ales aleatoriu, e un teritoriu mai special din punct de vedere istoric și geopolitic, schimbându-și apartenența mai des decât partea nordică a ținutului și parte a Basarabiei care participă (și noi, împreună cu ea) la Unirea Principatelor Române din 1859. Toate se datorează unui detaliu istoric aproape accidental (dar ce este istoria noastră dacă nu o sumă de accidente?): în 1812, Basarabia e ruptă de la matcă și înglobată în Imperiul Rus, dar în 1856, după războiul Crimeii, sudul ținutului revine la matcă. Adevărat, după războiul Independenței din 1877-1878, imperiul își revendică din nou acest teritoriu. Îmi notam la lectura cărții această bizarerie stupidă a istoriei, fixată de Val Butnaru ca una dintre particularitățile noastre naționale, când certurile cu vecinii devin confruntări pe viață și moarte cu aceiași vecini, convertiți în dușmani de clasă și dușmani de război, adversari geopolitici, ulițele satului devenind mereu linii ale frontului.

Istoriile particulare se convertesc în episoade ale istoriei naționale, iar consecințele își găsesc ecourile în geopolitica actuală, când ultimul vlăstar al familiei Iov, jurnalistul Mitru, transmite prin telefon, din stânga Nistrului, un reportaj pentru „Europa Liberă” despre războiul din 1992, iar de la München i se spune că reportajul său nu a fost dat pe post, fiind vorba de un „conflict local”. Și atunci lupta autorului cu istoria se convertește în bătaia sa cu prezentul geopolitic, nedrept și el.

Într-un alt soi de joc cu istoria, Val Butnaru apelează la sau construiește el însuși teorii ale conspirațiilor. Cam asta-i structura temeinică a romanului *Misterioasa dispariția a lui Teo Neamțu*. Autorul își propune o investigație scriitoricească (a nu se confunda cu una jurnalistică) a evenimentelor din 7 aprilie 2009, ajungând până la o poveste paralelă între cele două Uniri realizate și o a treia, ratată. Aici, mai mult decât oriunde, Val se joacă – productiv! – cu teoriile conspirației. La început mă strângea în umeri acest joc de costume istorice probate cu treabă și fără treabă, dar mi-am dat seama că aici e secretul: dacă nu în ficțiunile istorice, atunci unde să mai aplici te(r)oriile conspirației? Și atunci te relaxezi, te întinzi pe o sută de ani de singurătate într-un spațiu de la cimitirul din Rădăuți, prin mijlocul căruia trece linia de tren, până la lipovenii din Deltă, îți pui căștile și, intermitent, mai asculti și muzică (aici nu mai repovestesc, ci mă autocitez, obraznic): În răspăr cu o eroină iubitoare de lirico-sentimentalele songuri ale lui Leonard Cohen, ceilalți protagoniști sunt fani ai hard-rockului (Pink Floyd, Led Zeppelin, Rolling Stones, Queen, Bob Marley, George Harrison ș.a.). Poți să aduni de un CD cu piesele invocate,

le poți asculta în timp ce parcurgi textul romanului: *Another brick in The Wall, We Will Rock You, Three Little Birds, Starway to Heaven, Angie*. Pe această „dimensiune interculturală” scriitura lui Val Butnaru amintește de Murakami, de altfel, un preferat al autorului nostru (vezi: *Kafka pe malul mării, La sud de graniță la vest de soare...* sau *Pădurea norvegiană*, narațiuni sugerate – și moderate – de muzică).

Și încă o secvență din cronica mea de acum câțiva ani la cartea despre Teo Neamțu. Citită ca o parabolă, povestea are aceeași, veche, morală despre singurătatea noastră: printre vecini avem un singur aliat, Marea Neagră. Or, în conjurația antiunionistă sunt angajați un mason englez (și agent rus), un evreu (finanțatorul, desigur), un turco-polonez (ca o răzbunare ironică a vremurilor când noi ne aliam cu turcii ca să-i batem pe polonezi și cu polonezii ca să-i batem pe turci)... o conjurație mondială! Numai Rusia și, poate, Ungaria mai sunt tot atât de singuratici! Să ne mai mire că marii noștri patrioți de ieri se adulmecă azi cu alde Dughin end Co?

Că tot vorbim de istorie ca învățătoare a vieții...

Manuscrisul lui Zograf, un roman în două părți, e o istorie aparte. Mai întâi, e una imediată, din era primei „alianțe pentru integrare europeană”. Și, paradoxal, e și una mai eternă, mai parabolică și definitorie pentru ceea ce numim *istoria neamului*. Se impune chiar o paralelă între părțile inițiale ale Vechiului Testament (Geneza, respectiv, Exodul) sau între *Iliada* războinică și *Odiseea* rătăcirilor. Totul începe (o explică și autorul) cu relația specială a lui Val Butnaru cu Vlad Plahotniuc, în realitate, o luptă căreia i-a dedicat toate forțele și mijloacele: „Jurnal de Chișinău”, Jurnal.md, Jurnal FM, Jurnal TV, în special, cu emisiunea pe care a moderat-o personal de ani buni, „Cabinetul din umbră”. Consecința directă a acestui *război personal* a fost eliminarea din politică a oponentului său, care a luat calea pribegiei.

Ziceam, la apariția cărții, că după ce l-a asasinat politic, Val Butnaru își mai omoară încă o dată zeul malefic învins, de data asta zămbind, într-o *comedie literară*. Este aici și un joc metaliterar (căutarea unui manuscris), dar și o sumă de aventuri ale personajelor într-un timp al terorii și disperării (era tranziției privită dramatic). Istorii disparate, povestite de mai mulți naratori. Ceea ce îi unește pe toți e Piața Mare, un teritoriu romantic, în care poporul vine intermitent să-și strige durerile și să ceară libertate. Într-un moment însă, toți trădează acest spațiu și se împrăstie în toată lumea (în sensul cel mai direct!). Autorul e disperat, deși tocmai acest exod era expresia perfectă a libertății! Lasă-i să umble brambura vreo patru decenii, până vor stoarce din ei mentalitatea de sclavi!

Cu tot dramatismul (al doilea roman din dialogie se intitulează *desperado.com*), cartea e (și) despre literatură. Să contabilizăm. Primul roman e *Soția lui Faust* (sic!). Un personaj va trimite la o stare sugerată de *Visul unei nopți de vară*, iar altul „și-a dat seama că se află încă sub impresia pieselor lui Cehov și că-l imitase pe Trigorin când acela a văzut pe cer plutind un nor care semăna cu un pian”; o eroină îi reproșează pictorului Faust manifestări de „decadență” cu o parafrază din *Epigonii* lui Eminescu: „mânjești cerul cu stele, crezându-te mare artist?”; pe cineva îl deranjează „povestea

asta cu *Dafnis și Cloe* la scară locală”; în jur domnea „o armonie mirifică, aproape ca între personajele pozitive ale lui Charles Dickens”; vorba despre „iubesc trădarea, urăsc trădătorii” circulă, în căutarea primului care a rostit-o, de la Caragiale la Iulius Cezar (via Plutarh și invocând personaje și situații similare din istorie: Brutus, Ieremia Golia, Sfântul Petru, țărani români trădându-i pe Horia, Cloșca și Crișan); apoi galeria de personaje literare demonice: Mefisto, Woland al lui Bulgakov, *Demonii* lui Dostoievski (plus Ivan Karamazov); un personaj (cult!), într-un moment, îi pune alături pe doi scriitori care nu au în comun nimic decât... un fel de paronimie populară: „Te crezi Flaubert? Sau celălalt – Baudelaire?”; apoi, ca ilustrate într-o carte cu poze, se perindă Freud, Mozart, Gaudí (și, previzibil, „Sagrada Família”), Hemingway, Omar Khayyam, Dinicu Golescu, Budai Deleanu, Eminescu și Macedonski, Marin Preda și Eugen Barbu...; dar și citate directe: „Domnule căpitan, dați-mi voie să râd! – cum zicea un personaj din *Cântăreța cheală*” sau: „Așa ceva e acceptabil doar în *Godfather* al lui Coppola”; descoperind că scriitorului Varlaam a trăit o sută de ani, un personaj exclamă: „Un veac de singurătate!”.

Explicându-și intenția, autorul romanului contura două linii de subiect: „Prima e despre niște personaje antrenate în căutarea unui roman pierdut, ceea ce, de fapt, constituie o *metaforă*. A doua e despre viața acestor personaje sub regimul Plahotniuc, ceea ce, de fapt, constituie o *realitate*”. Am bifat metafora, ca un adevăr de necontestat. În ceea ce ține de „realitate”, e cazul să amintim că lumea literară îl folosește doar ca o convenție, ca un „-ism”: „realism” nu înseamnă „realitate”, ci un *anumit mod de reprezentare*. Iar „realitatea” pur și simplu nu există (de altfel, nici cuvântul nu a existat, nu l-a cunoscut nici Aristotel, dar nici romanii, deși e o invenție pe baza latinei medievale). Iar metafora stă în picioare! Se știe doar că la origine toate cuvintele sunt metafore. Astfel, singurul lucru care rămâne (și care, așadar, contează) e literatură. Fie și cu titlu eufemistic de „istorie”.

Trecem peste un episod (il lăsăm pentru încheiere) și ajungem la cea mai recentă confruntare cu istoria: romanul *Insomnia*. Am acceptat fără ezitări să particip la lansarea romanului, bănuind un joc în siajul *Hypnoticului*. Or *Insomnia* (titlul) cam încolo înclina. Ei bine, dezamăgire totală. Un cumplit roman „realist”, cu personaje romantice, „roman istoric”, cum s-ar zice, dar și roman polițist, dar și roman de dragoste; autor omniscient, obiectiv (aici exagerez, e un autor pasional). Tot tacâmul tradițional, într-o poveste liniară. Și atunci, mă revoltam în fața publicului de la lansare, ce fac eu aici? Vă povestesc „conținutul”? Poftim!

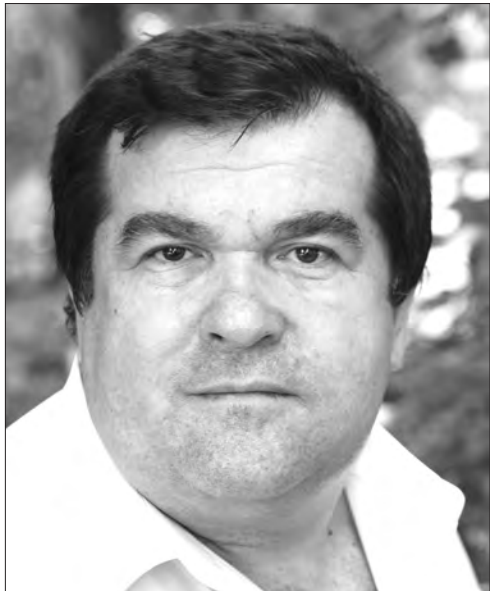
Acțiunea romanului începe la Petersburg, în martie 1881, în ziua în care țarul Alexandru al II-lea este asasinat de un grup de „nihilisti”, teroriști din organizația „Narodnaia volea” („Voința poporului”). Scene de la Palatul de Iarnă, apoi plimbarea suitei imperiale pe prospectul Nevski. Imagini cinematografice. În următorul episod, un căpitan de la serviciile speciale, Pavel Andreevici Preobrajenski, se va deplasa la Chișinău, ca să deconspire rețeaua de nihilisti din Basarabia, presupunând că aici s-a refugiat și Rita Ralli (fiica unui nobil, fost șef al zemstvei din ținut), participântă și ea la asasinat, complice a Sofiei Perovskaia și

a colegilor ei de complot. O basarabeancă nihilistă și o regicidă căutată de poliție. Amintesc că *nihilistii*, primii luptători cu sistemul din imperiul țarist, au fost printre protagoniștii literaturii ruse, exemplul cel mai strălucit fiind Evgheni Bazarov din romanul lui Turgheniev *Părinți și copii*. La cealaltă extremă, violentă, avem *demonii* dostoievskieni. Într-o perspectivă ușor forțată, avem în romanul lui Val Butnaru etapa *devenirii* personajelor lui Dostoievski, cele din *Demonii*, în ipostaza lor romantică. Nihilistii și teroriștii ca „personaje pozitive”.

Așadar, Basarabia sub imperiul rus, văzută cu ochii corespondentului ziarului bucureștean „Telegraful”, cunoscut cu pseudonimul Basarab. Numele este o legendă locală în istoria presei românești. Corespondențele sale sunt un fel de „scene din viața politică, publică și privată” a Basarabiei sfârșitului de secol XIX. Tocmai aici mi-a fost interesant: am făcut o lectură dinspre cele două volume de *Scrisori din Basarabia* (editate la Știința, în 1996, respectiv, în 2001, îngrijite de Tiberiu Avramescu, avându-l redactor științific pe Pavel Balmuș). Cărțile cuprindeau corespondențele publicate pe parcursul deceniului 1880-1890 în „Telegraful” liberal-democraților bucureșteni. Val Butnaru îi face și o dedicație acestui enigmatic erou al jurnalisticii, semnând pe prima pagină a romanului: *Lui Basarab*. Trebuie să spun că la prima lectură a primului volum de corespondențe reținusem nu atât relevanța acestei interesante corespondențe trimise din capitala unei gubernii țariste la București (capitala unei țări democratice); mă impresionase, întâi de toate, filiera narativă, literară. Deși genul articolelor e foarte diferit: comentarii politice și fapt divers, cronică mondenă și cronică criminală, evenimente politice și aspecte de viață particulară, toate sunt povestite cu un fel de *dor de literatură*. Iar personajul pe care îl creează Val Butnaru se pare că l-a creat, întâi de toate, chiar redactorul-șef al „Telegrafului,” Zamfir Ralli-Arbore, construind, se pare, un nume dintr-o sumă de corespondențe disparate. Dar s-ar putea să greșesc.

Și fiindcă nu putem să verificăm, nu avem motive să nu-i dăm dreptate ficțiunii lui Val Butnaru. Iar ceea ce contează cu adevărat e interesul autorului pentru o fază obscură a istoriei noastre: Basarabia în anii imperiului țarist, deznaționalizată metodic și agresiv și înapoiată economic. Am putea deduce că multe lucruri s-au schimbat în codul nostru genetic în acei ani. O judecăm și după mentalitatea multor conaționali (nu doar basarabeni). Și dacă după romanul lui Val Butnaru mulți vor căuta informații în cărțile de istorie sau vor citi, cel puțin, corespondențele lui Basarab – documente de epocă –, atunci romanul merita să fie scris fie și numai pentru asta.

Autorul nu se va confrunta cu istoria numai într-un mod crispat și disperat. Se va convinge și el că nu există soluții istorice definitive, că nicio dreptate nu va fi definitivă, după cum niciun război drept nu va face și o pace dreaptă, că totul e în dinamică și că pedalarea pe confruntare e sinucigașă în ultimă instanță. Și atunci va proceda... ca strămoșii umanității și ca toți contemporanii convinși că eterna luptă pentru existență poate fi mimată prin ocupații pașnice și mimetice – în sensul imitării luptei – precum vânătoarea sau pescuitul (ca să nu ajungem chiar la jocurile de

VAL BUTNARU: PO(I)ETICA ROMANULUI

de ALEXANDRU BURLACU

Proza basarabeană, de-a lungul a două secole, este, cu mici excepții, fie ego-centristă, memorialistă, literaturizând amintiri din copilărie, fie etnocentristă, documentaristă, mizând pe „glasul faptei” (Eugen Ionescu). Primele două volume din romanul-fluviu *În preajma revoluției* de Constantin Stere sunt elocvente în ambele planuri. Istoria celor 106 ani de robie rusească e departe de a-și afla transfigurări artistice pe potriva dramei înstrăinării, a identității, demnității conștiinței noastre naționale. Două romane notabile, *Biserica Albă* (1983) de Ion Druță și *Sânge pe zăpadă* (1985) de Vladimir Beșleagă, se referă la alte vremuri. Romanul istoric e oarecum marginalizat, ca și cum inexistent, în Basarabia. Șaizecistul Aureliu Busuioc, cu *Hronicul Găinarilor* (2006), este urmat de optzecistul Val Butnaru; romanele ambilor reflectă anomaliiile Istoriei care, vorba unui personaj din *Trilogia basarabeană*, a luat-o razna în ultimele două secole. Tratată drept rezultat al unui lanț al accidentelor, tema răpirii Basarabiei, a deznaționalizării/ desțărării ei trece ca un fir roșu în labirintul narațiunilor lui Val Butnaru. După romanele corintice, importante/ valoroase în scrisul textualiștilor, *Patimile după Iov* (2022) părea un accident fericit, care concurează onorabil cu concretețea „feliilor de viață” din *Spune-mi Gioni* de Aureliu Busuioc, cele două romane fiind memorabile, în mare parte, prin scene inedite ale Basarabiei interbelice.

Cititorul avizat, care a citit *Cartea nomazilor din B.* (2010), sau *Negru și Roșu. 1930-2056* (2016), sau altul din un lung șir de romane – *Misterioasa dispariție a lui Teo Neamțu* (2017), *Ultimul profet ade-vărat* (2018), *Manuscrisul lui Zograf/ Soția lui Faust* (2020), *Hipnotic* (2021), *Spinoza. Capricii* (2023) –, mai exact, romane în romane, în care se experimentează mereu esența proteică a așa-zisului „gen al genurilor” (Mihail Bahtin), sau admirabila *Călăuza tibetană* (2024), o carte a cărților lui Val Butnaru, originală prin concepție și construcție, va rămâne contrariat de scriitura noului său roman, *Insomnia* (2025). Și asta pentru că autorul ne-a obișnuit cu un tip de formulă romanescă mult la modă printre textualiști și postmoderniști. E o formă de narațiune impregnată de ciudățeniile mecanicii cuantice, o formulă dialogică, mereu conectată la noile teorii ale ființei, ale timpului variabil. Existența e tratată ca o realitate potențială, ca o colecție de probabilități și potențialități. Ne obișnuim cu construcția fractală, dar și cu realitățile ca proiecții ale textului,

din care desprindem un nou model de sistematizare și înțelegere a lumii, pe scurt, cu o nouă scriitură.

După *Călăuza tibetană*, sinteză a scriiturii, la modă azi în spațiul nostru, în care e ilustrată exemplar paradigma „metaromanului” (Radu G. Țeposu)/ a „romanului corintic” (Nicolae Manolescu), Val Butnaru se întoarce, paradoxal, la o altă vârstă a romanului, la romanul realist, obiectiv, care, se părea, și-a trăit traiul... Se întoarce, cum e și firesc, cu experiența textualizărilor din cele zece romane ale sale și din cei treizeci de ani de dramaturgie – reținem *Procedeul jiu-jitsu* (1982), *Apusul de soare se amână* (1982), *La Veneția e cu totul altfel* (1989), *Iosif și amanta sa* (1993), *Saxofonul cu frunze roșii* (1997), *Cum Ecleziastul discuta cu Proverbele* (1999), *Șase autori în căutarea unui personaj* (2001), *Fotografii și clovni invizibili* (2005), *Avant de mourir* (2007), *Scrisorile pierdute de I.L. Caragiale* (2008), toate fiind texte care comunică între ele, cu rezonanțe și subiecte reluate în romane.

În ceea ce privește geneza romanului *Insomnia*, dispunem de date puține. Romanul a văzut lumina tiparului la câteva luni de la apariția *Călăuzei tibetane*. Nu știm nimic de perioada de gestație. Dar documentarea temeinică necesită timp. În genere, scriitorul e discret, zgârcit în destăinuirea secretelor de creație. O excepție, dacă sunt bine informat, e „Nota autorului” la romanul *Negru și Roșu*, un mic tratat de cum se scrie un roman, dar și aici sunt multe enigme legate de metamorfoza/ construcția romanului, care are la bază un haos bine ordonat. Ordinea capitolelor, pretins accidentală, nicidecum nu este incoerentă, illogică, absurdă, pe scurt, întâmplătoare, cum încearcă să ne asigure autorul. Nimic, dar absolut nimic nu e lăsat la voia întâmplării. Explicațiile ludice, date cu nemiluita, confirmă o dată în plus buna știință a construcției romanești.

O sursă sigură de inspirație o constituie publicistica epocii, aproape necunoscută publicului larg de cititori. Capitolul al treilea, *O misiune importantă*, explică dedicația sugestivă, „Lui Basarab”, pseudonimul autorului enigmatic (fie acesta Gheorghe Gore, fie Zamfir C. Arbore), corespondent al cotidianului „Telegraful” (București) între anii 1880 și 1890, autor al *Scrisorilor din Basarabia. 1880-1890* (Ediție de Aristida și Tiberiu Avramescu). Dar nici pe departe nu e singurul izvor de inspirație. Scriitorul scoate din neant o lume puțin cunoscută prozei din spațiul pruto-nistean, o lume care se compune din intelectuali, boieri, ofițeri, generali, personaje cu rădăcini într-o existență umană atestată istoric (nume de

aristocrați, politicieni, mitropoliți, generali, mareșali, guvernatori, scriitori, nihiliști etc.). Materiale și date, sărăcăcioase, dar zguduitoare prin tragismul lor, sunt împrumutate de la Basarab și prezentate inventiv sub formă de dosar de investigație criminală (Pavel Andreevici Preobrajenski), relatări înfiorătoare (Rita Ralli), întâmplări/ evenimente devenite fapte de conștiință (Andrei Gore).

Insomnia, redactată în sistemul de convenții al romanului tradițional, descoperă un alt Val Butnaru, un autor care metamorfozează romanul obiectiv, tradițional, definit și ca „roman balzacian” (G. Călinescu), „roman tranzitiv” (Radu G. Țeposu), „roman doric” (Nicolae Manolescu). La o lectură din avion, am putea avea impresia de déjà-vu, la nivel de tehnică și ontologie romanescă, altfel spus, de scriitură marca Val Butnaru, dar mai e ceva, ceva ce dă farmec lecturii dincolo de trama captivantă, de destinul personajelor care ies de sub controlul autorului, mai exact, al determinismului metafizicii pozitivistice din romanele moderniste.

Pentru început, trebuie observat că toate însemnele romanului doric, centrat pe evenimente, le regăsim în debutul *Insomniei*, asasinarea țarului rus la 1 martie 1880 de către nihiliști. Capitolul liminar, *Umbrele trecutului*, e marcat de câteva „semne” – sânge („stofă însângerată”), frică, ceață, sălbatic, coșmaruri, nihilist („nihilistii care au umplut Rusia”), răul, revolta, violența, moartea, nimicuri („Ca să vezi de ce nimicuri depinde uneori viața noastră”) și alte fobii ale țarului Aleksandr al II-lea – care ne pregătesc pentru conflictul fundamental al insomniei imperiului, al *lumii ruse*: „După ce copiii terminară micul-dejun și se ridicară de la masă, lăsându-i pe ambii părinți cuprinși de atmosfera posomorâtă care se prelingea de afară, pe sub pervazurile largi, țarul se apropie de ferestrele înalte ale Palatului de Iarnă, aruncând o privire scurtă spre dimineța hașurată de fulgii rari. În pofida stratului subțire de omăt așternut peste noapte, caldarâmul din jurul rondului cu flori uscate, dar și dincolo, pe aleile care duceau în depărtare, părea murdărit de pete de sânge”. Toate semnele de afară (ceața, sângele) și discuția cu Catia se interiorizează în presimțirile țarului Aleksandr al II-lea ca o prevestire sumbră/ ca semne mistice, trimise de sus.

Mecanismul de simbolizare, specific romanului doric, este pus în funcțiune angrenând un întreg sistem de convenții: *tehnica „pașilor mici”, teroarea semnificației, omnisciența naratorului* etc. pun în evidență importanța „nimicurilor”, nota-

țiilor suplimentare, reductibile în primul capitol la *rezumatul narativ*: „Niciodată să nu te întorci pe același drum!”, dilatabile la nesfârșit pe parcursul poveștii de dragoste dintre Andrei Gori și Rita Ralli. De regulă, orice eveniment e abordat din, cel puțin, două puncte de vedere, alternativ, nu rareori, chiar de unul și același personaj: din cel exterior și din cel interior. Punctul de vedere interior, evidențiat între ghilimele, subliniază dualitatea ființei umane, diferența dintre aparența și esența ei.

Scena atentatului din capitolul al doilea se desfășoară sub regimul *semnelor*, al *voicilor interiorizate*, al orchestrării *punctelor de vedere*: Râsakov și Grinevițki așteaptă semnalul dat de Sofia Perovskaya, simpaticizată de Rita Ralli:

„– Slavă Domnului că ceața s-a rărit! exclamă Sofia și chicoti mulțumită.

Inexplicabil, dar această remarcă o enervă pe Rita. Vru să-i spună ceva prietei mai în vârstă, dar renunță. Făcu vreo douăzeci de pași spre canal, dar reveni în grabă. Sofia observă agitația ei.

– Îmi spui mie să mă calmez, dar văd că nici tu nu stai locului! Ești ca pe ace! Arzi de nerăbdare să vezi cum îi vom veni de hac?

Rita își fixă privirea pe batista albă din mâinile Sofiei.

– Nu e chiar asta! răspunse cu o voce șovăitoare.

– Nu e chiar asta? o întrebă Sofia contrariată. Și atunci despre ce este vorba?

– Exact opusul. Nu mi-ar plăcea să văd cum este ucis un om.

Prietena o privi cu uimire. Nu-i veni să-și creadă propriilor urechi.

– Rita, ce vorbești? El nu e om, el este un împilator al poporului! Ce-i cu tine? Ce se întâmplă?

Rita găsi curajul s-o privească direct în ochi și-i puse o întrebare pe care nu îndrăznise până atunci s-o formuleze în mod categoric:

– Sofia, chiar e necesar să ne murdărim mâinile de sânge?”

Aici și în continuare lucrurile, cum se spune, se reflectă unele în altele, ca într-un sistem de oglinzi. Așadar, „Răul trebuie strivit din rădăcini!”, în formula tranșantă a țarului, tratată necondiționat de nihiliști dintr-o cu totul altă perspectivă, hotărât teroristă: „Terorismul este singura armă de luptă cu răul!”, își are o altă înțelegere în comportamentul/ acțiunile Ritei, simpatizanta lui Tolstoi, care îndemna „să nu ne împotrivim răului”. Astfel, „răul”, în țesătura conflictului, capătă rezonanța unui cuvânt *bivoc*. Conflictul dintre autocrație și nihiliști se nuanțează prin reflectarea așa-zisei

mentalități de „provincială rătăcită într-un oraș mare!”, prin imaginarea reacțiilor de intoleranță șovină dintre Sankt Petersburg și Chișinău.

Prozatorul cultivă, de fapt, genul de roman total. Este greu de clasificat na-rațiunile romanești ale lui Val Butnaru. Una e clar: *Insomnia* este și nu este un roman de dragoste, istoric, social, publicistic, politic, filosofic, antiutopic. Roman cu mai multe teme și subiecte, aflate într-o ierarhie constant schimbătoare, în funcție de gustul cititorului, roman, vorba lui Eugen Lungu, „care să nu poată fi povestit”. Așadar, *Insomnia* este un roman din 21 capitole – în Biblie, „numărul perfecțiunii prin excelență”, cu nenumărate semnificații ezoterice, între care se impune jocul cifrelor, desemnând, cum indică dicționarul de simboluri, „împlinirea, plenitudinea, scopul atins”. Cuprinsul, ca și moartea lui Andrei și a Ritei, pare „accidental”: *Umbrele trecutului, Atentatul, O misiune importantă, Primele impresii, O ceartă de rezonanță, Un raport neoficial, O zi cu un final neașteptat, Polemici de familie, Nunta sângeroasă, Ursuloaia se răzbună, Prima dragoste, Dispariția lui Veniamin, Jocul de-a pisica și șoarecele, Interogatoriul, Judecata, Apariția unui martor ocular, Umbra tatălui, Ultimul cuvânt, O noapte de neuitat la restaurant, Surghiunul și Insomnia*. Fiecare capitol e conceput ca o secvență, o proză scurtă, luată aparte, pe deplin autonomă, un fel de roman în nuvele, cu precizarea că nuvelele sunt narațiuni cu sertare.

Linia de subiect are la bază o tristă poveste de dragoste între Rita Ralli și Andrei Gore, o relație cu răsturnări de situații (reluând schema clasică: „despărțirea-căutarea-regăsirea”), amintind de *timpul aventurii* (M. Bahtin), cronotop propriu romanelor erotice de la grecul Longos încoace. Diferență stă în tratarea timpului, mai exact, în raportul dintre timp, astăzi conceput ca o manifestare simultană a trecutului/prezentului/ viitorului și ființă, ființa ca a patra dimensiune a timpului. Timpul e explicat în romanele precedente în lumina mai multor teorii (cum ar fi, uneori, Teoria Timpului Variabil în *Negru și Roșu*, alteori, imaginat de personaje ca linie, cerc, spirală etc. în *Călăuza tibetană*), aici însă e prezentat, paradoxal, ca un factor care cauzează, repet, inexplicabil, metamorfoza personajului, un fel de determinism arbitrar. Tocmai în această modalitate constă noutatea po(i)eticii lui Val Butnaru, o *ars combinatoria* dintre „formele cronotopului în roman” (M. Bahtin). E o po(i)etică în contrasens cu timpul prezentat ca o evoluție interioară a personajului. De exemplu, căpitanul Pavel Andreevici Preobrajenski, exponent al șovinismului velicorus, e încercat de remuscări și are revelația că începe a se face „alt om”: „De dragul căror idealuri înălțătoare s-a pomenit aruncat pe aceste meleaguri sălbatice, la marginea Imperiului? Cine îl obligase să facă ceea ce făcuse la Chișinău? Oare destinul lui era acela de a-i vâna pe oamenii care împărtășeau idei diferite de ale lui? Dar ce idei împărtășea el? Oare în tinerețe nu se afla pe aceeași parte a baricadei, ca și copiii aceștia rebeli? Când, în ce moment se schimbase atât de tare? Când a devenit un altfel de om? Un călău feroce în ochii subalternilor și ai cunoscuților. Dar azi? Ce s-a întâmplat azi la proces? Ce-a fost în capul lui de a vorbit ceea ce a vorbit? Dacă se va afla, de fapt era sigur că se va afla, că a tănuțit date importante despre o organizație secretă, va sfârși într-un streang din Piața Senatu-

lui. Acolo unde ar fi trebuit s-o expedieze pe Rita”. Nu este vorba de o metamorfoză cauzată de calitățile individuale ale lui Preobrajenski, cel de la începutul romanului și cel de la sfârșitul romanului, cel care vedea viața cotidiană a basarabenilor ca o proiecție a literaturii lui Pușkin, Gogol și cel din *O noapte de neuitat în restaurant* când constată: „...consideram că muzica voastră sună ca un muget barbar, ceva asemănător cu cel al șamanilor sălbătăciți din Siberia. Constat că nu e chiar așa. S-ar putea să fie cam târziu pentru a recurge la asemenea sincerități, care nu vă servesc la nimic, dar consolați-vă cu gândul că vi le spune un ofițer rus mergând la moarte!” Două ipostaze calitativ diferite ale unui „om mic” la Sankt Petersburg/ om mare la Chișinău, sugerează că *timpul aventurii* e construit pe schimbarea locului, totul se produce pe neașteptate. Schimbări neașteptate se produc în triumphiurile erotice, în destinele protagoniștilor, în istoria Basarabiei. În planul formelor narative – anecdote, povestiri, scrisori, jurnal intim, memorii – narațiunea ca expunere (*telling*) se îmbină cu narațiunea ca reprezentare (*showing*), iar între figurile narative ale timpului prioritate au analepsa, scena, rezumatul narativ, povestirea repetitivă.

Povestea de dragoste e o narațiune cu sertare, sertare cu „nimicuri”, vorba lui Duiliu Zamfirescu, sau „catalize”, în formula lui Roland Barthes. Astfel, prin mai multe *nimicuri/ catalize*, conflictul dintre centrul și marginea imperiului, de exemplu, se amplifică/ se nuanțează într-un poli-conflict, reductibil, la urma urmelor, la *eterna fragilitate a ființei umane strivite de mecanismele devoratoare ale Istoriei*, tema cu variațiuni, fundamentală în romanele lui Val Butnaru. Romanul abundă în grozăvii ale existenței cotidiene. Iată câteva relatări spicuite aproape la întâmplare:

„...Unul dintre țăranii sus-numitului sat, Voncencouți, anume Grigore Sacu, ține o

fetiță de nouă ani, sechestrată de mulți ani, într-un grajd. În aceeași noapte, când această denunțare sosi la polițai, acesta plecă spre curtea țaranului Sacu, unde, în adevăr, găsi, culcată pe niște paie putrezite, o copilă îmbrăcată într-o cămașă; alături de culcușul nefericitei ființe stătea o strachină murdară cu apă care, din cauza frigului, înghețase. Întrebând pe părinți ce copil este acesta, țaranul Sacu și soția, o rusoaică, Anastasia, declarară că este copila lor proprie pe nume Alexandra. Bărbatul e un țaran mărunțel, aproape un pitic, cu craniul rău dezvoltat, cu o frunte ce fuge îndărăt, cu sprâncenele stufoase, cari acopăr aproape întreaga frunte. Femeia, această mamă mizerabilă, din contra, este o femeie frumoasă, blondă, cu ochii albaștri, cam grasă la corp. Privirea ei e aspră, cinică. La cestiunile puse de președinte, Anastasia răspunde cu o voce sigură, atât pentru dânsa, cât și pentru bărbatul ei, care părea a fi abătut, zdrobit de împrejurările puțin obicinuie în care se afla.

– Pentru ce v-ați purtat așa de crud cu copila voastră?

– Nu ne-am purtat crud, răspundea femeia, o țineam în coteț, căci în casă e strâmt și copila nu ne da pace să ne odihnim și noi, cel puțin noaptea”.

Sau:

„Ofițerii, așadar, au pus ochiul pe o fată de vreo paisprezece ani, foarte frumoasă, care-și aștepta părinții în afara hanului. S-au repezit asupra copilei, asaltând-o cu semne exagerate de atenție și sărutări pretins nevinovate. Ca să nu le trezească nemulțumirea militarilor, țăranii au încercat să transforme totul în glumă. Dar gluma se îngroșă și s-a terminat când unul dintre moșii ruși cu epoșii i-a ridicat poala rochiei. Plânsul copilei a umplut paharul răbdării și tatăl fetei apucă un buștean, dintre cei stivuiți la intrare, și l-a aruncat în capul nesimțitului. Ofițerul s-a prăbușit la pământ, dar peste puțin timp,

însăngerat, s-a ridicat pe picioare. A scos revolverul și, cu sânge rece, a tras un glonț în pieptul bietului aborigen. Țaranul căzu mort (...) Văzându-și consăteanul mort, țăranii, care urmăriră scena, au tăbărât asupra ofițerului și l-au călcat în picioare până l-au lăsat fără suflare. Speriindu-se de furia civililor, ceilalți ofițeri au luat-o la fugă (...) Peste câteva ore, la fața locului a apărut un batalion de infanterie. Guvernatorul Konstantinovici, sosit cu ei, a dat ordin să fie arestați 27 de țărani, dintre care doar 11 au participat la încăierare. Cei 16 bărbați nevinovați au fost bătuți la poliție, primind fiecare câte 150 de vergi. L-am întrebat pe un avocat rus de ce au fost bătuți niște oameni nevinovați. «Or fi fost ei nevinovați, mi-a răspuns el senin, dar de ce nu s-au opus în calea criminalilor? Toți localnicii de aici poartă o vină. Datoria noastră este doar s-o găsim»”.

Acest tip de relatări reconstituie mediul social, prezentând viața țăranilor în existența lor cotidiană.

Pentru mediul politic, e memorabilă cearta de rezonanță, la ședința Zemstvei, dintre Grigore Gore și Paul Ralli, părinții protagoniștilor, o ceartă contaminată/ înrăuită de discursul politic actual, un însemn definitoriu al scriiturii cu tentă publicistică:

„– Situațiunea țărănimii noastre, de exemplul răspuns președintele. De ce vă prefaceți că nu vă privește exodul organizat de autoritățile centrale al unor sate întregi de moldoveni în Rusia și trimiterea, în locul lor, a coloniștilor din adâncul Imperiului?! Domnii mei, o știre, neagră ca noaptea, aflată azi dimineața, sunt dator a vă împărtăși: satul Vorniceni din județul Chișinău nu mai există aproape! Întreaga populațiune a acestei localități și-a luat lumea-n cap, cum se zice, și a plecat spre Vladikavkaz, unde guvernul rus le promite pământ și ajutor. Starea economică a țaranului basarabean e așa de ticăloasă, încât emigrațiunea poporului agricol, care s-a început de la 1864, se accentuează din an în an. Azi, limba română se vorbește printre munții Caucazului, în guvernământul Samara, pe câmpiile din sudul Siberiei. Ceea ce-l gonește pe țaran din Basarabia este elementul străin, care se așază alături cu dânsul și, având de partea sa toate privilegiile poporului învingător, având de partea sa guvernul, administrația și el fiind poleit cu o instrucție oarecare, se află înarmat contra poporului învins, pe care-l exploatează prin toate puterile sale, prin toate mijloacele. Aceste cuvinte avură efectul unei bombe explodate de nihiști în plină piață din centrul orașului sau în mijlocul unei biserici în timpul slujbei în zi de duminică”.

Textul romanului e scris/ rescris cu alte texte (una dintre cele mai zguduitoare crime în retrospectiunea lui Andrei Gore cu Anca, fata de 18 ani a hangiuului, care își aștepta tatăl să se întoarcă din oraș), limbajul personajelor este mereu contaminat de mentalitatea și limbajul activiștilor politici disidenți – „Dacă ar fi să ne luăm după capul tău, ar trebui să ne coasem buzele cu ață groasă de mătase și să tăcem mereu” –, cazul fenomenului Piotr Pavlenski, povestea cu Avdotia Dughina (numele și prenumele personajelor permanent foarte sugestive), care a încercat să ajute pe tineri să-și găsească mai ușor calea-n viață, concurează cu cele mai memorabile pagini din *Decameron* și sporesc valoarea dialogică a romanului, care își așteaptă cititorul.

09 > MIRCEA V. CIOBANU: VAL BUTNARU ȘI VALURILE ISTORIEI

calculator), precum încrâncenatele dar pașnicele jocuri sportive, precum literatura și teatrul. În *Hipnotic*, autorul se dedică total jocului literar, jocului de-a romanul. Autorul invită istoria în scenă, o scenă de teatru, fie și în aer liber (bine, scena aduce a eșafod, dar asta e altă poveste, implicită), nu (mai) ascunde firele cu care mânuia destinele personajelor-marionete, ci le etalează, costumându-și eroii în uniforme din *commedia dell'arte*. Dincolo de „teroarea istoriei”, care se părea că năvălește peste destine și le adună într-o acoladă a determinărilor logice („Efectul fluturului”, ca să trimitem explicativ la povestirea lui Bradbury), a semnificațiilor majore, aproape mitologice, se întrevădea o construcție artificială, o invenție pură, literaturitatea trădând adevăratele intenții. Spuneam cu un alt prilej că propoziția, parcă luată din poezia dadaistă a lui Tristan Tzara, „Valizele o conțineau pe Marina Urițkaia” divulgă adevărata intenție (criminală, da) a autorului, care ne face atenți la *scriitură* mai mult decât la *tramă*. Mai mult decât în orice alt roman, Val Butnaru ne amintește aici un adevăr simplu, dar pe care nu orice literat are curajul să-l recunoască: narațiunile sale sunt populate de *personaje de hârtie*. Ele nu sunt, ele *reprezintă* (precum Magritte, în *Trădarea imaginii*, ne *reprezintă* pipa). Dar să nu credeți că istoria este abandonată, nu. Ea este adusă pe eșafod, pusă în fața sofitelor, e chemată în judecată! Romancierul insistă să revină la problemele grave ale prezentului și trecutului, ale ființării neamului-martir; insistă să rezolve problemele națiunii și ale umanității. Or asta, după mine, e deja *dincolo* de literatură. Mai mult: în bibliogarfia lui Val *nu există niciun roman* în care să nu fie re-jucate ficțional jocurile istoriei.

* * *

Simplu spus, valorile (istoriei) pot fi înfruntate cu doza de tragism (ca personajele lui Gericault din *Pluta „Meduzei”*), dar poți să le înfrunți și ludic/sportiv, pe scândura de *surfing*.

Foto de Nicolae RĂILEANU

POEZIE

MAI EXISTĂ, MAI
EXISTĂ SPERANȚA
DE LEO BUTNARU

LEO BUTNARU ESTE POET, PROZATOR, ESEIST, TRADUCĂTOR, EXEGET AL AVANGARDISMULUI. S-A NĂSCUT ÎN COMUNA NEGURENI, JUDEȚUL ORHEI (5 IANUARIE 1949). LICENȚIAT ÎN JURNALISM AL UNIVERSITĂȚII DIN MOLDOVA (1972). A DEBUTAT CU PLACHETA DE VERSURI „ARIPĂ ÎN LUMINĂ” (1976). ÎN IANUARIE 1977 DEVINE MEMBRU AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN URSS; ÎN SEPTEMBRIE ACELAȘI AN ESTE DESTITUIT DIN REDACȚIA ZIARULUI „TINERIMEA MOLDOVEI” PENTRU PROMOVAREA SPRE PUBLICARE A UNUI ESEU CARE CONTRAVENEA LINIEI IDEOLOGICE OFICIALE. DIN 1993 ESTE MEMBRU AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA. A FOST PREȘEDINTE AL FILIALEI CHIȘINĂU A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA DIN 2013 PÂNĂ ÎN 2023. MAI MULTE DINTRE CĂRȚILE SALE AU FOST EDITATE ÎN FRANȚA, RUSIA, BULGARIA, SERBIA, TATARSTAN, UCRAINA ETC. DISTINS CU MAI MULTE PREMII ALE UNIUNII SCRIITORILOR DIN MOLDOVA, ALE UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA; PREMIUL NAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA, PREMIUL MINISTERULUI CULTURII AL MOLDOVEI Ș.A.

CIMITIR DE MAȘINI

...aproape ai putea garanta că
la imensele cimitire de mașini
în vreun „Mercedes” (-ex)
pe sub bancheta vreunui „Ford” sau „Chevrolet”
„Dacia Logan” etcetera
ar fi fost imposibil să nu rămână și vreun petic de hârtie
pe el cu o schiță de poem
sau chiar cu poemul întreg
(necunoscut pentru totdeauna) al unui autor autentic
posibil chiar mare
decedat în accidentul realității, – îmi zic
chiar dacă nu am mai condus vreo mașină
de pe când eram destul de tânăr
deseori retrăind mișcarea spațiului prin cristalin, pe iris;

mișcare ce mă duce-readuce în locul pentru care
ca predestinat
am atribuție pe deplin îndreptățită – la
cimitirul mașinilor de scris.

DISCURS DESPRE DISCURS

În țara bambusului unde
se cuibăresc cele mai harnice berze
am trăit ciudatul senti-
ment
senti-
vis
ca o sentință de abolire a răului capital
încă până la apariția lui în lume;

tocmai acolo parcă aflându-mă și eu
la Începutul tuturor începuturilor... – ba nu
chiar până la Începutul începuturilor
pe când

nu se născuse și moartea;
chiar până la Începutul începuturilor când
înainte de toate a fost Cuvântul (în țara bambusului
se zice: la început a fost hieroglifa)
și Cuvântul era la Dumnezeu
(hieroglifa era la Buddha)
și Dumnezeu era Cuvântul
(și nici Buddha nu era Tăcerea)...

...iar la sfârșit a fost Discursul
și Discursul era la toți
și toți erau Discursul
care a fost înainte de Marele Post
zis tăcere universală survenită
din cauza Discursului...

MONUMENTE ȘI MOMENTE

Mulți, mulți bărbați care jinduiau
sau mai jinduiesc să ajungă eroi (în firea sa
ce bărbat nu visează la așa ceva?); așadar
mulți dintre bărbații cei mulți și-au făcut deja monumente
de regulă busturi
pe care le țin în garaje
așteptând momentele potrivite pentru a le scoate
la vedere;

busturi mirositoare a benzină
salon de automobil
a murături, alcool fel de fel

pentru că eroismul și așteptarea sunt
precum se știe
destul de complexe, complicate, imprevizibile și
până la un moment dat, zis potrivit
destul de tainice (posibil și jalnice)
de visat, de jinduit.

MEZOZOIC VERSUS POEZIA DIN PEȘTERI

De ce dorm, îngrămădite între galbenele file,
iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?

Din mezozoice motive
care fac ca repezi pasări să încremenească-n pietre
ca o proto-
poezie
de dispăruți pterodactili... – ne zicem astăzi
când este evident că
nu ne prea deosebim de semenii noștri care
pe pereții peșterilor conturau narativ cu cărbune ars
scene de vânătoare – bizoni, lei, cerbi
semeni cu măciuci ridicate amenințător...

Nu ne-am depărtat prea mult
eu unul imaginându-mă în peștera literaturii lumii
pe albii pereți ai căreia aș scrie inclusiv
despre, parcă, această post-mezozoică mizanscenă
mizând pe superstiția inventată ad hoc: ochii
unei peșteri ce conține poezie
nu deoache lumea.

PUSTIUL, UITAREA

...încă nu m-am dumerit deplin
grație cărui sistem asociativ
spulberul de nisip pe creste de dune

și peste prelungile pauze dintre ele
duce cu gândul la interminabile, vane aplauze peste
pustiul cu ici-colo (ici – la să zicem, 1 000 de kilometri,
colo – poate și mai departe în nisipuri, în moarte)
cu câte vreo oază, nici chiar frumusețile cărora
nu mă pot debarasa de senzația că
cel mai mult pustiul (aproape obiectiv)
are ceva asemănător, totuși, cu memoria colectivă
(ha! imaginați-vă! – imaginea unui nesfârșit pustiu
de... colivă...)

PECUM O MARE UITARE

În Japonia
(dar de ce nu în România?...)
a fost înregistrat primul caz ce dovedește
că poate gândi autonom și computerul
după ce pe display apăru avertizarea:

„Atenție la gloată!
În ea
ca un spasm
face ravagii periculosul om-spam!”

...Dar la o adică ce are-a face computerul?... –
pur și simplu cerneala anilor școlirii noastre
s-a dus pe apa sâmbetei
deja poluată și ea
ca de-o pătuliță miriște de plastic a
puzderiei de pixuri goale precum o mare uitare
în lumea aflată între memoria mitului
și memoria demenței inteligenței artificiale
când prin fatală uitare
crește mortalitatea printre poemele geniale...

VIAȚA CA INVENȚIE

Dacă acest pretext de text
sau text-pretext nu ar fi existat
el ar fi trebuit inventat în lupta
și unitatea contrariilor
ca permanentă intrare
și ieșire din situație
întru atenuarea monotoniei universale
dar mai ales a absențelor abisale
și a scurtei durate a vieții omului
cam de lungimea curelușei de ceas
viață care
precum acest pretext de text
sau text-pretext
dacă nu ar fi existat

sigur că trebuia inventat
jumătate
ba chiar mai mult
pierzându-se pe sine de sine
în căutarea timpului pierdut
ca la Homer
sau ca la Proust
sau ca la cine mai știți domniile voastre
în atare îndeletnicire care
nu se aseamănă cu niciuna alta
poate că doar abia-abia având asemănare
cu culesul de melci undeva prin nisipurile pustiului
zis și deșertul deșertăciunea deșertăciunii.

MAI EXISTĂ, MAI EXISTĂ SPERANȚA

Trăim pe lumea în schimbare
care
ca până mai an
sau până mai ieri
poate
se putea numi încă umanitate...

...Însă mai există, mai există speranța că totuși
se va întâmpla o nouă schimbare la față
când a Domnului privire fierbinte
trecând dincolo de suprafață, de gheață
va face să se întâmple și a lumii
schimbare la minte.

MARATONUL CA SIMETRIE

Exact în aceeași vreme
când mesagerul hoplit alerga spre Atena
pentru ca
după zeci de kilometri să cadă fără suflare
la poarta cetății
cu o clipă înainte reușind să spună doar:

„Am învins!”

de la Maraton
în direcție opusă
un alt ins, mesagerul persan
alergase 42,2 kilometri
pentru ca
ajungând la ai săi
să cadă fără suflare
înaintea de asta reușind să mai spună doar:
„Ne-au învins...”

PIATRA

Uneori ești atât de greu îngândurat
și totodată împovărat de simțitor
de parcă în viața ta minunată
dar uneori infernală
ți-ar fi căzut o piatră pe inimă.

Fatală
piatră filozofală
de culoarea tămâii...

BIOGRAFUL ISCARIOTEANULUI

...Iar când ceti și el Scripturile
apostolul Iuda porni prin lume
cu gând
să-și asasineze biograful.

PIAN CU COADĂ

Pianul cu coadă e atât de vechi
aproape o ruină a meșteriei nemțești;
pianul cu coadă e atât de arhaic
încât se pare că în fiecare clipă ar putea să-i cadă o clapă
altă clapă
apoi să-și lase coada
precum o șopârlă a muzicii

precum un mic-pitic dinozaur al armoniilor
ce va dispărea în glaciațiunea vechimii – cam astea
putând fi spuse, presupuse într-un stil ușor profan
despre vechiul, muncitorul pian care
chiar și în dezmembrarea sa pare a emite muzică
antică sau înnoitoare
concomitent ruinatoare
deocamdată neștiindu-se care.

UNEALTA

Uneori când
obișnuit ca și cum
peste fila albă treceai penița aurie a stiloului chinezesc
acea unealtă cu rezervor ce adăpostea
câteva picături de cerneală violetă sau indigo
(nu mai mult de-o mărunță duzină
sau doar zece);

acea unealtă de scris poeme nenorocoase
stiloul deja de mai multă vreme trecut în rezervă
îți părea un termometru cu care măsurai
friguroasele temperaturi din războiul rece
într-un imperiu ce ți se părea că nu mai trece
că nu mai trece...

SFERA CE SE RĂSPÂNDEȘTE PE SINE

Când alter ego o cam ia razna
exagerându-și orgoliul
prea buna părere despre sine
eu unul mă sufoc de necaz
de nenoroc
de parcă aș fi groaznic ticsit în mine însumi
de mare strâmtoare gândindu-mă jinduitor
că niciun poem nu se termină vreodată
fiind ca sfera ce se răspândește pe sine mereu
peste propria rotunjime revărsându-se învoltată
între nadir și empireu

exact ca și prezentul poem ce, de-aici înainte,
urmează la fel de tainic, de cuminte
mereu neterminat, continuat
însă fără cuvinte
fără cuvinte...

ZGOMOT ÎN NOAPTE

În noapte
dinspre ușa de la intrare – sunet greu
aproape bubuit
aproape înfricoșător.

Una dintre presupuneri: nu este exclus
să se fi smuls din cui potcoava norocului
atârnată deasupra pragului.

CEASUL

Pe lună plină
se întâmplă să-mi scape un zâmbet nostalgic
intuitiv amintindu-mă copilul căruia
de pe prispa casei
unde se întâmpla să doarmă în nopțile de vară
luna i se părea ceasul de mână al lui Dumnezeu.

După aia urma probabil
shakespeareanul vis al unei nopți de vară...

DE BUN-RĂMAS

Multe ori băut-am de bun-rămas
vin trist la despărțire
sau alteori voios de-al despărțirii ceas.

Iar o dată parcă aș fi fost răpus
negăsind cuvinte potrivite pentru spus;

negăsind nici întrebare, nici răspuns – era
când am băut paharul de bun-rămas
chiar pentru tine, tinerețea mea;

răpus, distrus, fără-a mă îmbăta...

STAMPĂ CU FOCA DE FOC

Vânt lucios ca iasca
traversează Alaska
în rafale sincopate încercând a povesti ceva
cu înțelesul urletului-șnur al atelajelor câinilor husky
trăgând sănii pe zăpezi și pe-a ghețurilor dale
în sălbaticे întinsuri cu igluuri post-feodale; goană
parcă oprindu-se, topindu-se în suflul purpuriilor foale
ale apusului ce înalță gigantul nor al înserării
de pe creasta căruia coboară semiluna – focă de foc
cocoțându-se pe vârful unui aisberg din
acele tărâmurι unde
exoticele
aprinsele noastre dorințe
se întretaie cu
geroasa realitate.

SE APROPIE?

Pare-se
cam se apropie timpul în care
Dumnezeu se va ruga pe Sine Însuși
să facă totuși ceva cu această lume – sau să o mântuiască
sau să o mântuie.

DUMINICĂ. LES NEIGES D'ANTAN

I

În vis îmi mai revăd copilăria trecând prin sat
ținându-se de poala ninsorii... Da
acolo, în Negurenii mei de baștină, unde
zăpada mi se părea moalele capului cupolei de biserică.

Odată mi s-a întâmplat să văd cum împreună cu ea
de pe rotunjimea cupolei prinse a lunecat un corb
nechibzuit care
în fine
nedumerit
își luă zborul
în timp ce zăpada răvășită
alunecătoare
se presăra pe odăjdiile negre ale preotului
ce intra în locaș...

II

Pe pragul bisericii
zăpada era de o palmă. Ninsese continuu
timp de o liturghie. Un enoriaș alunecă
lungindu-se pe zăpadă
și semăna unui mare semn minus
pe coala de aritmetică a lui Dumnezeu.

III

Iar cineva scrisese pe zăpadă:
„Va trece și asta”.

Ce?

Zăpada...

REMARCĂ LA KANT

Calmați-vă
nu vă speriați
Critica rațiunii pure nu înseamnă critica
ci Analiza rațiunii pure...

Sau poate analiza
e și mai îngrozitoare?!...

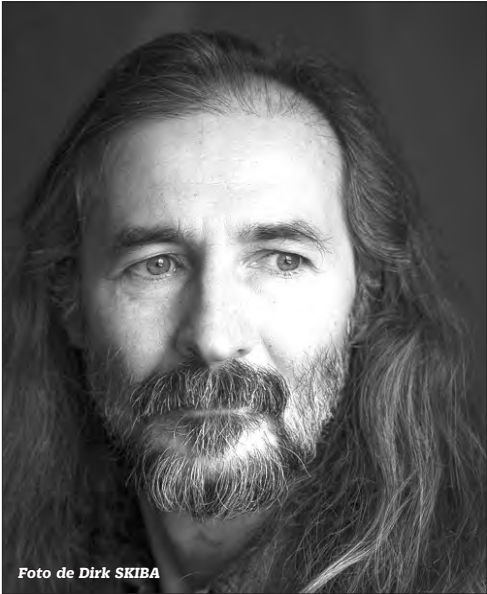

Foto de Dirk SKIBA

IN MEMORIAM | EUGEN DOGA

LA CÂT SE POATE RENUNȚA, DIN CEEA CE AI FĂCUT, CĂ SĂ RĂMÂI TU ÎNSUȚI, NEȘTIRBIT

de EMILIAN GALAICU-PĂUN

Nu mi se mai întâmplase, în practica mea de redactor (de peste un sfert de veac!), să-i propun unui autor de la noi – în cazul de față, nimeni altul decât maestrul Eugen Doga, proaspăt convertit în memorialist – să renunțe de bună voie la circa jumătate din textul manuscrisului, iar acesta să accepte fără fasoane.

Îi mai trecusem pragul casei de pe strada Eminescu și cu alte ocazii, de fiecare dată fiind întâmpinat cu zâmbetul pe buze: „Păun, unde ți-i coada?”, dar ce bucurie să vin „cu plinul”, un ditamai manuscris de peste 800 de pagini, în format A4, din care urma să se nască o carte, nu atât de memorii auctoriale, cât o mărturie a unui veac de om ce și-a marcat epoca. La cât de ușor s-a lăsat maestrul convins să scoatem din carte pasajele repetitive, la fel și numeroasele interviuri & răspunsuri la tot felul de anchete, am luat pe loc taurul de coarne – nu-mi plăcea nici de frică titlul propus de Eugen Doga (ceva cu pâraiașe care ajung să formeze la un moment dat un râu/fluviu – copilul crescut pe malul bătrânului Nistru trebuie să-și fi spus cuvântul); în plus, aveam deja unul pregătit, „în două etaje” (ca un autobuz londonez), chiar acesta: *Un veac de om. Viața mea așa cum a fost să fie*. Nu m-am grăbit să i-l spun, încă nu era pregătit să renunțe la... pâraiașele sale, așa că ne-am apucat să structurăm cartea, text cu text. O salbă de nuvele – unele haioase, altele de-a dreptul dramatice (secvențele cu tata Dumitru, pe care-l va pierde de timpuriu) –, redactate la persoana întâi singular, ce acoperă vreo opt decenii de viață, de la cele mai tim-

purii amintiri și până la reflecțiile despre creație, destin, rolul artistului în societate ș.a.m.d. ale unui om consacrat & iubit, ajuns la vârsta senectuții. În pauze, ascultam muzică – erau înregistrările sale preferate, din concerte sau din studio, arhivate în ditamai computerul ce ocupa jumătate de masă –, ceea ce mi s-a părut un privilegiu, să audiem împreună lieduri, cântece pe versuri de M. Eminescu & V. Micle, și mai cu seamă piesa *Floare albastră* (<https://www.youtube.com/watch?v=vbHwo9QoMfc>), o capodoperă târzie pe care însuși maestrul o prețuia foarte mult. De comun acord, am împărțit cartea în două – *I. Anii de ucenicie* și *II. Anii de măiestrie* –, apoi am stabilit ordinea intrării celor câteva zeci de capitole, directorul artistic al Editurii Cartier, pictorul Vitalie Coroban, urmând să le facă loc celor câteva sute de fotografii în paginile cărții, și tot încă nu căzusem de acord asupra titlului. Înainte să i-l propun, am amintit ca printre altele de volumul de memorii al lui Gabriel García Márquez, *A trăi pentru a-ți povesti viața*, și așa, din vorbă-n vorbă, am scos ceea ce credeam a fi „asul din mânecă”, și anume: Eugen DOGA. *Un veac de om. Viața mea așa cum a fost să fie*. N-a vibrat, dar nici n-a zis „Nu!”, în tot cazul, Domnia Sa părea să fi renunțat tacit la pâraiașe... Și atunci ne-am înțeles să se pagineze cartea în formula pe care o convenisem de comun acord, iar la proxima noastră întrevedere – cu ultima corectură pe masă! – să revenim la titlu.

Zis și făcut – abia la cea de-a treia (sau a patra?) noastră întâlnire, când textul fusese citit și răscitit, pozele introduse, iar BT-ul

dat, l-am întrebat despre titlu. Din vorbă-n vorbă, ascultând când o piesă, când alta, am convenit asupra acestuia: *Viața mea așa cum a fost să fie*, fără niciun subtitlu (de genul: *Memorii*) – și a fost bine, exact pe măsura omului cald cu care m-am întreținut în tot acest timp; acum, urma să alegem doar fotografia pentru coperta întâi, iat-o: Eugen Doga în costum alb la patru ace & la papion, imaginea însăși a eleganței.

După, a fost lansarea de la Librăria din Centru, pe care am transformat-o într-un dialog de circa o oră cu maestrul Eugen Doga; apoi o alta, la Muzeul Național de Artă a Moldovei; apoi o a treia, de la Muzeul Național al Literaturii Române; a patra/cincea, de la Bookfest, București & Chișinău, și tot așa; cartea se desprindea pas cu pas de autorul ei pentru a-i spune povestea vieții – nici mai mult, nici mai puțin, un veac de om. De fiecare dată, îi îndemnam pe numeroșii cititori să-i ceară un autograf, ceea ce se și întâmpla negreșit; și doar subsemnatul a rămas fără (o mai pățisem, cu scriitorul Aureliu Busuioc, și tot nu m-am învățat minte), că doar Maestrul nu avea să plece chiar mâine (de fapt, niciodată!) – vechea poveste a cizmarului ce umblă desculț...

(Într-o paranteză mai generoasă, dau întrebările pe care i le-am adresat lui Eugen Doga în cadrul lansării din decembrie 2021; răspunsurile maestrului le găsiți pe www.cartier.md:

– După ce ați semnat atâtea partituri, cum e să scrii o carte? Care-i deosebirea

dintre „scrierea cu note muzicale” și cea cu litere?

– De unde această nevoie de a-și spune/scrie povestea vieții, în cazul unui om care a trăit în luminile rampei, a acordat nenumărate interviuri, a fost prezent pe micile & marile ecrane?

– Să mai rămânem puțin în „tinda” [antkameră, am zice azi] cărții – spuneți de la bun început: „Mai întâi credeam că va fi o carte de nuvele”. [Și este, într-un anume fel – de-ar fi să citez *Lampa de faianță*, *Harabaua* sau, din partea a doua a cărții, *O cină pe degeaba*!] Altminteri, sunt mulți creatori ce și-au scris memoriile sub formă de culegere de nuvele. Aveați în minte un anume model de carte? un autor concret ce v-a marcat? Întreb fiindcă titlul acesta – *Viața mea așa cum a fost să fie* – este, ca să zic așa, unul mărquezian [*A trăi pentru a-ți povesti viața*].

– Să începem cu figura tutelară a Mamei, căreia îi spuneți direct „Divinitatea mea”. Ce-a însemnat pentru Dvs., se citește în fiecare rând din carte [și printre rânduri, la fel!]; așa că am să inversez întrebarea: ce-ați însemnat Dvs. pentru mama, care – trebuie să spunem acest lucru – a mai avut copii, frații și surorile Dvs., însă de la un alt tată?

– Rareori am întâlnit o evocare atât de înduioșătoare a părintelui – să ne amintim, ați crescut la țară, iar copiii de țărani nu prea sunt alintați. Totuși, creionați un portret al tatălui Dumitru – „Tunea” – deosebit de tandru. [În paranteză, nu pot să nu evoc ce mi-a spus Cristi Aldea-Teodorivici, acum câțiva ani, înainte de a deveni el însuși

Foto de Nicolae RĂILEANU

Compozitorul Eugen Doga împreună cu nu mai puțin celebrii săi colegi: Ștefan Petrache, Zinaida Julea și Gheorghe Mustea. Chișinău, Casa Scriitorilor, 2014

Lansarea volumului de memorii „Viața mea așa cum a fost să fie” de Eugen Doga. Chișinău, Librăria din Centru, 2021

părinte: „Tocmai când am început să mă împrietenesc cu tata, a murit în accident...”] Cum vi-l amintiți, după peste 70 de ani?...
– Întrebare pe care mi-o tot pun, fără a găsi un răspuns pe măsură: cum se naște vocația artistică la un copil de la țară? Băieți [acum, și fete] care încep să deseneze, să cânte, să joace teatru, într-o societate legată de muncile câmpului. Povestea cu pagina 17 vs părinți care-și încurajează odraslele să meargă la studii – nu pur și simplu, studii, ci la studii profesional-artistice! Înțeleg în cazul unor dinastii de muzicanți [Ștefăneț], dar pentru Dvs.?!...
– Înțeleg că pentru un instrumentist [violoncelist, în cazul Dvs.], contează foarte mult cine „îi pune mâna”. Și pentru un viitor compozitor, maestrul e la fel de important? Cu voia Dvs., îl voi cita pe Tudor Chiriac: „Doamne, ce Profesor deosebit am avut! Eu și așa îl divinizam, iar în clipa aceea am mai simțit [în plus] că mă tratează de la egal la egal... Marele Profesor Solomon Moiseevici Lobel! Nu sunt vrednic să-mi pun semnătura sub vorbele lui... Niciodată nu mi-a pus opreliști în problema fundamentală – ancestralitatea muzicii mele. Dimpotrivă – a favorizat-o”. Așadar, ce are să-i spună maestrul Eugen Doga – citez de la p. 137 – „profesorului Solomon Moiseevici Lobel, un specialist minunat și un mare erudit”, acum că Dvs. ați ajuns pe culmi?
– Tocmai am intrat în cea mai spectaculoasă parte a vieții Dvs. de creație, s-o numim convențional: întâlniri providențiale. Să începem cu regizorul Emil Loteanu, cu care ați avut o relație gen *montagnes russes*.
– Vine la rând Grigore Vieru, cu care ați colaborat la filmul *Maria, Mirabela*, dar și în alte rânduri. Să mai rămânem printre scriitori: Ion Druță? Aureliu Busuioc? Nicolae Dabija?
– Despre regizorul Ion Ungureanu, ce-ați avea de spus? Dacă, în ale filmului, regizorul Dvs. e indiscutabil Emil Loteanu, în teatru & în teatru de operă cine-i [câteva nume]?
– Trec peste „Hipocrații mei”, nu înainte de a vă ura sănătate! Aș vrea totuși să vorbim și despre legăturile Dvs. cu oamenii în afara celor profesioniste & de familie. Cine vi-i drag, cui v-ați spovedit?
– Un capitol aparte, Eminescu! Te doare mintea doar gândindu-te că se poate face carte & performanță în cultura națională, fără să fi crescut cu Eminescu [& Creangă] de la cea mai fragedă vârstă. Baletul *Lu-ceafărul*, o serie de cântece pe versurile lui Mihai Eminescu și Veronica Micle, culminând cu poemul *Floare albastră*, din care ați făcut un – măreț! – spectacol dramatic. Așadar, Eminescu *via* Doga!
– 400 de pagini dense, zeci de personalități de pe toate meridianele, sute de personaje, istorii care mai de care, de la hilare la tragice, și încă aproape pe atâtea pagini lăsate pe dinafară – se poate afirma că viața Dvs. a fost să fie plină & realizată. Și totuși... aveți regrete care nu vă lasă să dormiți? Vise ce nu s-au realizat? Ce-ar fi de schimbat, pentru a avea o viață ca la carte?!
– Aveți în față un public care Vă cunoaște, și care totuși vrea să afle în continuare cine este marele Eugen Doga. Cu ce-ar trebui să plece de la această întâlnire, pe lângă cartea Dvs. cu autograf?)

De marți, 3 iunie, îmi place să cred că mi-a scris, cu cerneală simpatică, ceva deosebit pe exemplarul meu de carte – îmi va trebui o viață de om ca să-i descifrez mesajul.

05 > NICHITA DANILOV: SAGRADA FAMÍLIA ȘI SIMFONIILE LUI EUGEN DOGA

Construiește și o mandolină dintr-o sită de cernut mălai ce atârna agățată într-un cui, și asta în perioada foametei din Basarabia. Instrumentul care-l obsedează însă în acei ani e patefonul. Micuțul Doga îl assemblează dintr-un capac de cratiță și un disc de vinil crăpat, găsit într-o tranșee. Unghia de la degetul său arătător îi va servi drept ac pentru a scoate sunetele asemănătoare scârțâitului porților și tânguirii bisericilor golite de icoane și transformate în magazine și grajduri de către bolșevici în Transnistria natală.
Punctele nodale ale existenței sale sunt chipul mamei, casa părintească și Chișinăul. Și chiar dacă, între timp, casa natală s-a prefăcut în praf și pulbere, precum micuța armonică demontată în copilărie, în amintirea lui a rămas vie, precum o prismă ce descompune lumina în note muzicale. Dar iată și pasajul cu casa natală: „Casa, casa mea cea mai enigmatică și cea mai scumpă din lume. Nu pot să spun de ce mi-e scumpă și ce mă atrage atât de mult la ea... Aici am simțit pentru prima dată și am păstrat pentru totdeauna căldura buzelor mamei, gingășia mâinilor ei, vocea melodioasă și fermecată pe care te-ai mira s-o poată cuprinde toată gama din orga Universului”.
Chișinăul, în viziunea compozitorului, e și el o casă, casa lui spirituală, plină de partituri, de amintiri și sunete, un fel de Sagrada Família, din care se aude, din când în când, o muzică divină. Dar iată cum arată și primele imagini ale Chișinăului în ochii copilului plecat la studii: „Când păseam pe strada Lenin, mi se părea că tot cerul era împletit cu un fel de sârme: de la tramvaiele care mergeau pe acolo, de la lumina străzii, de la niște linii din perioada interbelică rămase încă nedezmembrate”. Chișinăul din anii de adolescență ai lui Eugen Doga seamănă cu aparatul de radio construit de el în casa natală, din firele de telefon și tot felul de baterii găsite în tranșee. Prin urmare, nu e de mirare ca în interiorul lui să sălășluiască, agățată de sârmele ghimpate, inima lui Dumnezeu.
Eugen Doga e un mare compozitor și un mare spirit. Cu siguranță, cel mai mare pe care l-a dat spațiul românesc în perioada postbelică. Muzica lui e deopotrivă profund națională și universală. Dacă ar trebui să folosesc o imagine parabolică pentru percepția muzicii sale, atunci, forțând un pic accentele, aș spune că la auzul uverturilor și simfoniilor sale până și pietrele de pe caldarâm se trezesc din amortire și încep să danseze, transformându-se când în clape de pian, când în imense clape de armonică. Compozițiile sale muzicale seamănă cu păsările măiestre ale lui Brâncuși. Seamănă și cu Masa tăcerii, și cu *Coloana Infinitului*.
Dar oare de ce elita noastră culturală nu i-a acordat nici azi, în spațiul românesc, vorbesc în special de București, cinstea cuvenită? Ascultându-i simfoniile, acum înțeleg de ce un fost director al ICR-lui, obișnuit să scoată triluri, fluierând și imitând cântecul ciocârliei pe la tot felul de recepții, îl ura de moarte.

Drum bun, maestre Eugen Doga, acolo, în ceruri, în empireu, e locul tău!

ASTERISC

VAL, ALTFEL de Eugen LUNGU

Cartea *Despre bătrânețe ca gen literar* (Editura Arc, 2025) e mai puțin obișnuită, deoarece nu este despre realitatea în care ne dizolvăm zilnic – acasă, la serviciu sau în stradă –, ci despre „realitatea” ficțională creată de alți demiurghi, cei ai literaturii, cum ne-am obișnuit a-i numi pe scriitori. Prin urmare, temele și subiectele comentate în paginile ei sunt

VAL BUTNARU
DESPRE BĂTRÂNEȚE
CA GEN LITERAR
(ESEURI)
CHIȘINĂU, EDITURA ARC, 2025

numai și numai din virtualul, dar efervescentul areal al livrescului. Semnalăm doar câteva dintre fantasmale literare care-i captează atenția lui Val Butnaru. Provocat de o replică pe internet, dânsul cercetează, spre exemplu, personajele feminine, atent la felul cum și din ce sunt plămădite eroinele și care e ponderea acestora în operele care le impun. Sau monologhează despre bătrânețe ca *gen literar* (fie vorba între noi, nu știu dacă cineva a abordat vreodată senectutea din această neașteptată perspectivă!). Inițiază apoi o incursiune într-un domeniu al dramei umane, atunci când conferențiază despre moartea liber aleasă... Și, într-un moment când întreaga planetă balansează între a fi sau a nu fi, se lansează într-o febrilă divagație despre [in]utilitatea scrisului. Cu amara exasperare a profetului învins de incertitudinile pe care ni le rezervă un viitor tot mai blurat de vag.

Foarte diferite ca materie și problemă, textele volumului au dimensiunea unor tablete și consistența ușor digerabilă ca lectură a eseului. Farmecul cărții, căci evident cartea are un șarm al ei, constă în aerul ușor naiv sau jovial-tineresc al descoperitorului acestei lumi de hârtie. (Prin asta, cartea pare a semăna cu bine-cunoscuta *Confesiunile unui tânăr romancier*.) Căci Val Butnaru ne împărtășește din descoperirile sale nu cu morga catedratică a profesorului Știe-Tot, ci cu uimirea ingenuă a călătorului pe versanții pitorești ai imaginarului. Prima mișcare, primul impuls al acestei omnivore curiozități e să constate, sintetic, mulțimea faptelor (nu uitați, literare!) de același fel. Apoi începe trierea analitică a lor: uite cum a rezolvat problema respectivă Flaubert, dar iată cum a dat în bară X sau Y, confrunțați cu aceeași dificultate.

În concluzie, prin *Despre bătrânețe ca gen literar* avem o carte de *introducere în memoria literaturii*, scrisă însă, cum spuneam, nu cu instrumentarul pedant-tehnic, doctoral, al maestrului, ci cu nesațul exploratorului condus de mereu proaspătul sentiment al mirării. Poate de aceea în multe dintre paginile ei, demersul explicativ alternează frecvent cu cel interogativ: de ce? Prin asta ne și cucerește acest nou Val Butnaru.

Foto de N. RĂILEANU

VÂRFURI DE COMPAS

FEMEIA ȘI ROATA ȘOBOLĂNULUI

de LUCIA ȚURCANU

SIMONA SIGARTĂU
SINGURI SUB RĂSETELE
FAMILIILOR PERFECTE
BUCUREȘTI, 2024

Pe măsură ce dezvoltă realități, cunoscute de toți, dar trecute adesea cu vederea sau profund interiorizate pentru a evita opoziția, poezia din volumul de debut al Simonei Sigartău – *Singuri sub răsetele familiilor perfecte* (Casa de Editură Max Blecher, 2024) – devine tot mai disconfortantă pentru cititor. Versurile care deschid cartea – „A fost o dată ca niciodată/ un împărat care avea o împărăteasă în subordine” (*Măria Sa, karma*) – anunță, discret, o revoltă, pe care autoarea nu o vrea neapărat declarată, dar o exprimă cu fermitate prin formulări aluzive și prin inserări de biografeme, care dezvăluie unele dintre motivele acestei atitudini, sau prin paralelisme ce reliefează discursul. Rezultă „o colecție de poeme-termopilă ce lovesc punctat, cu o execuție aproape perfectă”, cum le definește Andreea Pop într-o cronică din revista „Vatra”. Preluarea formulei basmului în primul poem are, de fapt, scopul de a marca o problemă socială ancestrală, care nu-și pierde din acuitate nici în ziua de azi – violența în familie și traumele pe care le provoacă aceasta. Astfel, Simona Sigartău dezvăluie „un întreg arsenal de relații toxice & moșteniri transgeneraționale”, observă Mihók Tamás pe coperta a patra a cărții. Basmul transpune realitatea în parabolă, la fel cum realitatea reactualizează, iar și iar, lumea arhetipală din basme. În consecință, soarta împărătesei și a celor trei fete de împărat din primul poem este re-trăită de bunici, mame, fiice din lumea reală, la fel de izbitor prin duritatea ei ca cea din universurile fantasmagorice ale basmului:

„Așa că bunica încuie poarta în timp ce/ Stăpânul lumii ei doarme în aburi de vin/ În timp ce o fiică sclipește dureros de pe deal/ În timp ce o alta se izbește pe podea/ Contorsionată/ Și țipă cu gura plină de salivă// Mămică/ Hai” (*Refren*).

Facem cunoștință cu o „mitologie familială și socială”, pe care autoarea „o descompune și resemantizează” (Olga Ștefan). Drept procedeu eficient în acest proces de descompunere și resemantizare este ales, se pare, paradoxul, cum își anunță autoarea intenția în poemul cu titlul *Paradox*: „eu nu am fost un copil abuzat/ și câteodată mă întreb dacă am ceva de spus în poezie/ aici unde se varsă toată mizeria omenirii/ dacă pot vorbi despre traumă din patul meu cald/ din care îi scriu mamei în fiecare seară că îi mulțumesc// eu nu am fost un copil abuzat și de aceea scriu/ pentru paradox”. Versurile care urmează dovedesc însă că paradoxul ca intenție este doar un truc, pentru că însăși viața instanței poetice este definită drept un paradox: „părinții mei nu au știut niciodată că am ochi să văd/ și urechi să aud/ și au crezut că dacă nu e în bucătăria mea, atunci nu există/ tot alcoolul și blasfemia/ lovitura din dosul palmei și bagajele făcute în pripă”. Poemele devin astfel confesiuni despre traume, provocate de rănilor celuilalt și reiterate din generație în generație („dar mama a lăsat în brațele mele toată tristețea ei/ și când a venit pe lume fiul meu/ nu am știut cum să smulg de pe sfârcuri/ loialitatea/ așa că mi-am hrănit fiul/ și l-am făcut frate cu teama de viitor”, *Paradox*; „Am fost copilul care a salvat mereu un colț

de pâine din troacă/ dar nu am reușit să scot din malaxor/ mâna mamei și a mamei mamei mele”, *O persoană de care am fost fascinată în copilărie*) sau trăite pe propria piele și nevindecabile („Au trecut 7 ani de când am părăsit depozitul/ Anglia/ Căsnicia/ Și am rămas Sigartău/ Ca fiul meu/ și numele ăsta e singurul loc în care eu sunt marea preoteasă/ și conducătoare de trib./ În rest,/ nu am fost decât un șpiț de oțel/ pe coridoarele tuturor –/ sigur, util, greu de cărat și silențios”, *Bună Sigartău, în atașament găsești factura pentru comanda 1383118412*).

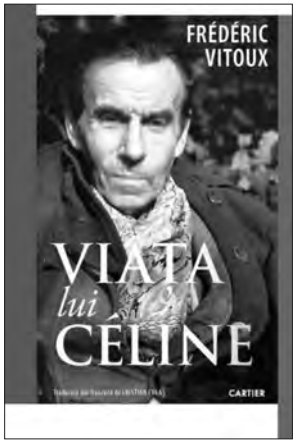
Cele patru grupaje de poeme care alcătuiesc cartea – *Șapte spițe*, *Jocul cămeșii*, *Marile teme*, *Frumoasă, frumoasă și stinsă* – reconstituie biografia unui personaj poetic ce duce povara unor inhibiții ce-și au originile în constrângeri și abuzuri, traume și frustrări trăite de generațiile anterioare și transmise ca moștenire și își consemnează propriile experiențe, la fel de traumatizante. Spre deosebire de cei mai mulți dintre debutanții ultimilor ani însă, Simona Sigartău nu face din poezie o modalitate prin care psihoterapia traumei să devină funcțională, nu culpabilizează și nu se lamentează. Dezvăluirile ei poetice, în care fie sunt luate în zeflemea uzanțe și prejudecăți preluate din credințele populare și perpetuate până în epoca postumană, fie sunt ironizate subtil situații din propria biografie, se construiesc, de fapt, pe un discurs al recunoașterii și acceptării.

Simona Sigartău scrie poezie feministă fără să adere programat la o ideologie și fără să facă uz de retorica militantă. Tex-

tele ei sunt despre vulnerabilitate, despre eșecuri, despre aparențe înșelătoare, despre cutume și stereotipuri depersonalizante. Traumele femeilor din familie sunt traume ale vieții la feminin. Experiența personală a gravidității și maternității este chiar una dintre „marile teme” ale poeziei la feminin. Iar autoarea volumului *Singuri sub răsetele familiilor perfecte* o valorifică fără menajamente și fără „stilizări” lirice. Dimpotrivă, confruntarea cu realitatea intolerantă e prezentată în versuri fruste și necruțătoare cu sensibilitatea cititorului: „S-au întâlnit s-au sfătuit și au inaugurat un scaun special/ pentru gravidele din sector// o farfurie pe un băț./ Ceva care să te ajute doar să te rezemi puțin când obosești./ Un scuipat între ochi./ Ne-au chemat și aliniat și ne-au pus să încercăm scaunul./ Trebuia să ne placă./ M-am simțit ca o vită care trebuie să fete cât mai repede,/ să plec, să vină una fără plod în locul meu și să rupă normele” (*Bună Sigartău, în atașament găsești factura pentru comanda 1383118412*).

Este impresionantă libertatea și dexteritatea cu care autoarea își conduce discursul, fie că operează cu formula evocativ-confesivă pentru a dezvălui traumatisme ale copilăriei, determinate de dorința maturilor de a se alinia la cutumele majorității („Să salut să respect să îmi văd lungul nasului./ Am fost un copil cuminte și cervicala mea o dovedește/ capul meu a fost secerat de câteva ori/ mama a asistat la fiecare decapitare previzibilă/ poți mai mult fă mai mult ești tânără./ Mai mult ce/unde?”, *Pe mine mama m-a învățat să plec mereu capul*),

NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII

FRÉDÉRIC VITOUX
VIAȚA LUI CÉLINE
TRADUCERE DIN FRANCEZĂ
DE CRISTIAN FULAȘ

„A scrie viața lui Céline înseamnă a fi obligați neîncetat să ne sprijinim pe el – cum să-i scăpăm, cum să neglijăm această parte esențială, mereu prezentă în ceea ce vede, ceea ce trăiește, ceea ce scrie, ceea ce observă, în ceea ce-l face să sufere? – dar înseamnă, la fel de bine, a transforma acest sprijin într-o forță care să-i respingă opera, să o îndepărteze pentru că evident e doar o minciună, pentru că orice operă, oricare ar fi ea, fie și cea mai frumoasă și în măsura în care e cea mai frumoasă, e doar un travaliu de transpunere, de iluzii delicate care în cazul lui Céline sunt tăiate în materia convulsivă a propriei vieți.”

Frédéric VITOUX

IURIE COLESNIC
GHEORGHE BEZVICONI, UN ARISTOCRAT AL ISTORIEI

„Bunul meu prieten George Bezviconi, de care mă leagă 30 de ani și mai bine de strânsă amiciție și colaborare, cunoscut și familiei mele – nu mai este! Uimirea mea – trebuie să repet – este mare și încă nu-mi vine să cred de cele ce îmi scrieți. Într-adevăr cu stingerea sa atât de timpurie din viață, știința istorică românească pierde un mare animator, un adevărat pionier sânguitor, dotat de o rară modestie, de o erudiție și competență mare! Dar așa se întâmplă cu noi toți ce trăim pe acest pământ. Fiecare se va duce pe neașteptate – la urma urmei noi toți nu suntem decât niște simpli muritori. Cunoșc bine activitatea lui George, pe care am apreciat-o și am prețuit-o totdeauna. Tot ceea ce a scris dânsul va prezenta un monument ce va dăinui perpetuu, neputând fi distrus niciodată de nimeni. Aceasta îi va fi, așa cred, răsplata cea mai bună a zecilor săi de ani de muncă dezinteresată, împlătiți cu multe necazuri și puține bucurii.”

DIMITRIE N. MINCEV (istoric bulgar)

fie că face uz de laconismul lozincard pentru a trece în revistă stereotipurile și șabloanele unei societăți reducționiste și rutinare („Cel mai rău o să cazi de pe bordură atunci/ Când o să încerci să îți schimbi singură potcoavele/ În spatele tău va sta mereu cineva/ menit să îți amintească/ Că îi este poftă/ Că îți este poftă/ Că suntem oameni/ Că suntem animale/ Că ești doar o iapă/ Apoi un om frumos/ Apoi o iapă/ Apoi o femeie care dă dependență/ Apoi o iapă/ Apoi iubirea vieții”, *Omul și norul*). Nu mai puțin vibrante sunt versurile în care se mizează pe plasticizare, ca modalitate de actualizare a arhetipurilor și de intensificare a expresivității imaginii. Iată câteva exemple: „Și nu te poți desprinde de trădare /.../ Mai aveți 2 ore și 27 de minute până la/ o fotografie cu cei care te-au scuipat/ Au supt mierea și te-au lăsat/ Bulgăre auriu de ceară” (*Toată melatonina din catena*); „Se prelinge din capul meu o femeie superbă./ O femeie tristă și liberă./ Trag după mine plase de cumpărături,/ liste și relații eșuate, fotografii cu bergen și oslo/ privirea nevinovată a învinsului/ sunt doar o arahnidă care nu poate explica îmbrățișarea/ pot doar să fiu o cupolă prin care trece ploaia./ La un moment dat bea o femeie din balta de sub mine/ și încep să îi crească picioare” (*Maman-Spider*); „o femeie sexy aleargă în roata șobolanului/ și se face lumină în satele bărbaților/ acolo unde toți au cel puțin un buton pentru plăcere” (*welcome to the moulin rouge*). Unele versuri au structura aforistică, venind să generalizeze experiențe personale: „murim singure pentru că iubim bărbați care nu ne rămân/ și care se bucură de noi/ numai când suntem libere fierbinți fericite” (*libere fierbinți fericite*); „Suntem niște penelope/ Cu gene fluturând a promisiune/ Suntem îmbrățișare și grijă și foc/ Și/ Și/ Cea mai cretină e cea care crede că numele ei rămâne/ Pe o scoarță cerebrală/ În timp ce el învață noi limbi și reface traseul spre sine” (*Să bei apă și să mănânci. Te rog*). Altele sunt de o poeticitate covârșitoare: „Vara e doar o covată albastră în soare/ în așteptarea unor copii transpirați” (*Trece [Vara e...]*); „Singurătatea e minut legat lângă minut” (*Trece [Adun minute...]*); „sunt doar o fântână secată cu mine înăuntrul” (*Porumbelii ciugulesc trotuarele din Bergen*); „sunt doar o arahnidă care nu poate explica îmbrățișarea/ pot doar să fiu o cupolă prin care trece ploaia” (*Maman-Spider*); „Vezi tu, moartea e o lecție de înot/ cu un instructor pe care l-ai jecmănit” (*În folclorul românesc se crede că fiecare apă are știma ei*). Sunt multe versuri memorabile în volumul Simonei Sigartău (cum rar găsești, poate, în cărțile unor autori consacrați), versuri care pot funcționa autonom, ca micropoeme. Pe de altă parte, integrate în poemele-flux, aceste versuri pot avea efectul unor staccatouri dintr-o lucrare muzicală – adaugă personalitate întregului, amplifică ritmicitatea, accentuează stări, profilează mesaje.

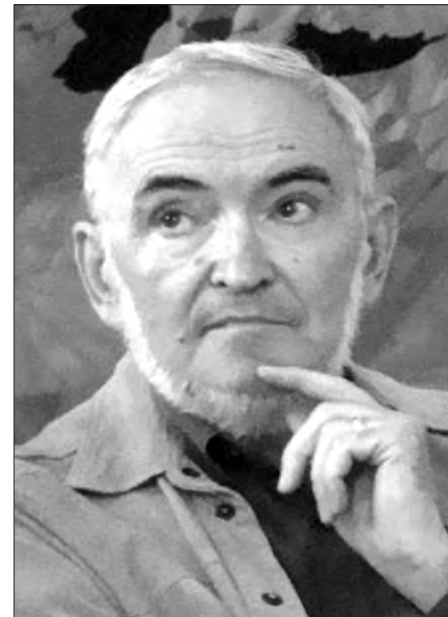
În discursul rostit la gala de decernare a Premiului Național de Poezie, „Mihai Eminescu” Opus Primum, a cărei laureată a devenit pe 15 iunie 2025 la Memorialul Ipotești, Simona Sigartău susținea că volumul său este „o încercare de a spune lucrurilor pe nume”. Într-adevăr, poezia din *Singuri sub răsetele familiilor perfecte* este o formă de asumare și transpunere în text a experiențelor familiale, sociale sau strict personale, rezultând de aici o carte care dezvăluie tensiuni și ține în tensiune.

Un debut căruia îi sunt străine ezitățile sau excesele, pentru că Simona Sigartău nu s-a grăbit să-și adune poemele într-un volum, acumulând, întâi, experiența scrisului. Iar rezultatul merită toată lauda.

SEMN DE CARTE

„STAU ÎN FAȚA GRAIULUI CA ÎN POARTA RAIULUI”

de ADRIAN DINU RACHIERU

Publicist, scenarist, traducător (din mari poeți ruși și din lirica niponă), pasionat de varii preocupări, Gheorghe Doni (n. 1955) este, înainte de toate, poet. E drept, el vine ca „dintr-o altă epocă”, constata cu temei Alexandru Burlacu, debutul său editorial, întârziat (v. *Altarul deziluziilor*, 1995), pare cumva defazat față de trendul epocii. Dar, să nu uităm, avem de-a face cu un *neoromantic*, prezenta antologie de autor încercând să împace toate vârstele liricii sale. Titlul ei sună preventiv: *Totul e altfel*, susține poetul. Și nu e vorba doar de trecerea inexorabilă a timpului ruinător, schimbând percepția, ci și de metamorfoza propriei poezii, aparținând, cert, unui tradiționalist care se încearcă (și se afirmă) și în alte registre, fără a refuza sau disprețui polemizările moderniste. Volumul se vrea, de fapt, un jurnal mai mult decât intim, autorul slalomând – recapitulativ – printre deziluzii și speranțe, știind prea bine că viața îi oferă prilejul unor noi bucurii, trăite cu „răvnă vie”.

Antologia lui Gheorghe Doni adună, sub pecete elegiacă, un buchet de teme existențiale, întâlnindu-ne cu un poet meditativ-confesiv. Cu „inima în palmă”, el ne invită la o spovedanie, fie invocând dorul mistuitor sau drama dezrădăcinării, fie chemând/reînviind „lumea de poveste” a satului ori acceptând, resemnat, că trecutul e „doar hău și amintire”. Sunt reflecții în „oglindea spartă” a timpului, căutând „cuvinte alese” pentru a poposi pe tărâmul viselor. Se dorea, cândva, un trandafir sălbatic, știind că poezia e „o mașină de tocat sentimente”. Cinstind valorile matriciale, va cânta limba, maternitatea, va elogia pe Eminescu, neuitându-l și pe Grigore Vieru, pendulând între mirare și admirare, încrezător în Renașterea Basarabiei, cinstind – într-o „vreme blestemată” – credința strămoșească pentru a alunga „plânsurile”. Zbaterile lumii răzbat în lirica sa, un ecou al vitregiilor din preajmă. Rămâne și soluția evadării în vis, cântând iubirea, citind „epopeic”, prin voltajul trăirilor, vorba, gândul, tăcerile Ei, cea care rămâne „izvorul visului”. *Ochii demiurgici ai Iubirii* (volum din 2021) descifrau tainele și splendorile lumii (colindând Universul), exprimând „glasul de triumf al vieții”. Iubirea rămâne un foc sacru; iar Poetul, rătăcind prin cenușa viselor, căutând fără istov „cuvinte încinse”, va recunoaște, spăsit, că focul tănuit mai mocnește, că tinerețea sa a fost „purtată de flăcări”. Slujind poezia, oblojind „rana din cuvânt”, fidel versului clasic, Gheorghe Doni încearcă să găsească „salba de vis a cuvintelor”. Trudind, desigur, departe de gândul de a se lepăda de poezie, acceptând chinul scrisului. Convins că sunt încă „multe de spus”. Scrutând sinele lăuntric (precum în *Revelațiile Scribului*, 2018), închipuind o „carte de vise” sau Două voci, volum din 2020, în duet cu Liuba Feldșer. Apăsător de sentimentul trecerii, redescoperind fragilitatea vieții în „sinistra primăvară” pandemică (v. *Jurnal de carantină*), regăsindu-se în/prin poezie (ca alinare). Aflând, astfel, un „amalgam de frumuseți” și mărturisind ferm credința în valori.

Mai nou, în chip de haijin, a testat o formulă dificilă, a poemelor haiku, în volumul trilingv *Luntrașul din cer* (2024), căutând „poezia esențializată”. Luntraș ceresc, admirând licărul stelelor, bobul de rouă, țărâitul greierilor („aprinzând luna”) etc., poetul aduce un elogiu naturii, cu o nouă încărcătură onto-estetică. Vrea „o altă cerneală”, propune, cu laconism și austeritate, o viziune edenică, culegând trăiri sublimite, palpând „eternul din noi”. Adică, reflecții rodind în rostiri esențiale despre Ființă, abia sugerate (contrapunctic), precum în acea *primă întâlnire*, unde „două umbrele prin parc/ se ating când și când”.

„Urmărit” de câțiva exegeți fideli (Ion Ciocanu, Tudor Palladi, Leo Bordeianu, printre ei), Gheorghe Doni, în cert progres, înțelege – sacrificial – să înfrunte „colții de leu ai poeziei”...

GHEORGHE DONI
TOTUL E ALTFEL
ANTOLOGIE DE AUTOR
EDITURA PRUT, 2024

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII

DUMITRA RÂȘNOVEANU
SPLENDIDA POVESTE ACCIDENT (ROMAN)

„După atmosfera mustind de senzualitate din «Daphnia», mai poate fi o surpriză că Dumitra Râșnoveanu ne dăruiește acum un roman de un erotism intens? Poate că nu, dar tot nu poate să nu mă surprindă scriitura ei viguroasă, mereu proaspătă, pașirea fără efort printre stări, culori și vibrații, melodia frazei și alăturările surprinzătoare de imagini.”

Luana SCHIDU

DANIELA RAȚIU
FRICA (ROMAN)

„Daniela Rațiu reconstituie cu minuțiozitate contextul anilor '50, în încercarea de a afla cine a fost Ana Pauker și cum a fost posibilă ascensiunea și decăderea ei în regimul totalitar comunist. Profund și tulburător, romanul este o incursiune în mecanismul infernal al «banalității răului», în centrul căruia se află nu doar destinul individual al celei supranumite «Stalin în fustă», ci chiar eșecul umanității.”

Carmen MUȘAT

CARTEA DE ISTORIE

DE LA UNIRE LA INTEGRARE

de NICOLAE ENCIU

TRAIAN D. LAZĂR
**UNIFICAREA ROMÂNIEI
DUPĂ 1918**
IAȘI, JUNIMEA, 2023

La 1 decembrie 1918, în ziua în care, la Alba Iulia, românii transilvăneni decideau să se unească cu patria-mamă, România, Regele Ferdinand I și Regina Maria, însoțiți de generalul Henri Berthelot, se întorceau triumfători în capitala țării, încredințați, cum se exprima Regina Maria, că au înfăptuit visul de veacuri, visul de aur al României: „Ne întorseserăm ca Rege și Regină a tuturor românilor”. În așa mod, deși a debutat într-o atmosferă extrem de sumbră pentru România, anul 1918 a devenit cel mai important moment din istoria contemporană a românilor.

Printr-un concurs de împrejurări favorabile, sfârșitul Primului Război Mondial a adus modificări importante atât în privința teritoriului, cât și a populației și economiei României, plasând-o într-un nou context regional și european. Ca urmare a unirii Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului, în 1918, România și-a modificat statutul geopolitic în Europa, transformându-se dintr-o țară mică în una de mărime medie. Pe noua hartă politică a Europei, teritoriul României Întregite reprezenta 2,52%, iar populația – 3,60%. „Cine privește harta, scriau în 1937 Simion Mehedinți și Vintilă Mihăilescu, se minunează că după 18 sute de ani de la moartea lui Traian, Statul român se întinde aproape peste tot în hotarele vechii provincii romane. Granițele acestea se explică prin felul cum e clădit și așezat pământul românesc. În adevăr, nicăieri pe fața globului nu se mai găsește un ținut întocmit cu atâta simetrie și unitate, ca vechea Dacie”¹.

Noul cadru politico-statal creat de unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului cu România, în 1918, când au dispărut hotarele impuse de stăpânirile străine în interiorul spațiului românesc, a făcut ca energiile și capacitățile umane să fie direcționate spre obiectivul integrării noilor provincii în România Întregită, spre elaborarea și implementarea unui ansamblu legislativ și, în primul rând, a unei noi Constituții, spre refacerea, consolidarea și modernizarea noului organism economic și social, spre dezvoltarea învățământului și a culturii în pas cu procesele generale înregistrate pe plan european etc. În același timp, așa cum viața noului stat român în primii ani postbelici se afla, potrivit expresiei inspirate a doctorului în drept și în științe de stat, Romul Boilă, „în stadiul fermentațiunii”², respectiv, faptul formării României Întregite din nouă provincii istorice, cu cinci noi teritorii – Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat, Crișana-Maramureș – revenite în componența Vechiului Regat al României, care, la rândul său,

consta din Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova, a provocat dezbateri, atât în mediile politice, cât și în cele științifice, asupra modalității de organizare a noii formațiuni statale.

Dezbaterile prilejuite de desăvârșirea unității naționale și statale, în 1918, au urmărit crearea premiselor necesare pentru racordarea Noii Româanii la ritmul general de modernizare al întregii Europe. Aceasta deoarece aplicarea principiului naționalităților a însemnat nu numai formarea și afirmarea statelor naționale în centrul și sud-estul Europei, ci și alinierea sau/si sincronizarea lor cu civilizația de tip occidental, sprijinite pe convingerea că „diferențele nu puteau fi reduse decât printr-un amplu program de modernizare” (Daniel Chirot).

Chiar dacă segmentul de timp de circa opt ani din cadrul perioadei dintre cele două războaie mondiale, cuprins între Declarația Sfatului Țării din 27 martie (9 aprilie) 1918 de unire a Basarabiei cu România și Legea pentru unificare administrativă din 14 iunie 1925, adoptată în baza prevederilor noii Constituții din martie 1923 și care institua organizarea unitară a României Întregite este caracterizat, în general, drept o perioadă de tranziție, etapa respectivă de timp a fost una extrem de importantă pentru întreaga evoluție a României între cele două războaie mondiale, motiv pentru care a atras și continuă să atragă atenția cercetătorilor, recenta lucrare a profesorului de istorie, membrului Uniunii Scriitorilor din România, Traian D. Lazăr, constituind o probă elocventă în această privință³.

Apărută în 2023 la Editura Junimea din Iași, lucrarea istoricului și scriitorului Traian D. Lazăr analizează înfăptuirea Unirii teritorial-politice din 1918 din perspectiva contribuției la realizarea ei atât a forțelor sociale și militare din Vechiul Regat, cât și a populației și personalităților din provinciile unite. Urmărind obiectivul investigării problematicei unificării României după 1918, autorul a valorificat pe larg rezultatele esențiale ale istoriografiei în domeniu, integrând în circuitul științific, în același timp, noi informații și mărturii documentare originale.

În această nouă viziune – cea a evoluției încadrării într-o nouă structură și a funcționării României Întregite într-un nou sistem –, autorul analizează și prezintă evoluțiile din diversele ramuri ale economiei (industrie, transport, finanțe, bănci, monedă), legislație, activitate politică și culturală.

Așa cum, pe bună dreptate, afirmă Traian D. Lazăr, înfăptuirea Marii Uniri a pus în

fața factorilor de decizie din anii imediat postbelici problema integrării noilor provincii cu Vechiul Regat al României sub toate aspectele: politic, economic, social, financiar, cultural. A fost o operă extrem de complexă și dificilă, și atât guvernele de la București, cât și liderii politici din Basarabia, Bucovina și Transilvania au ținut seama de realitățile complexe din acea perioadă, acționând cu grijă, dar consecvent, în direcția integrării noilor provincii istorice în cadrul statului național unitar român. Pe această cale, începută în 1918 și derulată, pe etape, până către 14 iunie 1925, când a fost adoptată Legea pentru unificarea administrativă, România Mare a trebuit să se regândească din mers, să facă demersuri de remodelare cetățenească, să își găsească ritmul recuperării unui anume echilibru economic și politic, al asigurării unui standard de viață măcar în parte compatibil cu aspirațiile cetățenilor săi, să întreprindă reforme structurale și să se modernizeze, să își formuleze manifestele identitare.

Privită din acest punct de vedere, Marea Unire din 1918 a reprezentat începutul unei noi perioade în istoria poporului român în care obiectivul principal a devenit consolidarea unității teritorial-politice prin făurirea unei economii unitare incluzând Vechiul Regat și provinciile unite, ceea ce însemna existența aceleiași structuri a proprietății, o monedă unică, sistem unitar de credit și fiscal, de transport și comerț, circulația liberă a capitalului și forței de muncă pe teritoriul statului; organizarea unitară a structurii politice, adică existența câte unui singur organ suprem al puterii executive, legislative, judecătorești, o legislație unică, un sistem de partide politice reprezentând interesele populației de pe întreg teritoriul național; promovarea unității culturale prin instituții (școală, biserică etc.), asociații culturale și instrumente (limbă, norme sociale) adecvate⁴.

Astfel, prima etapă a cuprins votarea Unirii tuturor provinciilor românești într-un singur Stat, ratificată prin votul Camerei primului Parlament al României Întregite la 29 decembrie 1919. Așa cum menționa deputatul Iorgu G. Toma, „prin votarea unirii noastre într-un singur Stat unitar național, am înțeles să consfințim pentru vecie rezultatul final al năzuințelor de veacuri ale întreg neamului nostru și să dăm formă legală și definitivă actului solemn și înălțător, care a încheiat într-un mod atât de fericit visul cel mai frumos, dar și străduințele moșilor și strămoșilor noștri”⁵.

Un rol important în consolidarea noii formațiuni statale l-a jucat reforma agrară

radicală din anii 1918-1924. Aceasta este înfățișată de autor nu doar sub aspectele tehnice ale adoptării legilor și înfăptuirii ei. Sunt analizate: realizarea unificării legislative, crearea în agricultură a unei structuri unitare a proprietății și funcționarea relațiilor agrare între cele două războaie mondiale⁶. Principala schimbare produsă în relațiile agrare prin legile reformei agrare a constatat în răspândirea muncii salariate și restrângerea treptată a muncii în dijmă, specifică vechilor învoielor agricole. A slăbit, de asemenea, rolul și influența politică a marilor proprietari funciari.

O atenție specială, în lucrarea istoricului și scriitorului Traian D. Lazăr, este acordată unificării politice a României, prezentându-se pe larg procesul extinderii organizațiilor și partidelor politice pe întreg teritoriul românesc, precum și schimbarea programelor politice, astfel încât problema lor să răspundă idealurilor naționale⁷. Produse în anii 1918-1927, transformările doctrinare și extinderea structurilor organizatorice pe întreg teritoriul României Întregite, au conturat sistemul partidelor politice din statul național unitar român. Potrivit autorului, noul sistem al partidelor politice se caracteriza prin faptul că au dispărut partidele doctrinei conservatoare (Partidul Conservator-Democrat și Partidul Conservator-Progresist), în timp ce partidele adepte ale liberalismului au evoluat către neoliberalism (PNL, Partidul Poporului, Partidul Național). În același timp, au apărut și partide de extremă dreapta sau extremă stânga, care se pronunțau pentru înlocuirea sistemului parlamentar cu guvernări dictatoriale ori autoritare; de asemenea, a crescut numărul partidelor minorităților etnice.

Nu în ultimul rând, amplul proces de consolidare a unității culturale a românilor este înfățișat de Traian D. Lazăr sub aspectele sale esențiale ținând de școală, biserică, societăți culturale etc. Istoricul menționează că unitatea culturală a românilor a fost o realitate moștenită din Evul Mediu, amprentată de conștiința de neam. În epoca modernă, asupra acesteia și-a pus pecetea conștiința națională, iar după înfăptuirea unității politice din 1918, s-a acționat printr-o largă varietate de căi și mijloace pentru consolidarea unității culturale a Noii Româanii.

Astfel, unificarea sistemului de învățământ este creionată de autor prin detalii semnificative aparținând celor trei trepte. Cu referire la învățământul primar, autorul evidențiază în mod special importanța primului abecedar editat în Basarabia în limba română. În cazul învățământului

secundar, este analizată situația din Basarabia și Bucovina, după 1918, iar noua situație din învățământul superior este ilustrată prin prezentarea procesului de înființare a Universității românești a Daciei superioare din Cluj.

Un moment important în procesul consolidării unității teritorial-politice a fost marcat de înzestrarea României întregite cu o nouă Constituție, publicată la 29 martie 1923 în „Monitorul Oficial”, care a consfințit realitățile survenite după Marea Unire din 1918⁸. Așa cum aprecia același deputat Iorgu G. Toma, „prin votarea Constituției Patriei noastre mărite – pactul fundamental al existenței și dăinuirii sale în limitele ordinii și legalității – am înțeles să punem o temeinică temelie operei mărețe de consolidare a Statului nostru”.

În sfârșit, „starea de fapt creată statului național român întregit, prin recunoașterea frontierelor sale până aproape de limitele extreme ale graiului strămoșesc, precum și considerațiunea de care se bucura Noua Românie în concertul statelor europene și ale lumii au reclamat imperios o nouă reformă administrativă, bazată pe vederi largi și pe principii de administrare modernă, corespunzătoare nevoilor noastre de astăzi”⁹. În acest fel, cel de-al treilea moment în procesul de consolidare a unității teritorial-politice a Noii României a fost marcat de adoptarea Legii pentru unificarea administrativă din 14 iunie 1925¹⁰, întemeiată pe două principii esențiale: „păstrarea caracterului național unitar al țării și, înlăuntrul acestui principiu, aplicarea descentralizării administrative, cât mai mult posibil”¹¹.

Prilejuită de împlinirea a 100 de ani de la adoptarea Legii pentru unificarea administrativă a României Mari, cartea istoricului și scriitorului Traian D. Lazăr *Unificarea României după 1918* tratează perioada interbelică din istoria românilor într-o viziune nouă, originală, susținută de argumente și interpretări noi, contribuind prin aceasta la întregirea cunoașterii epocii respective.

NOTE:

- S. Mehedinți și V. Mihăilescu, *România*, Editura Librăriei Socec & Co., S.A., București, 1937, p. 14.
- Romul Boilă, *Organizația de stat. Considerațiuni teoretice. Organizația statului român în comparație cu organizația altor state*, Tipografia „Cartea Românească” S.A., Cluj, 1927, p. 3.
- Traian Lazăr, *Unificarea României după 1918*, Editura Junimea, Iași, 2023, 242 p.
- Traian Lazăr, *Unificarea României după 1918*, Editura Junimea, Iași, 2023, p. 5.
- „Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Deputaților”, Nr. 105, ședința din 1 mai 1925, p. 2987.
- Traian Lazăr, *Unificarea României după 1918*, Editura Junimea, Iași, 2023, p. 142-156.
- Ibidem, p. 44-141.
- Ibidem, p. 165-182.
- „Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Deputaților”, Nr. 105, ședința din 1 mai 1925, p. 2987.
- Lege pentru unificarea administrativă, în „Monitorul Oficial”, nr. 128, duminică 14 iunie 1925, p. 6850-6893.
- Proiectul de lege pentru unificarea administrativă, în „Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Deputaților”, nr. 104, 25 iunie 1925, p. 2791.

NOMINALIZĂRI LA PREMIILE UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA PE ANUL 2024

Juriul pentru decernarea Premiilor Uniunii Scriitorilor din Moldova pe anul editorial 2024, format din Nina CORCINSCHI (președintă), Ela-Viorica CARAMAN, Iulian CIOCAN, Iulian FRUNTAȘU, Constantin IVANOV (secretar), Claudia PARTOLE și Lucia ȚURCANU, a stabilit următoarele nominalizări:

CARTEA DE POEZIE

- Silvia CALOIANU, „bingo profesore freud”, Editura Junimea
- Grigore CHIPER, „După cele șapte coline”, Editura Quadrat
- Svetlana COROBCEANU, „Marea tâmplărie”, Editura Arc
- Irina NECHIT, „Maria și arma”, Editura Prut Internațional
- Ivan PILCHIN, „și tu, Iohanan”, Editura Arc

CARTEA DE PROZĂ

- Teodor BORDEIANU, „3310”, Editura Arc
- Val BUTNARU, „Călăuza tibetană”, Editura Ka-Tet
- Alexandru POPESCU, „Ecografie”, Editura Arc
- Ghenadie POSTOLACHE, „Belladonna sau Podul Roman”, Editura Junimea

CARTEA DE CRITICĂ, ESEU ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Leo BUTNARU, „Vămi și Vremi (Yes-Euri)”, Editura Epigraf
- Margareta CURTESCU, „Critici literari și esești din Basarabia (1990-2020): Dicționar selectiv”, Editura Cartier
- Eugen LUNGU, „De ce spunem așa. Vol. 2”, Editura Arc
- Eugen LUNGU, „Memorie și ficțiune: sinteze, întâmplări, reacții”, Editura Știința

CARTEA DE PUBLICISTICĂ

- Vitalie CIOBANU, „«Stat captiv», mod de folosire: Republica Moldova: O cronică subiectivă”, Editura Cartier
- Maria MOCANU, „Dor de izvor: Interviuuri în si bemol”, Editura Arc

CARTEA DE TRADUCERI ÎN SAU DIN ROMÂNĂ

- Iraida BARARU, traducerea din slovacă a volumului „Ultima prințesă a Daciei” de Zuzana KUGLEROVÁ, Editura Quadrat
- Gheorghe REABȚOV, traducerea în franceză a volumului „Sous le signe de la Lyre” de Nicolae DABIJA și Aurelian SILVESTRU, Editura pentru Literatură și Artă

CARTEA PENTRU COPII ȘI TINERET

- Leo BUTNARU, „Simfonia asfaltului”, S.n.
- Moni STĂNILĂ, „Prietenii soarelui”, Editura Prut Internațional
- Arcadie SUCEVEANU, „Zebra traversează pe zebra”, Editura Epigraf
- Titus ȘTIRBU, „Poveste despre pâine și iepurașul leneș”, Editura Pontos

CARTEA DE DEBUT

- Valeria COȚOFANĂ, „Pentru ce trăim și pentru cine murim?”, Editura Prut Internațional
- Natalia HARITON, „Continuitate și ruptură în critica românească din Basarabia” (1985-2010), Editura Junimea
- Augustina RENIȚĂ-MIRJOL, „Picătura de artă”, Editura Arc

CARTEA DE MEMORII ȘI JURNAL

- Angela ARAMĂ, „Doi ani de Ukra(M)ine: jurnal (21 februarie 2022 – 24 februarie 2024)”, Editura Epigraf
- Nicolae NEGRU, „O progenitură dușmană”, Editura Arc

PREMIILE LITERARE PENTRU ANUL 2024

PREMIILE CONSILIULUI UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA:

PREMIUL OPERA OMINA – **Claudia PARTOLE**
PREMIUL DE EXCELENȚĂ – **Grigore CHIPER**
PREMIUL RELAȚII CULTURALE – **Lilia BICEC**

PREMIILE JURIULUI:

CARTEA DE POEZIE – **Ivan PILCHIN**, „și tu, Iohanan”, Editura Arc

CARTEA DE PROZĂ – **Val BUTNARU**, „Călăuza tibetană”, Editura Ka-Tet

CARTEA DE CRITICĂ, ESEU ȘI ISTORIE LITERARĂ – **Margareta CURTESCU**, „Critici literari și esești din Basarabia (1990-2020): Dicționar selectiv”, Editura Cartier

CARTEA DE PUBLICISTICĂ – **Vitalie CIOBANU**, „«Stat captiv», mod de folosire: Republica Moldova. O cronică subiectivă”, Editura Cartier

CARTEA PENTRU COPII ȘI TINERET – **Moni STĂNILĂ**, „Prietenii soarelui”, Editura Prut Internațional

CARTEA DE DEBUT – **Natalia HARITON**, „Continuitate și ruptură în critica românească din Basarabia” (1985-2010), Editura Junimea

CARTEA DE DEBUT PENTRU TRADUCERI ÎN SAU DIN LIMBA ROMÂNĂ – **Iraida BARARU**, pentru traducerea din slovacă a volumului „Ultima prințesă a Daciei” de Zuzana KUGLEROVÁ, Editura Quadrat

CARTEA DE MEMORII ȘI JURNAL – **Nicolae NEGRU**, „O progenitură dușmană”, Editura Arc

PREMIUL FILIALEI CHIȘINĂU A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA:

Alexandru POPESCU, „Ecografie”, Editura Arc

PREMIILE FONDULUI LITERAR AL SCRITORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA (DEBUT):

Valeria COȚOFANĂ, „Pentru ce trăim și pentru cine murim?”, Editura Prut Internațional
Natalia VULPE, „Pe aripi de suflet”, Editura Bestseller
Valentin ASTAFI, „Cine sunt...”, Editura UNU

CRONICĂ LITERARĂ

OMUL DIN MIJLOCUL MULȚIMII

de OXANA GHERMAN

DUMITRU CRUDU
DOAMNE (POEZIE)
CHIȘINĂU, PRUT, 2024

Preocupat de problemele politice cele mai stringente, de cauzele comune, absorbit de dramele personale și colective pe care s-a întâmplat să le cunoască și trăiască, Dumitru Crudu rămâne unul dintre puținii autori basarabeni a căror creație poetică exploatează activ sursele realității curente.

Cu un titlu aflat la mare distanță, s-ar părea, de intențiile sus-pomenite, cartea *Doamne* (Prut, 2024) pune în scenă secvențe (cu impact emoțional) din războiul ruso-ucrainean, trăite de unii oameni și în alte vremuri care nu se lasă uitate. Prima poezie, *Ca o pâine uscată*, previne cititorul despre pericolul extinderii acțiunilor distructive, prin evocarea unor poncife ale trecutului sovietic (victima ce-și disculpă călăul) evidențiind nonsensul: „Mai vedeți vreo rază de soare?/ Mai vedeți vreun colț de cer senin?/ Doar soldați de-ai lui Putin/ în jur.// Ei ne împușcă pentru că ne iubesc./ Pentru că ne iubesc, ei ne împușcă”. Moartea se răspândește ca o pată neagră în spațiile afectate de război. Între Moldova și Ucraina, poetul găsește mai mult decât relații de vecinătate: „bunica mea ucraineancă/ bunica Anica/ care a fugit împreună cu părinții și frații ei// în 1918 din Ucraina (...)// poveștile bunicii mele lovite de gloanțe/ atunci când au încercat să fugă din Ucraina/ și nu au fost lăsate// (...) schije într-o farfurie cu borș// o femeie gravidă din Mariupol scoasă/ pe o targă în flăcări// (...) alți ruși aceleași bombe” (*Toți copiii ăștia, care mor acum, sunt copiii Oxanei*). Suferințele femeilor (bunica, mama, femeia iubită) cauzate de război nu sunt legate numai de tragediile lor personale, ci de amenințarea colectivă. Poemul *Gloanțe* reproduce asaltul asupra normalității: „în loc de muguri pe crengi în Mariupol, gloanțe/ în loc de păsări zburând deasupra Mariupolului, gloanțe/ gloanțele care rag și care latră, care mugesc, care zbiară, care mușcă/ în loc de stele pe cer în Mariupol, gloanțe (...)/ în loc de pâine,/ gloanțe/ (...) doar gloanțe, bombe și rachete/ în loc de milă și iertare și dragoste, (...) în loc de plânsete de bebeluși,/ gloanțe (...) în locul vostru,/ în locul nostru, în locul tău,/ în locul meu,/ gloanțe” (*Gloanțe*). Gloanțele schimbă consistența realității, înlocuind-o treptat, până nu mai rămâne nimic viu, nimic uman. Războiul anulează totul. Răsturnarea firescului este ilustrată prin imaginea gropii comune din poezia *Izium*, o poezie a adevărilor fruste, neprelucrate („Nu există niciun adevăr istoric care ar justifica gropile comune din Izium”), care te strâng de suflet.

O surpriză prozodică este textul cantabil *Sunt patru săptămâni de tot*, o elegie a insomniilor pricinuite de groaza invaziei rusești. În poezia *Peste vreo zece ani*, autorul anticipează reacțiile omului blazat, care trăiește prea mult timp lentă și chinuitoarea apocalipsă militară. Este greu de închipuit un om căruia războiul nu-i mai provoacă niciun sentiment, care nu se teme de moarte căci o re trăiește zilnic. Un exercițiu de imaginație care te mută din realitate (-a suportabilă, dacă nu chiar confortabilă) în filmul războiului – prin care afli cum e să te îngroape dărâmurile propriei case, să nu știi dacă mai ești viu sau ai murit, dacă îți sunt vii oamenii dragi, cărora cinci minute în urmă ai pornit să le fierbi o cafea – este textul *Mi-am imaginat pentru câteva clipe*. Poezia devine, în acest sens, o formă de solidaritate cu oamenii care suportă masacrul militar fără să fi avut de ales, un mod de a fi în mijlocul lor.

Partea a doua a cărții, intitulată *Doamne*, este anticipată de un poem ce tratează căderea ireversibilă în deznădejde: „Știu sigur asta:/ De fiecare dată când rușii/ Aruncă o nouă bombă,/ În Ucraina,/ Se

mai naște un copil” (*Știu sigur asta*). Primul text este o rugăciune. Vocea poetică se adresează lui Dumnezeu, pe care îl caută în propriile adâncuri. Poezia devine un spațiu al dialogului, al invocării disperate („Tu mă auzi,/ Doamne,/ dar eu sunt surd,/ Doamne. (...) Eu nu am să-mi trag un glonț în cap./ Eu nu o să mă arunc sub mașină./ În loc de acestea, o să-mi aprind o lumânare și o să/ Te/ rog să ierți păcatele mele. (...) Eu cred și sper,/ Doamne!!!”). Omul înspăimântat de crima nesfârșită nu îmbrățișează ideea morții ca salvare ultimă, scăparea aflându-se doar în revenirea la cele sfinte. Omul fără valori își este periculos sie însuși.

O altă expresie a speranțelor în dreptatea divină este textul cu titlul *Doamne*. Coloana întrebărilor retorice, anturată de spaime și neliniști, se detensionează prin încrederea în prezența lui Dumnezeu la toate câte se întâmplă în lume („Doamne, un porumbel se izbește în geam și geamul se deschide/ și/ Te văd, Doamne!/ Tristețea asta nu are cum să dureze prea mult./ La capătul ei ești Tu, Doamne”), prin siguranța că se va întâmpla o minune înainte ca lumea să se distrugă total. Un alt text cu

același titlu este o confesiune, un monolog care invită semenii la conștientizarea urmărilor propriilor acțiuni („căci răul pe care îl facem altora/ ni-l facem nouă/ mie/ mai întâi/ e ca un hău pe care îl faci să cazi în el”). Acțiunile personajului poetic dovedesc că omul se poate supune fără efort ordinii și legii divine, poate urma calea iubirii aproapei („pâinea o scot în stradă și o/ duc celor flămânzi”; „Doamne eu nu urăsc pe nimeni/ pentru că asta ar însemna să Te urăsc pe Tine”; „în fața mea mergi Tu/ Doamne/ și ăsta e singurul lucru din viața asta/ din lumea asta/ de care sunt sigur”). Într-o lume supraaglomerată, Dumnezeu este singurul care ascultă pasul personajului fără să-l întrerupă și-i încurajează încercarea de a repara lucrurile, de a recupera ce a pierdut, de a-și corecta greșelile. Metafora căldării aruncate în fântână semnifică rugăciunea: vocea pornită să dibuie, în propriul întuneric, izvorul vieții. Textul invită cititorul să-și regândească relația cu lumea, să conștientizeze că orice încercare de a dezmina/despărți oamenii între ei este o lucrare împotriva lui Dumnezeu, a cărui iubire unește și menține în viață.

Textul *Doamne* din finalul plachetei exprimă singurătatea omului social, a omului din mijlocul mulțimii, în era egoismului și a indiferenței. Dar și disperarea omului care poate vorbi cu oricine și toți îl aud, dar nimeni în afară de Dumnezeu nu-l ascultă; confuzia celui ce se teme de judecata aproapei său, dar nu-i pasă de judecata divină; încrederea celui ce nu vrea să deranjeze cu problemele lui și nu cerșește timpul nimănui pentru că îl are pe Dumnezeu, căruia îi stă la dispoziție eternitatea. Când oamenii încetează să se mai înțeleagă și cuvintele lor provoacă ură, durere, moarte, omul detașat de alienarea semenilor nu mai are cui se adresa decât lui Dumnezeu; când omul nu mai crede în sine, poate crede în Dumnezeu. Omul neclintit în credință își caută calea proprie când restul lumii marșează într-o direcție riscantă; el nu-și va pierde dragostea față de celălalt chiar și când acesta încetează să o merite. Dragostea salvează de moarte.

Poetul (nu mai puțin decât dramaturgul și prozatorul) Dumitru Crudu trăiește angoasa zilei de azi și neliniștea celei de mâine. Prezentul, în multe privințe, este un déjà-vu pentru cine cunoaște istoria, mai ales pentru cine a testat-o pe piele proprie. Cu toate acestea, există o speranță: în puținul bine care se mai întâmplă există Dumnezeu și tot binele se întâmplă pentru că cineva crede în el.

EDITURA ȘTIINȚA | „MOȘTENIRE”

GARABET IBRĂILEANU
SCRIERI | VOL. I-II
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE VICTOR DURNEA

„Garabet Ibrăileanu rămâne un reper esențial al criticii literare românești, clasic prin metodă, subtil prin rafinamentul gustului estetic și valoros totodată ca prozator interbelic. Noua ediție «Scrieri» oferă o selecție reprezentativă din textele teoretice, critice, memorialistice și beletristice ale autorului, fiind structurată în două volume.

Volumul 1 include lucrarea de debut «Spiritul critic în cultura românească» în integralitatea sa, urmată de texte selectate din volumele: «Scriitori și curente» (1909), «Opera literară a d-lui Vlahuță» (1912), «Note și impresii» (1920), «După război» (1921) și «Scriitori români și străini» (1926). Textele sunt grupate sub genericul «Teorie, critică și istorie literară». Volumul este completat de un amplu studiu introductiv, un tabel cronologic, secțiuni de note și comentarii și o valoroasă iconografie. **Volumul 2** continuă publicarea paginilor de critică literară printr-o selecție din «Studii literare» (1930), alături de articole rămase în periodicele vremii. Partea a doua este dedicată prozei, incluzând romanul «Adela», nuvelele «Un manuscris răstăcit», «Din carnetul unui om de ieri», «Umbre», «Doamna X», fragmente memorialistice («Amintiri din copilărie și adolescență»), precum și reflecții morale din volumul «Privind viața». Ambele volume cuprind aparate critice solide, cu note explicative, informații de context, referințe istorico-literare și detalii privind geneza și receptarea textelor.”

EDITURA

NOTE DE LECTURĂ

O POETĂ CĂREIA NIMIC DIN CE E OMENESC NU-I ESTE STRĂIN

de SILVIA BERDAN

„Sunt om și nimic din ce e omenesc nu-mi este străin.” Această maximă a lui Terențiu rezumă, considerăm noi, întreaga esență a celei de-a doua cărți a Mariei Ivanov – *Aici nu ai pe cine te baza* (Editura Prut, 2025).

De la helicobacter la migrene, de la tăcere la singurătate, de la război la suferință, eroinei Mariei Ivanov nimic nu-i este străin. Refugiindu-se în tăcere („tăcerea/ în care/ mă ascund/ în fiecare seară/ e o cușcă/ neîncăpătoare/ de iepuri”), aceasta fie își impune o uitare selectivă („am uitat/ când ne-am văzut/ prima dată/ rețin mătreața/ pe umerii tăi înguști/ asemeni unei zăpezi/ de mult uitate/ pe care o suflam/ cum ai sufla/ din palme/ mii de vise/ mărunțițe/ rețin zâmbetul tău/ cel mai urât zâmbet/ cu dinții încălecați”), fie își pune întrebări în legătură cu realitatea imediată („pisicul tău /.../ oare în câte zile te va/ ne va devora?”). O surprindem și în ipostaza unei gânditoare care contemplă, la rece, situații de viață distilate, parcă, de emoții. „Privitor ca la teatru”, ar spune Eminescu, așa precum o vedem pe eroina lirică din acest volum, care ia anumite întâmplări și le prezintă nu cu regret, nu cu tristețe, ci cu detașare: „mama

n-a fost/ niciodată/ fericită/ nici tata”; „stau în fața oglinzii și/ nu te văd/ stau în fața oglinzii și/ nu mă văd/ tot ce mai deslușesc sunt/ două puncte albastre/ paralele/ în cădere liberă”.

Totuși, există momente în care vocea poetică începe să fie tremurătoare, căci pornește de la „drama personală la drama lumii”, precum menționează scriitorul Dumitru Crudu în prefața cărții sus-amintite. Când este vorba despre război, își pierde din importanță necazurile cotidiene, iubirea neîmpărtășită, ba chiar și singurătatea. Totul este anulat de imagini șocante precum aceasta: „o femeie/ singură/ îngălbenită de groază/ o femeie singură/ din frunte/ i se prelingeau/ dăre de sânge/ privirea ei disperată/ și urletul mut/ căutau alți supraviețuitori”, iar eroina poetică își păstrează doar instinctul de mamă, care îi dezvăluie un adevăr dureros – „aici nu ai pe cine te baza”. Însă în momentul în care amenințarea devine iminentă, eroina accesează un spațiu protector imaginar, pe care îl gândește, îl construiește, apoi tinde să-l locuiască în virtutea puterii feminității: „și-mi doresc/ să fii din nou în burta mea/ și amândouă în burta/ mamei mele/ și tustrele/ în burta bunicii”.

Vorbim aici despre înăuntru prin opoziție cu în afară, urmând distincția pe care o face Roger Caillois în studiul său despre sacru. Burta bunicii devine Centru al lumii, iar ce este situat în interior se referă la lumină, armonie, protecție, organizare, spre deosebire de ceea ce se găsește în exterior: tristețe, anarhie, dammare, ostilitate etc.

Pe lângă burta protectoare a bunicii, personajul liric asociat unui balon alb (culoare semnificativă) are un efect liniștitor, constituindu-se sub forma unei insule de refugiu sau a unui spațiu al candorii: „bârfim/ râdem/ plângem/ ni s-au sincronizat/ până și/ insomniile/ când nu ne vedem/ îmi revin în gând/ discuțiile noastre/ situațiile ridicole/ în care nimerim/ cu maximă regularitate/ și mă surprind/ râzând/ în plină stradă/ singură”.

În virtutea celor afirmate mai sus, putem formula concluzia că Maria Ivanov este o poetă căreia nu îi sunt străine realitățile existențiale ale ființei umane. Ea explorează stările de a fi din diverse perspective: uneori cu luciditate, alteori cu o deosebită sensibilitate, dar mereu obținând același efect – autenticitatea.

MARIA IVANOV
AICI NU AI PE CINE TE BAZA
CHIȘINĂU, PRUT, 2025

POEME DE MARIA IVANOV DIN VOLUMUL „AICI NU AI PE CINE TE BAZA”

* * *

tăcerea
în care
mă ascund
în fiecare dimineață
e o cușcă
neîncăpătoare
de iepuri

HELICOBACTER

când m-am întors
de la consultația
gastrologului
căutam cuvinte
potrivite
pentru a-ți spune
că am
helicobacter
și că helicobacterul
se transmite prin
sărut
ți-am zis și ți-am cerut
scuze
iar tu
mi-ai declarat că îl ai
de 10 ani
și mi-ai cerut scuze

REMORCA CU NISIP SAU CU CADAVRE

am uitat portofelul
în troleibuzul 8
am uitat rucsacul
pe o bancă din Valea Morilor
pe care am stat
toată seara
abătută
am uitat și
sensul glumei tale
despre diferența dintre
o remorcă cu nisip
și una cu cadavre
pe care mi-ai spus-o
acum un an
sau doi
nici eu
nu mai știu
sau dacă
chiar tu
m-ai spus-o

VAL BUTNARU LA 70 DE ANI | GALERIE FOTO

► Elev în clasa a VIII-a
► În cătănie. Tanchist în armata sovietică
► Împreună cu soția, Valentina Butnaru
► Alături de foștii colegi din lumea teatru-ului: regizorii și actorii Petru Hadârcă și Petru Vutcăreanu

FOTOGRAFII DE NICOLAE RĂILEANU
ȘI DIN ARHIVA MUZEULUI NAȚIONAL AL
LITERATURII ROMÂNE DIN CHIȘINĂU

TRADUCERI DIN POEZIA UNIVERSALĂ

de Grigore Chiper

după noi,

semne

de TOR ULVEN

TOR ULVEN (NORVEGIA) S-A NĂSCUT ÎN 1953 ÎNTR-O SUBURBIE A ORAȘULUI OSLO. A DEBUTAT ÎN 1977 CU VOLUMUL „SKYGGEN AV URFUGLEN” („UMBRE ALE PROTO-PĂSĂRII”), SCRIS SUB INFLUENȚA SUPRAREALIȘTILOR, DIN CARE A TRADUS. OBTÎNE RECUNOAȘTERE ÎN ȚĂRILE SCANDINAVE ODATĂ CU PUBLICAREA PLACHETELOR „ETTER OSS, TEGN” („DUPĂ NOI, SEMNE”, 1980) ȘI „FORSVINNINGSPUNKT” („PUNCTUL DE DISPARIȚIE”, 1981). DUPĂ O PAUZĂ MAI LUNGĂ, PUBLICĂ „DET TÅLMODIGE” („ÎNGĂDUINȚĂ” 1987) ȘI „SØPPEL SOLEN” („SOARE DE GUNOI”, 1991). TOTODATĂ, TRECE LA UN GEN DE PROZĂ POETICĂ DIFICIL DE CLASAT, EDITÂND CÂTEVA VOLU-ME DE PROZĂ SCURTĂ: „GRAVGAVEN” („DARURI DE ÎNMORMÂNTARE”, 1987); „NEI IKKE DET” („NU, NU ASTA”, 1990); „FORTÆRING” („CONSUM”, 1991) ȘI ROMANUL ÎN EPISOADE „AVLØSNING” („ELIBERARE”, 1993). SCRIEREA PROZEI A FOST EXPLICATĂ DE AUTOR, ÎN SINGURUL INTERVIU PE CARE L-A ACORDAT REVISTEI „VAGANT” ÎN 1993, PRIN DORINȚA DE A EXPRIMA CEEA CE ÎN POEZIE TREBUIA TRUNCHIAT. POETUL SE SINUCIDE ÎN 1995. POSTUM, A FOST EDITAT VOLUMUL DE VERSURI „ETTERLATTE DIKT” („POEME DE PE URMĂ”, 1996), ALCĂTUIT DIN TREI PLACHETE SCRISE ÎN ANII ’80 ȘI RĂMASE ÎN MANUSCRIS ȘI DIN VERSURI APĂRUTE ÎN PE-RIODICE, NEINCLUSE ÎN NICIUN VOLUM. A MAI FOST PUBLICAT ȘI VOLUMUL DE PROZĂ „STEIN OG SPEIL” („PIATRĂ SAU OGLINDĂ”, 1995). PREMIILE OBTINUTE ÎN TIMPUL VIEȚII, CREAȚIA POSTUMĂ ȘI MONOGRAFIILE APĂRUTE ÎNTRE TIMP, CONSACRATE OPEREI SCRITORULUI, DENOTĂ INTERESUL CONSTANT ȘI NEPREFĂCUT PENTRU MOȘTENIREA SA LITERARĂ, CARE ÎL RIDICĂ PRINTRE CEI MAI IMPORTANTȚI POEȚI SCANDINAVI DIN SECOLUL XX.

Din volumul

Punctul de dispariție

Cărarile
duc spre pădure,
dar niciuna nu duce din pădure;

am devenit deja
lichen
pe urma mușcăturii dragostei,
lăsată de tine
acolo în pădure.

Ea a vrut
să ia ca bază de proiect
vene de pe aripile
libelulei.

Ar fi apărut
un oraș
pur ca cristalul și transformat

în ruine
chiar înainte de întemeierea lui.

Alb-alb

(anexă la volumul Soare de gunoi)

Doar suferința
fizică

strălucește suficient de puternic
pentru ceilalți.

Cineva
vrea să citească după cusăturile
bolții tale craniale.

Gândurile
se vor învâртеji. Pe care

nimeni nu le va înțelege.

Pilotul automat –
în regim
final.

În simulatoare
am zburat până la jarul din ochi
din cauza privirilor pâlpâitoare.

Orice speranță este uitarea.

Moartea doarme.

Când o vei trezi,
se va întoarce
cu fața spre tine.

Respiră, vie.

Te salvezi de
uitare,

te salvezi
prin uitare;

Eu văd.

Tu atârni,
nimeni dintre noi
nu atinge solul

bucuriei curate,
în această imagine

deja dispărând.

Picioarele goale frumoase –
ale tale –

au lăsat urme
în mine

urme
deja pietrificate.

Te doare,
dacă te miști.

Bine
că ele sunt.

Din volumul

După noi, semne

Cad, tot
cad la fundul
minei
din mine.
Pe alături se perindă,
strat cu strat,
ruinele orașului,
unde trăiește doar
paznicul adormit,
se îndepărtează localitățile
pre-păgâne,
se distanțează peștera
cu urmele primei mâini
pe perete: mâna ta.
Cad. Cad.
Totuși, eu
nu sunt fără fund.
Doar că și fundul
cade. Căderea în sine
cade. Nimeni
nu va avea
ultimul
cuvânt.

Din volumul

Îngăduință

Viață goală.
Limbaj arhaic.
Apa inundă pragurile și pantofii. Vârtejuri.
Fluxuri.

Leu
umplut cu cârpe. Pe un cer senin
lună oprită.
Viață goală.

Soarele
din vara aceasta
a fost mai puternic decât noi, îți amintești?
Suntem compuși
din prea multe părți.
Puterea goală
desfășoară stejari invizibili
din pământ și o masă ascendentă,
opunându-se

gravitației, va sta,
ridicându-se ca Stonehenge
deasupra ta,
ca oameni pe jumătate goi
în picturile medievale din altar,
stau
cu un picior
în mormânt.
Uimiți,
ei privesc în jur
de la începutul lumii
care de mult
nu mai există.

Poeme editate postum

Dacă evoluția
ar merge înapoi
de la
formele complexe
la cele mai simple,
viața ar deveni
în cele din urmă
foarte simplă.

Înainte de-a adormi
într-un sac de dormit
pregătit din iarba care crește,
apleacă urechea
de pământ. Auzi un
ciocănit slab de
pași: cizme peste genunchi, pantofi cu cataramे,
tocuri de fier și sandale.
Dar mai mult picioare goale.
Un fel de ritm.
Sunt tot
mai aproape. Iar acum
s-au dus departe
înainte.

19.06.1983-29.02.1984

Uitați-vă:
femei cu cei mai mici
ochi din lume.
Doar o pereche
de mici depresii ridate
în cap,
de parcă ar fi niște stafide
apăsate înăuntru
de soartă.
Ea nu vede nimic.
Dar sunt și din astea
care nu au în general
ochi.
Altele se nasc
fără cap.
Altele nu
se nasc deloc. Doar
în gânduri.
Ochii lor și sunt
cei mai mici din lume.

7.03.1984

Ne-am întâlnit
a doua zi
la răscruce,

sub
felinarul

cu o lumină
galbenă tremurătoare, de la bodegă
aducea a slănină. Ea visase în preajmă
că eu eram...

șarpe,
un animal
prietenos care îi dorește
binele.

Da, vreau să fiu
șarpele tău.

13.09.1990

(Imagini)

Pe una din paginile catalogului comercial –
postere, desene aerografe cu suprafața
netedă, aparent strălucitoare, de parcă aceste
figuri erau din plastic sau metal lăcuit:
James Dean, Marilyn Monroe (ambii
morți), un cal, un avion de luptă, o motocicletă și un peisaj
în culori turcoaz cu un bărbat și o femeie asemănători
cu o maimuță, așezați cu spatele la spectator și
contemplând în fundal o ciupercă atomică alb-turcoaz;
titlu: The End. Spune Jean Paulhan undeva
că în timpul primului război mondial s-a trezit
în interiorul unei case dărâmate pe jumătate, sub un
bombardament neîntrerupt, fiind îngrozit, întrucât tot ce vedea
i se părea total ireal. Imediat a observat
o oglindă mare, intactă, oricât de ciudat ar fi fost.
Și a lovit-o cu forță, astfel încât suprafața de sticlă,
spărgându-se, l-a readus la realitate.
Dar în casa groazei anfiladele de oglinzi sunt de cauciuc.

Vineri seara, fereastra întredeschisă.
Undeva în depărtare, nu este clar unde anume,
au mărit
volumul sunetului, dar aici ajung numai
basul și bateria: cioc-cioc al inimii

artificiale în trupul nopții. Și îmi amintesc
cum e să stai ghemuit cu capul
la sânul femeii și să asculți cea mai
importantă dintre toate inimile care bat.

Noi, noi două manechine,
care întind mâinile unul
către celălalt și care zâmbesc
în nopte, de parcă cel care stă deasupra
noastră poate reînvia totul cu un
pocnet răsunător din degete.
Păsările din plastic alb
strigă fără sunete.

În viscol – împreună,

spate la spate
înghețați până la moarte:
tristețe și bucurie. Nu

există două necazuri
cu creasta
aproape comună

precum catargul jubilând al
expediției,
nu, copacul acela

în vara aceea
sub care,
fără să ne spunem un cuvânt, așa
și ne-am privit în ochi,

dar am vorbit
aproape despre același
lucru.

28.08.1990

**Note biobibliografice și traducere
de Grigore CHIPER**

GALA PREMIILOR LITERARE ALE UNIUNII SCRITORILOR
DIN REPUBLICA MOLDOVA PE ANUL 2024 (27 Iunie 2025)

Pe 27 iunie 2025, în Holul cu Oglinzi al Casei Scriitorilor, s-a desfășurat Gala Premiilor Literare ale Uniunii Scriitorilor din Moldova (USM) pe anul editorial 2024. Evenimentul a fost organizat de Uniunea Scriitorilor din Moldova, cu sprijinul financiar al Fondului Național al Culturii în Republica Moldova (Ministerul Culturii al Republicii Moldova) și al Direcției Generale Cultură și Patrimoniu Cultural a Consiliului municipal Chișinău. Parteneri generali ai evenimentului: Filiala Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România, Fondul Literar al Scriitorilor din Republica Moldova. Parteneri media: Compania „Teleradio-Moldova”, Jurnal TV, „Revista literară”. La Gala Premiilor Literare din acest an, alături de scriitori, au participat înalți oaspeți ai evenimentului – Andrei CHISTOL, secretar de stat, Ministerul Culturii al Republicii Moldova; Emil MORAR, ministru consilier al Ambasadei României în Republica Moldova; reprezentanți ai uniunilor de creație și ai instituțiilor media, artiști plastici, cineasți, editori. Evenimentul a fost moderat de Teo CHIRIAC, Președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova și președinte al Filialei Chișinău a USR, și de Ivan PILCHIN, Vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

© Foto de Dragoș COJOCARU

Moderator: Președintele Uniunii
Scriitorilor din RM, Teo Chiriac

Premianții Galei: Gr. Chiper, V. Ciobanu, V. Butnaru, N. Negru, L. Bicec-Zanardelli, S. Caloianu,
M. Curtescu, N. Hariton, I. Bararu și I. Pilchin

SEMNALE

LEO BUTNARU
DE LA UN VERS –
PRIN UNIVERS
POEZIA FRANCEZĂ. ANTOLOGIE
IAȘI, TIPO MOLDOVA, 2025

LEO BUTNARU
BIOBIBLIOGRAFIE (2015-2023)
IAȘI, TIPO MOLDOVA, 2025

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

ACUL MARE AL CEASULUI

de SERHII JADAN

SERHII JADAN ESTE POET, ROMANCIER ȘI ESEIST UCRAINEAN. S-A NĂSCUT ÎN 1974 ÎN REGIUNEA LUHANSK. ÎN 1999, A ABSOLVIT UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT DIN HAR-KIV, UNDE A ȚINUT MAI APOI, TIMP DE PATRU ANI, CURSURI DE LITERATURĂ UCRAINEANĂ ȘI UNIVERSALĂ. OPERA LUI JADAN A FOST TRADUSĂ INCLUSIV ÎN ROMÂNĂ. LA EDI-TURA CARTIER I-AU APĂRUT VOLUMELE „JAZZ ÎN DONBAS” (2017), „ANARCHY IN THE UKR” (2021), „INTERNAT” (2021) ȘI „DEPECHE MODE” (2023). LAUREAT A NUMEROASE PREMII LITERARE: PREMIUL „JAN MICHALSKI” (ELVEȚIA, 2014), PREMIUL BBC PENTRU „CARTEA DECENIULUI” ÎN UCRAINA (2014), PREMIUL „ANGELUS” (POLONIA, 2015), PREMIUL PENTRU LIBERTATE AL ASOCIAȚIEI LIBRARILOR GERMANI (2022) ETC. POVESTIREA DE MAI JOS FACE PARTE DIN VOLUMUL „**ARABESCURI**”, ÎN CURS DE APARIȚIE LA **CARTIER**.

A re puțin peste patruzeci, îi place vârsta lui. Îi place să vorbească despre el, a început să poarte ochelari. Când dă jos ochelarii, își pierde din respectabilitate, de parcă privește în gol și nu vede nimic acolo. Tocmai de aceea nu îi dă jos niciodată. A venit în costum, așa cum oamenii vin la sărbători – la o zi de naștere, de exemplu. Sau la înmormântare. În orice caz, are un singur costum, așa că presupune că el însuși va fi îngropat în acest costum. Are și un ceas, mecanic, uzat. Acul mare îl vede bine, pe cel mic nu prea. Prin urmare, timpul pentru el e ceva relativ: atâta vreme cât se mișcă acul, totul e în regulă. Are fața suptă, păr scurt. O cicatrice sub bărbie. De aceea poartă barbă. Înainte de accident, când încă nu avea cicatrice, nu purta nici barbă. Ea nu se obișnuise încă cu barba lui, de aceea îl privește ca pe un străin. Fața lui e complet diferită, are cu totul alți ochi. Totul e diferit. Nu l-a văzut de cinci ani, nu doar că apucase să-l uite, dar uitase cum să se comporte cu el. Și ochelarii ăștia – de parcă i-ar fi luat de la cineva mai în vârstă. Da, și a recunoscut costumul imediat – ea i l-a cumpărat.

Ea nu s-a pregătit în mod special pentru venirea lui – și-a pus blugi de casă, un pulover, și-a prins părul cu un elastic. S-a gândit să se machieze, dar s-a enervat singură pe ea – ar fi trebuit să mă machiez acum cinci ani. De fapt, a încercat să nu se gândească prea mult, pur și simplu, să petreacă acest timp împreună cu el – împreună va fi mai ușor și, cel mai important – împreună va fi corect. Trebuia să fie împreună în dimineața asta. E suficient că nu au mai vorbit de cinci ani, de parcă nu ar fi familie. O dată la cinci ani îți poți permite să nu acoperi lumea cu blesteme. Dar nu este necesar să te machiezi.

El a venit la șapte dimineața, după cum au stabilit. A salutat-o neîncrezător, privind coridorul ca pe o capcană, dar ea în schimb l-a întâmpinat cu un zâmbet, ba chiar l-a sărutat neatent undeva pe barbă, moment în care el și-a dat seama că nimeni nu se va certa cu el azi. Ei bine, poate mai târziu. S-a așezat, a acceptat prea energic cafeaua când ea i-a oferit-o, apoi a regretat – și-a amintit de inima lui, de medici, de pastilele pe care le numără în fiecare dimineață ca cerșetorul bănuții – cu grijă și meticulos.

Ea se plimba prin bucătărie, parcă demonstrând că nu îi este frică să se apropie de el, nu îi este frică să rămână singură cu el. Voia să-i arate că nu simte deloc

frica, că frica a fost lăsată în trecut, undeva acolo – cinci ani în urmă, într-o altă viață, când tot ce a existat a fost distrus și în schimb a început ceva complet nou – nu foarte plăcut, dar inevitabil. De aceea se plimba prin bucătărie, zăngănea cu vasele, apoi se oprea imediat și se uita la el cu o privire expresivă – e încă foarte devreme, înțelegi, să nu facem zgomot. El își ajusta ochelarii, o aproba – să nu facem niciun zgomot, desigur, e încă devreme, puțin după șapte.

A observat că ea încă își vopsea părul. Și a mai observat că, oarecum, nu-l mai deranjează acest lucru. În general, nu prea înțelegea cât de deschis poate fi, cum să se comporte de fapt – politicos sau sincer. Din când în când, se uita la acul mare al ceasului, care se mișca încet, foarte încet. Voi aștepta până la nouă, își spuse el, apoi voi pleca. Niciun minut mai mult.

— Cum ești? a întrebat el în cele din urmă.

— Nu prea bine, a răspuns ea sincer. Am obosit.

— Și eu la fel.

— Toți au obosit în acest an, a adăugat ea.

— Știu.

— Când a început totul, iarna trecută, pur și simplu, nu știam ce să fac.

— Eu am știut totul. Încă din prima zi. Totul era foarte simplu. El a tăcut o vreme. Ea nu l-a întrebat nimic. El a început să-i povestească. Cum în primele zile a rămas singur în tot blocul, căci unii au plecat, iar alții s-au mutat la metrou. Cum i-au lăsat cheile de la apartamente – să ude florile, să hrănească pisicile. Cum aceste pisici nenorocite se temeau de el, se ascundeau de el în dulapuri și sub canapele, erau speriate, flămânde, neprietenoase. I-a povestit cum în timpul bombardamentelor se ascundea cu pisicile pe coridor, cum le auzea mieunatul, isteric, pătrunzător. Cum striga la pisici în întuneric, încercând să le liniștească, dar singur se speria de propria-i voce.

I-a mai povestit despre un câine, unul ciobănesc, pe care l-a lăsat un cuplu tânăr. Au spus că se tem să-l ia cu ei, le era frică să nu moară pe drum. Cu atât mai mult, cu cât voiau să plece cu trenul, și cum să iei câinele cu tine? E un câine liniștit, au spus ei, bătrân și liniștit, nici măcar nu poate mușca, n-are cu ce.

— Într-o dimineață m-am dus după el să-l scot afară. Și nu mi-am putut da seama ce era în neregulă cu el. Stătea în mijlocul bucătăriei, se uita la mine, dar eu

înțelegeam că nu mă vede, că vedea ceva al lui. M-am speriat, i-am sunat stăpânii, le-am spus ce e cu el. Este orb, au spus ei. A orbit de frică. Când a început totul, a orbit. Dar este un câine bun, au spus ei. Pur și simplu nu vă vede, nu vede cum arătați. Iar într-o seară l-am scos afară, pe întuneric. Atunci a căzut o bombă. Câinele s-a smuls de la mine, s-a repezit printre copaci, pe sub arcă și a fugit în stradă. Am fugit după el. L-am strigat. Îi auzeam respirația undeva. Dar el nu mă vedea, nu venea la mine. Dar nici eu nu-l vedeam. Chiar și cu acești ochelari nenorociți nu-l vedeam. Și iată că stăteam amândoi în întuneric, doi orbi, și ne ascultam respirația unul altuia. Și nu puteam să ne găsim.

Ea dădea din cap neatentă, incapabilă să se concentreze asupra spuselor lui. Totul părea simplu – acele prime zile, cu un an în urmă, panica ce îți umplea plămânii și îți îngreua respirația, întunericul în care nu vedeai nimic. Ea își amintea foarte bine acele săptămâni, își amintea cum frica se transforma în apatie, iar disperarea în ironie. Dar nu voia să se gândească acum la asta. Și nu voia deloc să vorbească despre asta. Se uita la el, vedea cum trăgea disperat cu ochiul la ceas, de parcă aștepta sfârșitul unui meci care până acum se juca în favoarea lui. Îl privea și se gândea cum erau ei acum zece ani, cum încercau să se domine unul pe altul, cât de ușor se certau și la fel de repede se iertau. Și-a amintit cu ce au trăit ei pe atunci. Cu ce anume? Bucătăria lor, cea în care stăteau acum, era orientată spre est, mereu dimineața aici bătea soarele, își amintea foarte bine acest lucru. Era mult soare, iarna străluccea uniform peste acoperișuri, iar vara se încurca în copaci, încercând să scape ca o pasăre din colivie. Acei copaci sunt și acum afară – îmbătrâniți, dar la fel de înalți și ramificați. Sunt acolo, nu au dispărut nicăieri. Dar nu e soare.

S-a uitat chiar pe fereastră pentru a se asigura că soarele nu era acolo. Era doar strada prăfuită de iunie, clădirea de vizavi cu ferestrele acoperite cu PAL încă de anul trecut, când orașul era bombardat mai intens. Șine de tramvai acoperite de iarbă, totul se vedea clar în spatele verdeții abundente, totul era familiar, vizibil, dar lipsea ceva, ceva nu era acolo, în spatele tuturor acestor lucruri apărea un gol. Dar și în spusele lui, și acolo exista un gol, o discontinuitate, o simplitate. Parcă vorbea despre niște lucruri care nu existau cu adevărat. Vorbea convingător, dar asta

nu făcea ca lucrurile să pară mai reale. El a observat că ea nu-l asculta, se uita pe fereastră. A tăcut, devenind precaut. Ea s-a întors spre el. Era opt jumate. Timpul trecea încet, ca un bătrân care pleca de la farmacie.

— La cât trebuie să pleci?
— La nouă.
— Nu poți întârzia?
— Trebuie să plec la muncă.
— El a venit la miezul nopții, s-a culcat târziu. Peste câteva ore trebuie să vină după el, să-l ia.
— Înțeleg.
— Aș fi vrut să stați puțin împreună.
— Da.
— Cât nu l-ai văzut?
— Păi, din iarna trecută nu l-am mai văzut. Atunci, ne-am întâlnit în primele zile. Dar scurt, eu mă grăbeam undeva. El se ducea undeva.

— El se ducea la război.
— Ei, nu începe.
— Bine, iartă-mă. El și-a dorit să vii.
— Am venit.
— M-a rugat să-l trezesc când ajungi.

Mi-a zis că va mai dormi apoi în mașină.
— Cum este? S-a schimbat?
— Da, s-a maturizat complet. Când a venit, s-a dus direct în camera lui, a stat acolo și nici măcar nu a aprins lumina. Probabil se temea că ceva s-a schimbat. Dar toate sunt la locul lor. Mai ții minte camera lui?

— Țin minte.
— E tare obosit.
— Înțeleg. Când mai vine acasă?
— Cine știe. Bine că acum a reușit să vină. El nu știa ce să spună. Ea știa, dar nu voia să se certe.

— Ce să fac, a întrebat ea, să-l trezesc?
El s-a uitat încă o dată la ceas. A încercat să-și imagineze cât timp i-a luat să se gândească la toate astea, să le nege și să nu le accepte. Și-a amintit cum s-au despărțit, acum cinci ani. Și-a amintit cât de supărat a fost pe ea după aceea, când avusese accident pe șosea. De parcă ea l-ar fi obligat să conducă cu viteză. Și-a amintit cât de supărat era pe cel mic. A încercat să-și imagineze cât va mai trăi.

— Lasă-l să doarmă. Voi aștepta. În unitatea lui sigur nu va avea timp de dormit. Pui ceainicul?